

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL YAPI SOSYAL DEĞİŞME ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**“GÜÇ GEOMETRİSİ”: KENTSEL MEKÂN
KULLANIMINDA HİYERARŞİ VE
KURUMSALLAŞAN EŞİTSİZLİK**

Aysun SARI

2501070681

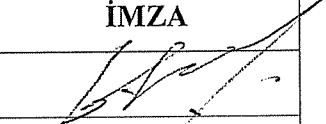
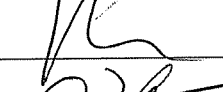
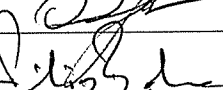
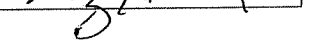
Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. Filiz Baloğlu

İSTANBUL 2011

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

SOSYAL YAPI SOSYAL DEĞİŞME Bilim Dalında 2501070681 numaralı AYSUN SARI'NIN hazırladığı "GÜÇ GEOMETRİSİ: KENTSEL MEKAN KULLANIMINDA HİYERARŞİ VE KURUMSALLAŞAN EŞİTSİZLİK" konulu YÜKSEK LİSANS / ~~DOKTORA~~ TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15. Maddesi uyarınca 25/04/2011 PAZARTESİ günü saat..11.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ~~Kabulü...~~"ne* OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.MUSTAFA E.ERKAL	Kabulü	
PROF.DR.AHMET İNCEKARA	Kabulü	
PROF.DR.HAYATİ TÜFEKÇİOĞLU	Kabulü	
PROF.DR.AHMET YÖRÜK	Kabulü	
YRD.DOÇ.DR.FİLİZ BALOĞLU	Kabulü	

ÖZ

Toplumda oluşan eşitsizliklerin mekândaki ifadesi olarak tanımlanan ‘Güç Geometrisi’, zaman ve mekân sıkışmasına referans vermekte, kentte insanlar arası bir hiyerarşi yaratmakta, farklı sosyal grupların kentteki yaşama-çalışma-eğlenme-alışveriş gibi alışkanlık mekânları ile bağlantı kurma biçimlerine yansımaktadır

Bu çalışmada birbirine yakın yaşayan iki farklı gelir gurubunun kenti yaşama ve kullanma biçimleri ile birbirlerine bakış açıları üzerinden, kentsel mekândaki ‘Güç Geometrisi’ kavramının varlığına ilişkin ipuçları yakalanmaya çalışılmıştır.

Çalışma, İstanbul’da ‘aynı mekânda ayrı dünyalarda’ yaşayan iki farklı gelir grubunun mekânsal olarak araştırmaya uygun bir biçimde konumlandığı tespit edilen Samandıra’da gerçekleştirilmiştir.

Kartopu yöntemi ile ulaşılan iki farklı sosyal grupla anket tekniği kullanılarak tamamlanmış olan çalışmanın saha bölümünde, mevcut durum yaşayan insanlar kaynak olarak alınarak onların gözünden “kentsel mekân kullanımında sosyal gruplar arasındaki hiyerarşi”nin varlığı tespit edilmiştir.

Birinci bölümde kentsel mekân kavramı, tarihsel süreç içinde uğradığı değişimler, gelişimler, sosyal gruplarla etkileşimi ve bağı konuları; ikinci bölümde, kurumsalcılık yaklaşımı ve eşitsizlik ile bağlantısı ele alınmıştır. Üçüncü bölüm ise, kentsel mekân kullanımında hiyerarşinin varlığı ve artık kentsel yaşamın her noktasında yerleşen eşitsizliklerin ölçüldüğü saha bölümünü oluşturmaktadır.

ABSTRACT

Inequalities in society is defined as an expression of 'Power Geometry', to give time and space compression reference, to design an hierarchy among people in the city, different social groups in the city to live-work-entertainment-shopping venues such as the habit of connecting with forms is reflected in

Income group living close to each other in two different forms of city, living and operating with each other through the perspectives of urban space 'Power Geometry' attempt to capture clues for the existence of the concept.

The study will be conducted in Samandıra, in Istanbul where 'the separate worlds in space' living in two different spatial-income group is located, as determined in accordance with research carried out.

The study will be carried out with the survey technique in two different social groups in the field, taking as the source of their current situation through the eyes and experience of the people living in "the use of urban space between the hierarchy of social groups" will be determined by the presence.

In the first section, the concept of urban space, in the process suffered by the historical changes, improvements, bond issues and the interaction of social groups, and the second section, with a connection to inequality institutionalism approach are discussed. The third section, the presence of the hierarchy in the use of urban space and urban life is no longer part of the field measured at each point settled inequalities.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı, İstanbul gibi bir metropol kentinde göçle gelişmiş bir mahallenin, 2000'lerden sonra kentin çeperlerinde yer seçmeye başlayan kapalı sitelerin inşası ile mekansal ve sosyolojik değişimlerini incelemektir. Bu amaç çerçevesinde kentsel mekânda 'Güç Geometrisi' kavramın pratik yansımaları araştırılacak, kent hayatına aynı mahalleden katılmaya başlayan iki farklı sosyal grubun, kent hayatına katılımlarında yaşadıkları güçlükler, engeller, fırsatlar, eşitsizlikler çoğunluğun paylaştığı davranış alışkanlıkları yani kurumsalcılık çerçevesinde değerlendirilecektir.

Bu çalışma, şehir planlama ve sosyoloji bağlamında iki farklı sosyal grubu yukarıda sayılan yaklaşımlarla karşılaştırmalı bir biçimde incelemiş olması ve 'Güç Geometrisi' kavramını değerlendirmesi açısından olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar	viii
ŞEKİLLER	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	5
KENTSEL MEKÂN	5
1.1. Değişen Kentsel Mekân	7
1. 2. Kentsel Mekânda Ayrışma Süreci.....	13
1.2.1. İstanbul'da Fiziksel Açıdan Farklı Nitelikteki Konut Alanları.....	18
1.2.2. İstanbul'da Toplumsal Açıdan Farklı Nitelikteki Konut Alanları	20
2. BÖLÜM.....	27
EŞİTSİZLİĞİN KURUMSALLAŞMASI.....	27
2. 1. Mekânsal Eşitsizlikler	35
2.1.1. Toplumsal Yapıya Yönelik Mekânsal Müdahaleler: Güç Geometrisi	39
2.1.2. Mekâna Yönelik Ekonomik ve Siyasi Müdahaleler: Ekonomi-Politik....	46
2.2. Toplumsal Eşitsizlikler.....	49
2.2.1. Formel Sosyo-Ekonomik Ağlar	52
2.2.2. İnförmel Sosyo-Ekonomik Ağlar	53
2.3. Sosyo-Mekânsal Eşitsizlikler	56
3. BÖLÜM.....	61
KENTSEL MEKÂN KULLANIMINDA HİYERARŞİ VE	
KURUMSALLAŞAN EŞİTSİZLİK.....	61
3.1. Saha Araştırmasının Genel Çerçevesi	61
3.1.1. Araştırmanın Kapsamı	61
3.1.2. Örnek Alan Seçimi	62
3.1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	67
3.2. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi.....	74
3.2.1. Ankete Katılanların Sosyo-Demografik Yapı Özellikleri.....	75
(1) Demografik Yapı: Bireylerin Genel Profili	75
(2) İstanbul'da Yaşama Süresi: İstanbulluluk	78
(3) Mahalle ile İlişkiler.....	79
3.2.2. Ankete Katılanların Sosyo-Ekonomik Yapı Özellikleri	82
(1) Ekonomik Yapı: Gelir-Harcama İlişkisi.....	82
(2) Çalışma Durumu.....	87
(3) Mal Sahipliliği	91
3.2.3. Ankete Katılanların Kenti Kullanma Biçimleri ve Kentteki	
Hareketlilikleri	93
(1) Kentte Hareketlilik: Ulaşılabilirlik	93

(2) Kenti Kullanma: Gündelik Yaşantının Mekânsal Karşılıkları	97
3.2.4. Ankete Katılanlarda “Güç Geometrisi” Kavramının Ölçülmesi.....	102
(1) Bireylerin En Sık Görüştüğü Kişi: Toplumsal Ağlar	102
(2) Grupların Birbirleriyle İlişkileri: Görünmez Sınırlar	103
(3) Sitelerin İnşa Sonrası Değişimler: Sınıf Temelli Mahalleler	111
3.2.5. Ankete Katılanlarda “Eşitsizlik” Kavramının Ölçülmesi	119
(1) Eşitsizlik: ‘Zaman-Mekân Sıkışması’	120
(2) Aile İlişkileri: Bireyin Yaşadığı Çevreye Göre Değişimler	128
(3) Çocukların Geleceğine Bakış: Hiyerarşi	131
SONUÇ	133
KAYNAKÇA	141
EK: Çalışmada Kullanılan Anket Formu	147

TABLÖLAR

Tablo 1: Mekân üzerinde uygulanan politikalar süreçleri.....	7
Tablo 2: İstanbul’da kapalı yerleşim sınıflaması örneği.....	22
Tablo 3: Mekânsal pratikler şeması	45
Tablo 4: Araştırma süreci safhaları	61
Tablo 5: Ankete katılanların demografik yapı özellikleri	77
Tablo 6: İstanbul’da yaşama süresi	78
Tablo 7: Mahalleye geliş dönemi.....	79
Tablo 8: Ankete katılan bireylerin mahalleye geldikleri yer	80
Tablo 9: Ankete katılan bireylerin mahalleyi tercih sebepleri	81
Tablo 10: Ankete katılan bireylerin yaşadıkları semt ile ilgili düşünceleri	81
Tablo 11: Ankete katılan bireylerin gelir aralığı tanımlamaları.....	83
Tablo 12: Hanenin toplam gelir aralığı	83
Tablo 13: Ankete katılan bireylerin kazanç harcama kalemleri.....	85
Tablo 14: Hanenin toplam gelirin göre harcama kalemleri.....	86
Tablo 15: Ankete katılan bireylerin çalışma durumu.....	87
Tablo 16: Ankete katılan bireylerin meslekleri/işleri.....	87
Tablo 17: Ankete katılan bireylerin çalışma süresi.....	88
Tablo 18: Ankete katılan bireylerin çalıştıkları yer	89
Tablo 19: Ankete katılan bireyler arasında çalışan kişiler işyerine nasıl ulaşıyor	89
Tablo 20: Ankete katılan bireylerin işyerine ulaşma süresi	90
Tablo 21: Sitelerde çalışanlarla ilgili bilgi	91
Tablo 22: Mülkiyet durumu	92
Tablo 23: Özel araç sahipliği	92
Tablo 24: Ankete katılan bireylerin kullandıkları ulaşım araçları	94
Tablo 25: Ulaşım araçlarını kullanmama sebepleri	95
Tablo 26: Çeşitli faaliyetler ve kullanılan ulaşım araçları ilişkisi.....	98
Tablo 27: Sınıflandırılmış faaliyetler ve kullanılan ulaşım araçları ilişkisi.....	99
Tablo 28: Bireylerin çeşitli faaliyetleri yaptıkları yerler.....	99
Tablo 29: Bireylerin çeşitli faaliyetleri yapma sıklıkları	101
Tablo 30: Bireylerin en sık görüştüğü kişi.....	103
Tablo 31: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 1	104
Tablo 32: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 2	105
Tablo 33: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 3	105
Tablo 34: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 4	106
Tablo 35: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 5	106
Tablo 36: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 6	107
Tablo 37: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 7	107
Tablo 38: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 8	107
Tablo 39: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 9	108
Tablo 40: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 10	108
Tablo 41: Grupların birbirleriyle ilişkileri hakkındaki fikirleri	109
Tablo 42: Sorunlara karşı yardım görme ile ilgili tutum.....	110
Tablo 43: Sorunların çözümü için başvurdukları kişiler.....	110
Tablo 44: Birbirlerini herhangi bir sorununu çözme durumu	111
Tablo 45: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 1	112

Tablo 46: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 2	113
Tablo 47: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 3	114
Tablo 48: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 4	114
Tablo 49: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 5	115
Tablo 50: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 6	115
Tablo 51: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 7	116
Tablo 52: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 8	116
Tablo 53: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 9	117
Tablo 54: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 10	118
Tablo 55: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 11	118
Tablo 56: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 12	119
Tablo 57: Eşitsizliğe karşı tutumlar 1	121
Tablo 58: Eşitsizliğe karşı tutumlar 2	121
Tablo 59: Eşitsizliğe karşı tutumlar 3	122
Tablo 60: Eşitsizliğe karşı tutumlar 4	123
Tablo 61: Eşitsizliğe karşı tutumlar 5	123
Tablo 62: Eşitsizliğe karşı tutumlar 6	124
Tablo 63: Eşitsizliğe karşı tutumlar 7	125
Tablo 64: Eşitsizliğe karşı tutumlar 8	125
Tablo 65: Bireylerin kendini diğer guruptan farklı gördüğü konular	126
Tablo 66: Bireylerin diğer grubun sorunları hakkındaki düşünceleri	127
Tablo 67: Bu semtte yaşamının aile ilişkilerine etkisi.....	128
Tablo 68: Aile ilişkileri hakkında tutumlar 1	129
Tablo 69: Aile ilişkileri hakkında tutumlar 2	130
Tablo 70: Aile ilişkileri hakkında tutumlar 3	130
Tablo 71: Aile ilişkileri hakkında tutumlar 4	131
Tablo 72: Çocukların geleceğine bakış	132

ŞEKİLLER

Şekil 1: 1980 – 2000 yılları arası İstanbul'un aldığı ve verdiği göç durumu.....	16
Şekil 2: İstanbul'da düzensiz gelişmiş konut alanları ile toplu konut alanları dağılımı	20
Şekil 3: İstanbul'a 1995–2000 yılları arasında göç eden nüfusun ilçeleri tercih durumları	24
Şekil 4: İstanbul'da düzensiz gelişmiş konut alanları ile toplu konut alanları dağılımı	26
Şekil 5: Çalışma alanının konumu	63
Şekil 6: Sancaktepe ilçesinin yıllara göre kentsel gelişim süreci.....	64
Şekil 7: Site dışında ancak yakınındaki mahalleden görüntüler - 1	65
Şekil 8: Site dışında ancak yakınındaki mahalleden görüntüler – 2	65
Şekil 9: Site dışında ancak yakınındaki mahalleden görüntüler – 3	65
Şekil 10: Sitelerden görüntüler - 1	66
Şekil 11: Anket yapılan site ve mahallenin birbirine göre konumu.....	75
Şekil 12: Ankete katılan bireylerin kazanç harcama kalemleri.....	86

GİRİŞ

Temel teorisi kurumsalcılık olan bu çalışmada, ‘zaman ve mekân içinde insan’ bakış açısına ulaşabilmek amacıyla güç geometrisi kavramı ve bu kavrama yardımcı olması için kullanılacak olan sosyo-ekonomik ağlar kavramı birlikte incelenmiştir.

Mekân ve sosyal ilişkiler arasındaki bağ, sosyal grupların kenti, çalışma - yaşama - sosyal ve kültürel aktivitelere katılma konularında nasıl kullandıkları, kentte bu tür mekân kullanımlarının mekânların yeniden üretilmesinde nasıl katkılar sağladığını, sosyal grupların “kim” oldukları, kenti “neden, nasıl, ne zaman ve hangi araçlarla” kullandıkları, “nerede” yaşadıkları, “nerede” çalıştıkları, “nerede” sosyal ve kültürel aktivitelere katıldıkları; özetle sosyal grupların bu tür alışkanlık mekânları ile bağlantı kurma biçimleri, kentte örülmüş görünmez duvarların varlığı ihtimali göz önünde bulundurularak araştırılmıştır.

Birbirine yakın yaşayan iki farklı gelir gurubunun günü yaşama tarzları, yani uğraşları, kaygıları, çabaları ve eğlenceleri, birbirlerine bakış açıları üzerine yani gündelik hayatları üzerine bir çalışma yapılması amaçlanmaktadır. Çalışmada alışkanlıkların ve davranışların betimlenmesi esastır. ‘Maddi kültür¹’ olarak nitelendirilebilecek ev, barınma, eşya, beslenme, giyinme, komşuluk veya çevre toplumsal gruplar için gündelik hayatlarının çerçevesidir. Gündelik hayat ekonomik, psikolojik veya sosyolojiktir ve özel yöntemlerle kavranması gereken bir alandır. Tarih, ekonomi-politik ve sosyoloji gündelik hayatın incelenmesinde katkıda bulunabilecek bilim alanlarıdır². Gündelik hayat bir bakıma göstergeden ve anlamdan yoksun olan şeylerin toplamını ifade etmektedir³. Toplumsal grupların gündelik yaşamlarında yaptığı tercihleri ekonomik ve kültürel sermayelerinin bir göstergesi olarak yaşam tarzları hakkında fikir vermektedir.

¹ Henri Lefebvre, **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, İstanbul, Metis, 1996, s.32.

² A.e., s.33.

³ A.e., s. 35-36.

Gündeliklik ‘toplum’u anlamak için ipuçları taşımaktadır; küreselin, devletin, kültürün içinde yer almaktadır. Bu noktada cevap bekleyen sorulardan bir tanesi ‘gündelik olanın ve modern olanın dünya ölçeğinde homojenleşmesi mi, yoksa giderek büyüyen bir ölçekte farklılaşması mı söz konusudur?’⁴. Toplumsal gruplara, sınıflara, ülkelere, dönemlere, kültürlerle göre ne yenildiğinin, ne giyildiğinin, evlerin nasıl döşendiğinin, gelirin miktarının ve niteliğinin bilinmesi, çevreye ve toplumsal tabakalara göre farklılık göstermesi beklendiği için önemlidir.

‘Modern hayat yorgunlukları’, eğlenmeyi, hoş vakit geçirmeyi, gevşemeyi gerekli kılmaktadır⁵. Günümüzde gündelik hayat parçalara ayrılmakta, bölünmekte veya bölünmek zorunda kalmakta, sonrasında ise bir yapbozun dağılmış parçaları gibi toplum hayatı içinde birleştirilmeye çalışılmaktadır. Gün içinde zaman ayrılması gereken ve gündelik hayatın birbirinden bağımsız ve dağılmış parçaları iş, özel hayat ve aile hayatı, boş zaman olarak bölümlere ayrılmaktadır. Eğer saatler, mesleki işe ayrılan *zorunlu zaman*, eğlenceye ayrılan *serbest zaman*, ulaşım, yürütülecek işlem, formaliteler, vs. gibi iş dışındaki çeşitli gerekliliklere ayrılan *zoraki zaman* şeklinde üç kategoride sınıflandırılırsa, gün içinde zoraki zamanın arttığı saptanmaktadır⁶. Zoraki zaman boş zamandan daha büyük bir hızla arttığı ve gündelikliğin içine yerleştiği için gündelik hayat bölünmekle kalmayıp, yanı sıra programlanmaktadır. Gündelik hayat artık üretim – tüketim – mülkiyet döngüsünde kapalı devre bir sistem haline dönüşmüştür.

İnsanların sahip oldukları ağlar, mekânda kurdukları ilişkilerin düzeyi ve biçimini etkilemekte, dolayısıyla mikro düzeydeki öznelerin makro düzeyde kullandıkları kentsel alanlar birbirinden farklılaşmaktadır. Bu yaklaşımdan hareketle, kentsel mekân kullanımında sosyal gruplar arasındaki hiyerarşi toplumda eşitsizliklere yol açmakta veya var olan eşitsizlikleri derinleştirmektedir. ‘Sosyal ayrışma mı mekânsal ayrışmayı veya sınırları doğurmakta, yoksa mekânsal farklılaşmalar mı sosyal ayrışmaya sebep olmaktadır?’ sorusunun yanıtı aranırken, aynı toplumun farklı

⁴ A.e., s.37.

⁵ A.e., s.65.

⁶ A.e., s.65-66.

grupları için farklı zaman kavrayışlarının olduğu varsayılmıştır. Buna bağlı olarak farklı mekânsallaşma biçimlerini karşılıklı olarak toplumsal ilişkileri engellediği öngörülmektedir.

İki farklı sosyal gruba anket tekniği ile gerçekleştirilmiş olan bu çalışmanın saha bölümünde, mevcut durum yaşayan insanlar kaynak olarak alınarak onların gözünden “kentsel mekân kullanımında sosyal gruplar arasındaki hiyerarşi”nin varlığı tespit edilmiştir. Araştırmada bireylere ulaşmak için tesadüfi olmayan örnekleme yöntemleri içinde yer alan Kartopu Örnekleme yöntemi seçilmiş ve anketler bu yöntemle tamamlanmıştır. Ankette yer alan sorular şekil bakımından kapalı uçlu ve açık uçlu sorular olarak hazırlanmıştır. Sahada toplam 100 adet anket yapılmış; anketlerin 50 adedi site içinde yaşayanlara, 50 adedi site dışında ancak yakınındaki mahallede yaşayanlara yöneltilmiştir. Sahada oluşturulan anketler iki gruba da uygulanmış, yöneltilen gruba göre sorularda ifade değişikliğine gidilmiştir. Anket soruları her iki alan için de aynı temalar etrafında kurgulanmıştır. Anket soruları beş temayı ölçmeye yönelik olarak hazırlanmıştır: sosyo-demografik yapı, sosyo-ekonomik yapı, kentte hareketlilik/kenti kullanma, güç geometrisi ve eşitsizlik.

Kente göçle gelenler, konuyla ilgili genel yazında “toplumsal olarak bütünleşememe, fiziksel olarak estetiksizleşme, ekonomik olarak marjinalleşme, yasal olarak illegalite⁷” olarak tanımlanmakta ve sorunlaştırılmaktadır. Eşitsizliklerin giderek keskinleştiği bu coğrafyada sosyal mekânsal adaletin kent-lileşmenin neresinde olduğu, bu adaleti sağlamanın olanaklarının ve koşullarının araştırılması; tespit edilmesi gerekli konular arasındadır. Dolayısıyla, saha çalışmasının yürütüldüğü alan olan Samandıra, İstanbul’un ekonomik ve sosyal kaynaklar açısından avantajlı sayılabilecek kesimleri ile dezavantajlı sayılabilecek kesimlerinin yan yana ama birbirlerine dokunmadan yaşadıkları yani toplumsal ve mekânsal eşitsizliğe atıf yapmaya imkân veren bir alanı oluşturmaktadır.

⁷ Erbatur Çavuşoğlu, “Hegemonik Bir Süreç Olarak Türkiye Kentleşmesi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2004, s.17.

Bütün bunların ışığında tezin birinci bölümünde kentsel mekân kavramı, tarihsel süreç içinde uğradığı değişimler, gelişimler, sosyal gruplarla etkileşimi ve bağları ele alınmıştır. Kentsel mekânın ayrışma süreci, sosyal gruplar arasındaki hiyerarşiyi doğuran önemli nirengi noktası olarak düşünülmüştür.

Tezin ikinci bölümünde, kurumsalcılık yaklaşımı ve eşitsizlik ile bağlantısı ele alınmıştır. “Yerleşik düşünce alışkanlıkları” şeklinde ifade edilen kurumsalcılık yaklaşımı mekânsal, toplumsal ve sosyo-mekânsal eşitsizlikler bağlamında açıklanmıştır.

Alan araştırmasını kapsayan üçüncü bölümde, kentsel mekân kullanımında hiyerarşinin varlığı ve artık kentsel yaşamın her noktasında yerleşen eşitsizlikler ölçülmüştür.

1. BÖLÜM

KENTSEL MEKÂN

*“Bir şehir farklı tür insanlardan oluşur;
benzer insanlar bir şehir meydana getiremezler.”*
Aristoteles

Kent bir kültür ve hayat tarzı haliyle insana yansımış, insan kendi bilinç ve kimliğiyle kente yönelmiştir.⁸ Kentler toplumsal eşitsizliklerin sadece üretildikleri değil, aynı zamanda çok net bir biçimde sergilendiği yerlerdir. Eşitsizliğin pek çok biçiminin görüldüğü, bu eşitsizlik karşısında gösterilen uyum, direnme veya savunma mekanizmaları hakkında düşünmeye iten ve en sonunda eşitsizliğin giderilebilmesi için çözümler üretmeye sevk eden mekânlardır. Kentleri okumak, eşitsizlik sorununun sadece bir iktisadi süreç olmadığını, sorunun gündelik hayatın bütün alanlarına yayılmış bir iktidar mücadelesine neden olduğunu ve her tür insan ilişkisinde belirleyici konuma geldiğini görme olanağı sağlar⁹.

Geç kapitalistleşen, geç modernleşen, geç kentleşen ve üstelik bunların tümünü aşırı hızlı başarmak isteyen Türkiye; deneyimlediği enformel kalkınma modeli aracılığıyla, ironik bir biçimde pre-modern ve post-modern eğilimleri eşzamanlı olarak içerebilmektedir¹⁰. Türkiye'nin kentleri mevcut herhangi bir kuramla açıklanamayacak kendine özgü bir kentleşme deneyiminin ürünü olarak değerlendirilebilir.

Kente iki türlü yaklaşım söz konusudur: Birincisinde kent mekanı bir yaşam mekanı olarak görülmekte ve kentsel olanakları kullanım ağına dayanmakta; ikincisinde ise, kent mekanı sermaye birikiminin olduğu ve rant aracı olarak görülmektedir¹¹. Kent hayatında çalışan bir kişinin kendini yeniden üretebilmesi için iş dışı zamanlarını iyi

⁸ Köksal Alver, *Siteril Hayatlar Kentsel Mekânsal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler*, Ankara, Hece Yayınları, 2007, s. 47.

⁹ Çavuşoğlu, a.g.e., s.7.

¹⁰ A.e., s.12.

¹¹ Başak Kaval, *“Siyaset Bilimi ve Planlama-Kentleşme İlişkisi: Burhan Özfatura Dönemi, İzmir Örneği”*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, s.9.

ve verimli değerlendirmesi; bunun için de kentin eğitim, sağlık, sosyalleşme gibi ihtiyaçları için kişiye olanaklar sağlaması gerekmektedir. 1980 sonrası küreselleşme süreci ile tanışan kentlere bakış açısı ikinci yaklaşım yönünde evrilmiştir. Kentler artık farklı sınıf ve grupların çıkar çatışmalarına sahne olmaya başlamış, hem fiziksel hem de sosyal mekânda eşitsizliklere zemin hazırlayan bir sürecin içine girmiştir. Sermayenin kentlere olan ilgisinin artışı ile birlikte, kentteki ilişkilerde değişim yaşanmış, kentsel kutuplaşmalar artmış, kentsel çelişkiler doğmuştur¹².

Üst gelir grupları kendilerini kentin diğer kesimlerinden ayıran mekânlarda yerleşmeye başlarken; diğer kesimlerin yaşadığı kentsel mekânlar yoksullaşma ve köhneme sürecine girmiştir. Kentsel ilişkiler hem mekânsal hem de sosyal açıdan kopmuştur. Korunaklı sitelerle birlikte kent merkezi boşalırken bu süreç sadece konut alanları ile sınırlı kalmamış, kentsel hizmet ve alışveriş mekânları da merkezi terk etme sürecine girmiş ve giderek artan bir biçimde kent dışında yeni merkez odakları ve alışveriş merkezleri kurulmuştur. Yeni merkezlerin oluşumu yeni konut alanlarının oluşumu ile hem süreç hem de mekân seçimi açısından paralellik göstermektedir. Üst gelir gruplarının dışında kentin kalan diğer kesimi, gecekondulu alanlarında yaşayanlar ile kent merkezinde yaşayan yoksul kesimler olarak iki sınıfa ayrılabilir. Diğer bir anlatımla, ilk dönemin gecekondulu apartmanlı ikililiği giderek anlamını yitirmiş, yeni ikililik daha çok kentin mevcut dokusunda yaşayanlarla kentleri terk eden yeni orta-üst sınıf arasındaki bir çelişkiye doğru evrilmeye başlamıştır¹³.

¹² Tarık Şengül, “Kapitalist Kentleşme Dinamikleri ve Türkiye Kentleri”, *Evrensel Kültür Dergisi*, Sayı 128, (Çevrimiçi) <http://www.planlama.org/new/makaleler/kapitalist-kentlesme-dinamikleri-ve-turkiye-kentleri.html>, 22 Aralık 2008.

¹³ A.y.

1.1. Değişen Kentsel Mekân

1920'li yıllardan itibaren mekânla ilgili olarak yapılan tartışmalar ve mekân üzerinde uygulanmaya çalışılan politikalar üç farklı süreçte işlemektedir. Bunlar sürekli olarak gündemde olan, kimi zaman önemi artan kimi zamansa önemi azalan süreçler şeklinde ifade edilebilir.

Tablo 1: Mekân üzerinde uygulanan politikalar süreçleri

Mekânsal süreçlerin sürekliliği	Mekânsal süreçlerin niteliği	Uygulamaya yansımaları
Süregelen mekânsal süreçler	İç göçler, kırdan kente göçler, ana metropoliten merkezlere yönelen göçler	Dolaylı politikalar
	Gecekondu, kaçak yapılaşma, ruhsatsız apartmanlaşma	Yeni yasalar, kurumlar, eylem
	Konut / toplu konut	
	Kentlerdeki düzensiz yapılaşma	Projeler
	Kentsel istihdam	Dolaylı uygulamalar
	Bölge Planlama	Dolaylı uygulamalar, bölge planları, projeler
Belirli dönemde gündeme gelen ve daha sonra fazla ilgi çekmeyen konular	Yurtdışına olan göçler	Azalan talep ve sınırlanan süreç
	Kırsal alandaki dönüşüm	Kırsal alana yönelik destek
	Ulaşım	Projeler
	Kent planlama ilkeleri	Yasa, kurum, proje
	GAP	Proje
	Sürdürülebilir kent	
	Küresel kent	
Yeni gündeme gelen konular	Yerel yönetim, hemşehrilik	Yasa çalışmaları
	Yeni sanayi odakları (sanayi merkezleri)	Kalkınma planlarında politika olarak sanayi odaklarının yer alması
	Kentsel yoksulluk (kentsel rantlar, gelir bölüşümü)	

Mekânsal değişim süreçleri Düzenlemeci Okul'un öğretisinden yararlanılarak üç dönemde incelenmiştir. Düzenlemeci Okul'a göre bir dönemin niteliğini, birbiri ile tutarlı olan üretim biçimleri, birikim rejimi ve düzenleme mekanizmaları belirlemektedir¹⁴. Düzenlemeci Okul yaygın olarak mekânsal gelişmelerin açıklanmasında kullanılmakta ve üretim biçimleri, birikim rejimi ile düzenlemelerinin mekânda yarattığı dinamiklerin çözümlenmesinde çok yönlü yorumlama olanağı sağlamaktadır¹⁵.

1. Dönem (1923 – 1960) : Yeni bir ulus-devlet yaratma döneminin tartışmaları¹⁶

Birinci dönem, Cumhuriyet'in ilanından 1960'lara kadar süren ve planlı dönem olarak bilinen döneme kadar olan süreci kapsamaktadır. Bu dönemin genel kentsel değişimleri hızlı nüfus artışı, ekonomik açıdan üretilen yeni politikalar, toplumsal yapının sınıfsal olarak farklılaşması olarak değerlendirilebilir. Birinci dönem kendi içinde Cumhuriyet'in ilanı ile ikinci dünya savaşının sonuna kadar ayrı, 1945 sonrası ile planlı dönem arasında süreç ayrı olarak ele alınmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından İkinci Dünya savaşı'nın sonu olan 1945 yılına kadar mekânsal gelişmeyi yönlendiren başlıca dinamikler olarak yeni bir ulus devlet yaratma çabaları ve modernite projesi kapsamında dönüşümün başlatılması olarak özetlenebilir. Dönemin genel mekânsal değişimleri ve hareketleri ise:

- Modern dünyadaki gelişmelere uyum sağlamaya çalışma ve bunun içinde dünyadan şehircilik bilgilerinin aktarılması, şehircilik ilkelerine yönelik yabancı yayınların tercüme edilmesi uygulama aşamasında ise modern şehircilik kurallarını aktarılması

¹⁴ Ayda Eraydın, *Mekânsal Süreçlere Toplu Bakış, Değişen Mekân Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923–2003*, İstanbul, Dost Kitabevi, 2006, s.25.

¹⁵ A.e., s.26.

¹⁶ A.e., s.28-32.

- Ulusal bir ekonomi yaratılması çabası ile beraber mekâna yönelik altyapı ve sanayi teşviklerinin gerçekleştirilmesi, kenti anlamak adına çoğunlukla yabancılar tarafından hazırlanan kent planları
- Sanayinin ülkeni çeşitli yörelerine dağıtılması amacıyla KİT'lerin farklı bölgelerde konumlandırılması, kentlerin coğrafyalarının araştırılması
- Yeni başkentin tanımlanması, bölgesel yapının şekillenmesi ve planlama girişimleri tartışmaları, farklı bölgeler arasında ulaşım bağlantılarının geliştirilmesi ile diğer kentlerde düşük de olsa bir nüfus artışının görülmesi
- Yeni ulaşım ağları ve ülkenin farklı yörelerinin yani ulaşım sistemi ile birleştirilmesi ile kentlerin fiziksel ve toplumsal şekillenmesi
- Nüfus değişimi sonucu bazı yörelerin yetişmiş insan gücü kaynağını kaybetmesi

İkinci Dünya Savaşı'ndan planlı döneme kadar olan 1960'lar, dönüşüm sürecini denetim altına alma çabaları ile tanımlanmaktadır. Bu dönem içinde mekâna yönelik olarak:

- Kırdan kente hızla artan göçle birlikte, kentsel dönüşüme demografik bir bakış açısı geliştirilmesi ve mekânsal süreçlerin denetlenmesi için kurumlaşma çabaları ve yasal çerçevenin oluşturulması
- Marshall yardımıyla tarımda makineleşmenin başlaması ve tarımdaki emek gereksiniminde düşüş ile beraber büyük kentlerde gecekondulaşmanın başlaması gecekondulaşma olgusu ile ilgili tartışmaları başlatması, dönem içindeki devlet politikası olarak İller Bankası kurulması
- Hızlı kentleşme sürecinin kentte konut sorunlarını ortaya çıkarması, konut sorunun çözümü, kentlerin planlanması için yasal ve kurumsal düzenleme çalışmalarına yönelik olarak İmar ve İskân Bakanlığı'nın kurulması, Belediye Gelirleri Yasası, TMMOB ve İmar Yasaları çıkarılması

2. Dönem (1960 – 1980) : Nüfus artışının ve göçün kentlerde yarattığı sorunların ve gelişmişlik farklarının fazlaşmasının getirdiği değişimler¹⁷

İkinci dönem planlı dönemin başlangıcı ile sonunu kapsamakta, çok önemli bir kırılma noktası olarak bilinen 1980 yılına kadar olan süreci kapsamaktadır. Dönem içinde öne çıkan yapılanmalar, ekonomide izlenen politikalar, göç ve artan kentsel nüfusla beraber ortaya çıkan mekânsal ve toplumsal sorunlar ve bu mekânsal süreçleri yönetme ve yönlendirme çabaları, gelir dağılımdaki eşitsizlikler olarak gündeme oturmuştur.

Planlı dönemin başlangıcı ve sonu olarak kabul edilen 1960 ve 1980 arası dönem, nüfus artışının ve göçün kentlerde yarattığı sorunların gündemde olduğu bir dönem olarak kabul edilmektedir.

- Süregelen iç göçlerle birlikte demografik kentleşmenin araştırma konuları arasına girmesi
- Tarımdaki dönüşümlerle beraber kırdan kente iç göçler ve dış göçlerin gündeme gelmesi
- Bölgesel dengesizliklerin tarımda açığa çıkan nüfusun kırsal alandan kopuşunu hızlandırarak kentten kente göçü hızlandırması
- Ekonomik gelişme ve sanayileşme çabalarının hızlı kentleşme karşısında yetersiz kalması ile beraber göçlerin büyük kentlere yönelmesi, metropoliten alanların ortaya çıkması, kalkınma planlamasına yönelik ve bölge planlamanın gündeme gelmesi, bölgesel dengesizlikler ve kaynakların tahribi sorunları mekândaki somut gelişmelerken; dış göçe kaynaklık eden bölgeler (dış göçün mekânsal boyutları), göçün kaynağı olarak tarımsal yapı (tarımda makineleşme, kırsal alanın sosyal yapısı-gelişme önündeki engeller, köyün modernleşmesi), göçün yönlendiği kentlerin tanımlanması (örgütlemeyen - informalleşen kentler, tampon mekanizmalar, kentlerdeki ikili yapı), kentteki istihdam olanakları, emek piyasası-gecekondu ilişkisi, metropoliten

¹⁷ A.e., s.32-39.

planlamanın tanımı, bölgesel yapının ve dengesizliklerin belirlenmesi (bölgesel yapı analizleri, sosyoekonomik gelişme indeksi, Milli Fiziki Plan tartışmaları), nüfus baskısı altındaki kentleri korumak - planlamak (yerel yönetimlerin yeniden düzenlenmesi) ana araştırma ve tartışma konuları olarak ele alınmıştır.

3. Dönem (1980 sonrası): Küresel bütünleşme çabaları ile ortaya çıkan beklentiler ve sorunlar¹⁸

1980 sonrası ifade edildiği bu dönemle birlikte ülkesel, bölgesel ve kentsel ekonomik-sosyal-politik konuların tümünde çeşitlenme, çelişki ve eşitsizlik ortaya çıkmıştır. Bu dönemi oluşturan sürecin başlangıç noktası genel olarak 1950'li yıllarla birlikte kentlere yönelen yoğun göç akımı, bölgesel eşitsizlikler, ekonomik yapıdaki dönüşümler, küreselleşmenin yarattığı fırsat ve tehditler olarak değerlendirilebilir.

Bunalım sonrası neo-liberal politikaların mekânsal süreçleri tanımladığı dönem 1980 sonrası dönemin tanımı küresel bütünleşmeden artan beklentiler ile süregelen ve çözilemeyen sorunlar olarak yapılabilmektedir.

- Bölgeler arasındaki dengesizliğin ekonomik niteliği ile gündeme gelmesi
- Kentsel kalitenin yükseltilmeye çalışılması, mekânsal dönüşüm ve artan dengesizlikler mekândaki temel değişimlerken, uygulama aşamasında aynı dönem içinde GAP idaresi'nin kurulması
- Bölgesel dengesizliklerin keskinleşmesi, gecekondulu alanlarındaki dönüşüm, Bölge planlama ve Büyükşehir belediyelerinin kurulması
- Yeni kentsel gelişme dinamikleri ve dönüşümler ile beraber toplu konut alanlarının oluşturulması ve kentsel projelerle kentin niteliğini geliştirme çabaları
- Liberalleşen ekonomi ve küreselleşme eğilimleri sonucunda küreselleşen ilişkiler, küresel kentlerin ortaya çıkışı, kentsel dönüşüm ve kentsel kalite konularının tartışılmaya başlanması, İmar Affı Yasaları'nın kabulü

¹⁸ A.e., s.39-49.

- Yeni sanayi merkezlerinin ortaya çıkışı ile ketsel ulaşım konusunun tartışılmaya başlanması ve TOKİ'nin kurulması
- Yeniden tanımlanan kent ve insan ilişkisinin oluşturduğu dinamiklerle beraber yerel siyasetin mekânda değişimler yaratmaya başlaması, kentlerin dönüşen sosyal yapıları, gecekondulu alanlarının mekânsal dönüşümleri, konut ihtiyacı, küresel kent, yeni üretim ve sanayi odakları, hemşehrilik, yönetim gibi konuların tartışma gündemine oturması ve uygulama safhasında sivil toplum kuruluşlarının karar süreçlerine katılım taleplerinin değerlendirilmesi, HABİTAT ve Gündem 21 oluşumlarının yer alması

Mekânsal süreçlerin bugün geldiği nokta değerlendirildiğinde, mekânsal açıdan göçlerin ve kentsel nüfus artışının şekillendirdiği metropoliten alanlardaki büyüme; toplumsal açıdan ise keskinleşen kırılmalar ve ayrışmalar olarak özetlenebilir.

Mekânsal süreçlerin yeni boyutlarının tanımlanmasında kullanılabilecek mekândaki gelişmelerle ilgili yeni vurgulamalar, mekândaki gelişmeler ve mekânsal süreçleri tanımlayan ve bu süreçlere ilişkin yazında kullanılan yeni kavramlar olarak sınıflandırılan bir yaklaşımla değişen kentsel mekân incelenebilir.

Mekândaki gelişmelerle ilgili yeni vurgulamalar; kentte insan ögesinin yeniden keşfi, kentin yönetimi, kentli hakları, kentli sorumlulukları, küreselleşmenin etkilerinin araştırılması, bilgi ve yeniliğe dayalı büyüme ve rekabet gücü, yerel (içsel büyüme) modellerinin güncel konuma gelmesi, yeni teknolojiler ve bu teknolojilerin yeni mekânsal arayışları olarak sayılabilir.

Mekândaki gelişmeler; iç göçler, kırdan kente göçler, ana metropoliten merkezlere yönelen göçler, yurtdışına olan göçler, kentlerdeki düzensiz yapılaşma, yetersiz kentsel istihdam, kentsel yoksulluk, yönetim biçimi, kent planlama ilkeleri, yeni kent insanı, kimlik, sürdürülebilir kent, küresel kent, bölgesel, kentsel gelişme, yerel yönetim, hemşerilik, yeni sanayi odakları (sanayi merkezler) ve kırsal alanlardaki dönüşüm şeklinde özetlenebilir.

Mekânsal süreçleri tanımlayan ve bu süreçlere ilişkin yazında kullanılan yeni kavramlar; insan sermayesi, sosyal sermaye, kimlik, emeğin dolaşımı, dezavantajlı grupların kentle bütünleşmesi, mekânsal ayrışma, kamu-özel sektör işbirliği, yönetim, yeni demokrasi, esnek/stratejik planlama, kültür mekânları, kamu alanları (ve yok olması), uluslar arası sermayenin kent merkezlerini yeniden şekillendirmesi, yenilik odakları, AR-GE, Teknoparklar, Teknoloji merkezleri, bilginin, yeniliğin yayılımını sağlayan merkezler, yerel yönetimlere aktarılan yeni işlevler, üretim ve etkileşim ağları, yerel ağlar, küresel ağlar, yenilikle gelen rekabet gücü, kırsal alanda ileri teknolojinin yayılımı ve kırsal alanın ilgi teknolojisine entegrasyonu şeklinde sıralanabilir.

1. 2. Kentsel Mekânda Ayrışma Süreci

Kent içi mekânsal ayrışma, Chicago Okulu'nun geliştirdiği eş merkezli çemberler ve sektörler modellerinden bu yana, üzerine çok çeşitli bakış açılarının geliştirildiği bir konudur. Davranışsal yaklaşımı benimseyenler tarafından kentsel ayrışma sadece talep bazlı açıklanırken; kurumsal yaklaşımın savunucuları tarafından kentsel ayrışmanın oluşmasında kurumların ve kamu müdahalelerinin ağırlıklı rol oynadığını savunmaktadır¹⁹.

Geleneksel olarak tabir edilen bu yaklaşımların yanı sıra, kent içi mekânsal ayrışma konusu, gelişmekte olan ülke kentleri ile ilişkilendirilen bir yaklaşımdır. Çünkü gelişmekte olan ülke kentleri, batı kentlerine kıyasla birbirine bitişik mekânlarda hatta sokak ölçeğinde farklı sosyal tabakaların, kültürel değerlerin, kurumsal sistemlerin bir arada barındığı yerleşimlerdir.

Gelişmekte olan ülkelerde mekânsal ayrışma, yapılaşmış çevrenin fiziksel özellikleri, kentsel kamu hizmetlerinin sunumu ve kentsel toprağın kullanımı konuları olarak üç farklı yönden ele alınabilir²⁰. Yapılaşmış çevrenin fiziksel özellikleri açısından bakıldığında, kenti, tarihi çekirdek, planlı gelişen alanlar, plan dâhilinde olmayıp

¹⁹ Yiğit EVREN, "İstanbul Merkez Bölge'de Bütünleşme ve Ayrışma: 15. ISOCARP Genç Profesyonel Plancılar Çalıştayı'nın Düşündürdükleri", *YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi* Cilt 2 Sayı 1, 2007, s.12-13.

²⁰ A.y., s.13.

yasadışı gelişen alanlar, çöküntü mahalleleri, duvarlarla çevrili site biçiminde yapılaşmış alanlar olarak sınıflamak mümkündür. Kentsel kamu hizmetlerinin sunumunun toplumsal gruplar arasındaki dağılımı açısından bakıldığında, bir takım eşitsizliklerin mevcudiyeti, bazı grupların kurumsal dışlanma yaşadığı dikkati çekmektedir. Kentsel toprağın özellikle yasadışı olarak mevcut mülkiyet yapısından bağımsız, hisseli ifraz, gecekondulu veya ruhsatsız yapılaşma şeklinde kullanımından bahsedilmektedir.

Balbo'ya göre mekânsal ayrışmanın en önemli sebeplerinden birisi planlamanın kentleşmenin hızına yetişememesidir²¹. Kırdan kente göç sonucu gerçekleşen 'demografik kentleşme' süreci, en önemli kentsel talep olarak barınma sorununu gündeme getirmiştir. İstanbul için bu süreç plansız yerleşmelerde artış ve gecekondulaşma sorunu olarak işlemiştir. Kentsel ayrışmada etken olan bir diğer sebep ise, yerel ekonominin işleyiş biçimidir. Buna göre gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonomi, ekonomide önemli bir pay teşkil etmekte, bu önemli payını da toplumsal ilişki ağları ile sağlamaktadır. Başka bir deyişle mekânsal ayrışma, kendine özgü kuralları bulunan informel sektörün organizasyonel ihtiyaçlarına bir tepki olarak kendiliğinden ortaya çıkmaktadır²².

1980'lerden itibaren küreselleşme söylemleriyle birlikte küresel ölçekte farklı bir bütünleşme eğiliminden, sınırların ortadan kalktığı, geçişkenliğin kolaylaştığı kentlerden, ülkelere söz edilir olmuştur. Bu durum kentlerde yeni biçimler doğurmuş, bu türden bir küreselleşme çabaları kentin alt ölçeğinde çeşitli parçalanmalara yol açmıştır. Kentlerin aldığı yeni biçimler ile toplumsal kutuplaşmalar keskinleşmiş, gelir dağılımı dengesizliği artmış, mekânsal olarak kent topraklarının kullanımı değişmiş, alt ve üst geliri bazen sadece bir duvar ile ayıran farklı tür konut alanları ortaya çıkmıştır. Toplumda oluşan bu kamplaşma farklı toplumsal tabakaların kendi içinde kapalı bir sistem içine bürünmesi, fiziksel veya toplumsal duvarlar oluşturarak kendini diğer kesimlerden soyutlaması ile sonuçlanmıştır.

²¹ A.y., s.13.

²² A.y., s.13.

Toplumsal gruplar, toplumun ayrıcalıklı olan kesimi tarafından yönetilen, gruplar haline gelmiştir. Toplumu bir sınıfa bağımlı kılan üretim, tüketim ve mülkiyet eksenindeki toplumsal ilişkiler gündelik olan ile gündelik olmayana karşı karşıya getirmekte; ev ile iş, iş ile boş zaman birbirine karışmaktadır. Büyük yerleşim biriminde veya bir sitede oturan bir kişi için zamanı kullanma biçimi kendi inisiyatifinde iken, bu alanların dışında fakat yakınında yaşayanlar için söz konusu durum başka türlü işlemektedir.

Kent hayatı farklı sınıflardan gelen, farklı işlere ve varoluş biçimlerine sahip olan insanların karşılaşmalarından oluşmakta; onların bir araya gelebilecekleri toplanabilecekleri bir yer ve zaman sağlamaktadır. Kent toplumu artık, sınıfların ortadan kalkması temeline yerine ayrımcılığı körükleyen uzlaşmaz bir çelişkinin sona ermesi temeline oturmalıdır²³. Toplumsal gerçekliğin dağılmış öğeleri, işlevleri ve yapıları, birbirinden ayrılmış mekânları, zorunlu zamanı kentle bir araya gelecektir.

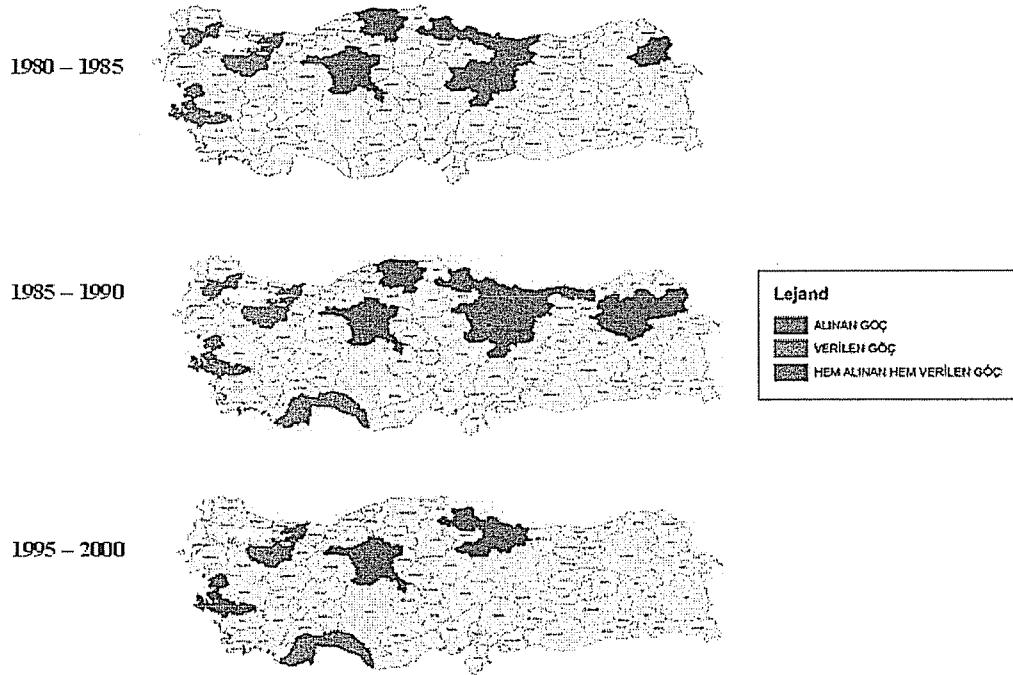
Sanayi öncesi kentlerde ayrışma daha çok din/ırk temelli olarak ondan farklı olarak küresel kentin toplumsal ayrışmayı tetikleyen kentsel ayrışmasının nedeni sosyoekonomik etmenlerdir. Günümüzde site şeklinde yapılaşmış kapalı yerleşmeler kimlik ölçütü haline gelmiştir. Ne giydiğin, nerede yediğin, nerede tatil yaptığın, telefonunun markası, hangi sitede oturduğun günümüz tüketim kültürü içinde görülen kimlik ölçütüdür. Gecekondu bölgelerinde mekânları ayıran bir duvar ve bu duvarın öte tarafında yarattığı ayrıcalıklı bir yaşam ile kendi haline terk edilmiş fakir bir yerleşimin yan yana olması ama birbirine hiç değmemesi durumu iki taraf için kutuplaşmayı arttırmaktadır.

Sanayileşme süreciyle birlikte mekânsal kalıpların değişmesine neden olan temel faktör olarak değerlendirilen göçlerin, kent mekânı üzerindeki en önemli etkisi kentlerin dağınık büyümesidir. Göç kentteki mekânsal ayrışmaları derinleştiren etkilerde bulunurken, yoksulluğun mekânsal olarak yoğunlaşmasına ve belli kesimlerin kentsel hizmetlerden ve altyapıdan yoksun kalmasına neden olmaktadır.

²³ Lefebvre, a.g.e., s.205.

1980 sonrasında meydana gelen ve günümüzde de devam eden kentten kente göç hareketleri ise ağır sanayi kentlerinden kaynağını alarak, belli bazı büyük kentler yönünde olmuştur. 1995–2000 yılları arasında toplam göçlerin %58'i kentten kente gerçekleşmiştir, aynı dönem içinde kırdan kente göç ise %17 olarak belirlenmiştir²⁴. 1965–2000 yılları arasındaki nüfus artış hızına ait geometrik ortalama %2 iken kentleşme oranına ait geometrik ortalama %5 olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre nüfus artışı %2'lik bir artış gösterdiği takdirde kentleşmedeki artış %5 olacaktır²⁵.

İstanbul 1980 yılından 2000 yılına kadar en fazla göçü Ankara, Kars, Ordu ve Samsun'dan alırken; İstanbul'dan göç edenler en fazla Ankara, Kocaeli, İzmir ve Antalya'yı tercih etmektedir²⁶. Başka bir deyişle, İstanbul'a yönelik göçler doğu illerinden yani gelişmemiş illerden, İstanbul'dan göç batı illerine ve sahil kentlerine doğru gerçekleşmektedir.

Şekil 1: 1980 – 2000 yılları arası İstanbul'un aldığı ve verdiği göç durumu

²⁴ TÜİK, İç Göç İstatistikleri.

²⁵ Nilay EVCİL ve Vedia DÖKMECİ, "Türkiye'de Göç Eğilimlerinin Mekânsal, Demografik ve Zaman Açısından Analizi", 12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi Bölge Bilimine Yeni Yaklaşımlar Bildiriler Kitabı, İstanbul 2007.

²⁶ İTO, "Dünden Bugüne İstanbul'un Nüfus ve Demografik Yapısı", İstanbul 2006, s. 357-362.

Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve fiziksel yapısı kırdan kente ve kentten kente olagelen göç sürecini kaldıramadığı için özellikle İstanbul gibi büyük kentlerde kentleşme süreci 'aşırı kentleşme', 'sağlıksız kentleşme', 'çarpık kentleşme'²⁷ gibi ifadelerle anılmaktadır. Fiziksel yapı bu şekilde ifade edilirken, sosyal yapıda da göç etmiş insanlar; kırla kent arasına sıkışmış, ne kentli olabilmiş ne de tam anlamıyla kırsal özelliğini koruyabilmiş bireyler olarak görülmektedir. Kentsel yaşamdan bu şekliyle dışlanmış bireyler kentte hemşeri örgütlenmesi, hemşeri mahalleleri, gecekondulaşma gibi sosyal uyum mekanizmaları geliştirerek kentte kendilerine fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik yaşam alanları oluşturmuşlardır.

Yoğun göç, kentte eğitim, sağlık ve altyapı gibi kent yönetiminin kentte yaşayan her birey için karşılanması gereken hizmetlerin yeterli seviyede karşılanamamasına yol açmaktadır. Göç eden nüfus ne kentli ne de köylü olabildiği kentte, çeşitli kültürel çatışmalar yaşamaktadır. Kentin fiziksel mekânında göçün izleri, kentin dağınık büyümesine sebep olduğu için konut sorunu, gecekondu, arsa spekülasyonu olarak izlenmektedir.

1980 sonrasının genel yapısı özellikle İstanbul'da konut alanlarındaki çeşitlilik açısından güvenli sitelerden, gecekondu alanlarına, gecekondu dönüşmüş apartmanlaşmaya kadar çeşitlenmiş; gecekondu nüfusu birinci, ikinci, üçüncü kuşak şeklinde çeşitlenmiştir. Mekândaki böylesi dönüşüm ayışmış kentsel mekânlara, kent merkezlerine zorunlu göçle gelenlerin sığındıkları çöküntü mahallelerini eklemiştir. Gelir grupları olarak bakıldığında 'orta sınıf'ın ortadan kalkması, 'yeni orta sınıf' olarak adlandırılan grupların kent merkezlerinde soylulaşmış alanlara, üst gelir grubunsa çoğunlukla kent merkezi dışında ayrıışmış ve duvarlarla çevrilmiş konut alanlarına yönelmesi toplumsal açıdan çeşitliliği ortaya koymaktadır. Bu çeşitlenme kentsel mekân ve gündelik yaşam pratiklerinden takip edildiğinde toplumsal grupları anlamak açısından önemli sonuçlara ulaşılabilir. Bu sonuçlara bazen duvarlar ya da güvenlik engellerinde ulaşılmakta, bazen de -özellikle alt gelir grubunun-

²⁷ Muharrem ES ve Hamza ATEŞ, "Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", (Çevrimiçi) <http://www.isguc.org/ssk/kitap48/07.pdf>, 22 Aralık 2007, s. 209.

birtakım sosyo-psikolojik mekanizmalarla bazı alanlardan dışlandığı anlarda ulaşılabilir.

1.2.1. İstanbul’da Fiziksel Açıdan Farklı Nitelikteki Konut Alanları

Kentsel mekânda konut ve çevresi, bireyin yaşam kalitesinin ve nesnel durumunun temel göstergelerinden biridir. Bireyin barınma ihtiyacını karşılamasının ötesinde varlığını sürdürmesi, kendini yenilemesi, aile yaşamı, çocukların yetiştirilmesi için gerekli ortamın oluşturulmasında da önemli rol oynamaktadır. İstanbul’da konut alanları fiziksel niteliğine bağlı olarak toplu konut alanları ve düzensiz yani gelişiminin başlangıcında herhangi bir plana bağlı olmaksızın oluşmaya başlamış ancak daha sonra yasal statüye oturtulmuş konut alanları olarak sınıflandırılmış ve Şekil 2’de resmedilmiştir.

İstanbul’un konut alanları ile ilgili temel özelliklerden biri hızlı nüfus artışı baskısı altında olmasıdır. 1950’lerde başlayan hızlı şehirleşme sürecinde İstanbul’un nüfusu her yıl yaklaşık % 4,5 oranında artmış ve her yıl kente 250.000–300.000 kişi eklenmiştir. TÜİK verilerine göre 1990’da 7.195.773 olan toplam nüfus 2000 yılında 10.018.735’e, 2009’da 12.573.836’ya çıkmıştır. Bu hızlı ve yüksek nüfus artışını barındıracak planlı konut alanlarının üretilmesindeki güçlükler sonucunda kent, plan dışı, parçacı ve düşük maliyetli bir büyüme süreci içindedir. Günümüze kadar geçen sürede sanayi, ticaret, iş merkezi ve toplu konut alanlarının yer seçimleri geniş kapsamlı planlama ve genel gelişme stratejileri ve politikalarına dayandırılmamıştır.

1980 öncesi dönemde bir yandan mevcut konut alanlarında yeni nüfusu barındırmak amacıyla yoğunluklar arttırılırken, diğer yandan kente yeni göç edenler sanayi alanlarının çevresinde gecekondu bölgeleri oluşturmuşlardır.

1980 sonrasındaki ekonomik gelişmeler ile büyük ölçekli toplu konut projeleri teşvik edilmiş ancak bu alanların yer seçimleri parçacı ve gelişigüzel olmuştur. Arazi değerleri ve kentsel donatı maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle çok katlı, yoğun ve kimliksiz konut alanları üretilmiştir. Mevcut konut alanlarında daha önce yeşil olan

dere yatakları, drenaj hatları, yüksek eğimli yerler yapılaşma baskısı altında kalmış ve yüksek yoğunluklu konut alanlarına dönüşmüştür. Yasa dışı gecekondü bölgeleri İslah İmar Planları yapılarak yasallaştırılmıştır. Yapılaşmaya uygun olmayan bu alanlarda yoğunluklar arttırılmış, fakat kentsel donatılar standartların çok altında tutularak sağlıklı alanlar üretilmiştir. Tarihi konut alanlarındaki konut stoku bakımsız kalmış ve nüfus kaybetmektedir. Deprem sonrasında düşük yoğunluklu az katlı konutlara talep artmakta, toplu konut olarak üretilen bu düşük yoğunluklu siteler de İstanbul'un orman ve tarım alanlarını, içme suyu havzalarını tehdit etmektedir.

Site şeklinde yapılaşmış kapalı yerleşmeler, küreselleşen dünyada toplumu mekânsal bağlantısını sağlayanlar ve sağlayamayanlar şeklinde ayırarak, D.Massey'in bahsettiği güç geometrisi kavramının toplumda oluşan eşitsizlik durumunun mekânda yansımalarını ifade etmektedir.

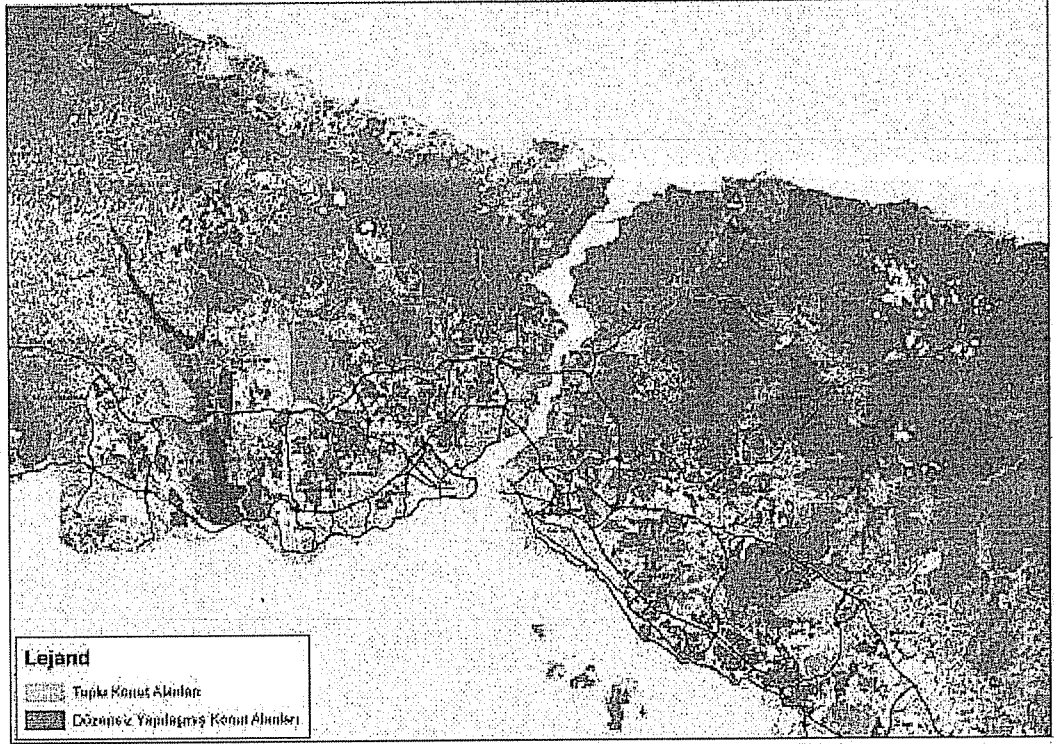
(a) Toplu Konut Alanları

1980 sonrası dönemde büyük ölçekli toplu konut projeleri teşvik edilmiştir ve günümüzde İstanbul'da toplu konut alanları toplamı, toplam konut alanlarının % 13'ünü oluşturmaktadır. İstanbul genelinde toplu konut alanları genellikle merkezden uzak ilçelerde yer almaktadır. Ancak toplam konut alanı içindeki oranı da çok düşüktür ve yer seçimleri parçacı ve gelişigüze'dir. Toplu konut alanlarının % 65'i Anadolu yakasında , %45'i ise Avrupa yakasında yer almakta ve İstanbul içinde en yüksek değere ulaştığı ilçeler arasında sırasıyla %3 ile Büyükçekmece, %2 ile Küçükçekmece, %1 ile Sarıyer, Ümraniye ve Tuzla gelmektedir.

(b) Düzensiz Yapılaşmış Konut Alanları

Düzensiz yapılaşma en çok Sultanbeyli, Ümraniye, Gaziosmanpaşa, Küçükçekmece, Pendik, Büyükçekmece ve Kartal gibi 1980 sonrasında hızlı yapılaşmış ilçelerde yoğunluk göstermektedir. Bu alanların büyük bir kısmı (%34) ıslah imar alanları veya gecekondü önleme bölgeleri olarak kontrol altına alınmaya çalışılmış ancak

sonuç gerektiği kadar başarılı olamamıştır. İslah imar planları; Pendik Gaziosmanpaşa, Sultanbeyli, Ümraniye ve Kâğıthane ilçelerinde önemli alanlar kaplamaktadır. Düzensiz yapılaşmanın yoğun olduğu ilçelerden Kâğıthane, Küçükçekmece, Avcılar, Ümraniye aynı zamanda düşük arazi değeri (>50 YTL) de dikkat çekmektedir. Düzensiz yapılaşmış alanların 8.266 ha'lık bir kısmında ıslah imar planı yapılmış, 208 ha'lık bir kısım da gecekondü önleme bölgesi olarak gelişmiştir. Pendik 140 ha ve Kartal 64 ha'lık gecekondü önleme alanına sahip ilçelerdir.

Şekil 2: İstanbul'da düzensiz gelişmiş konut alanları ile toplu konut alanları dağılımı

1.2.2. İstanbul'da Toplumsal Açidan Farklı Nitelikteki Konut Alanları

1980'lerin, özellikle 1990'ların sonrasında hâkim olan küreselleşme dinamikleri sonucunda toplumda yeni sınıfların ortaya çıkması ve toplumun farklı kesimlerinin kamusal alanda görünürlülüklerinin artması sonucunda değerler ve yaşam biçimi üzerinden mekânsal ayrışma gözlenmiştir. Ekonomik yapı yanında 'yaşam tarzı'

üzerinden de gerçekleşen mekânsal ayrışma kentsel mekânların günümüzde giderek ayrıştığını gözler önüne sermektedir. İstanbul'da toplumsal açıdan ayrılmış konut alanları kapalı siteler, gecekondu mahalleleri, çöküntü mahalleleri ve son yıllarda gündemde sıkça yer alan dönüşüm mahalleleri olarak sınıflandırılmış ve dağılımı Şekil 4'te gibi gösterilmiştir.

Bir taraftan finans, bankacılık, reklâmcılık, danışmanlık, pazarlama, medya ve bilişim gibi sektörlerde çalışan 'yeni orta sınıf'ların uydu kentleri ve nezihleştirilmiş mahalleleri ve zenginlerin 'kapalı-kapılı refah adacıkları', öte taraftan da kent çeperinin 1950'lerden beri müdavimleri olan gecekondu ve kent içindeki 'çöküntü alanları' kentlerde varlıklarını sürdürmektedirler. Kentsel yenileme projeleri, prestij projeleri, soylulaştırma projeleri gibi 1980'lerden bu yana gerçekleşen çok boyutlu sosyo-mekânsal dönüşüm yeni eşitsizlikleri ve mekânsal ayrışmaları da beraberinde getirmektedir. 'Korumalı siteler', kentsel hayattaki yeni eşitsizlikleri ve mekânsal ayrışmalara yeni bir biçim getirmiştir.

Yoksulluk-varsıllık ayrımında bir tespit ise, varsıllar kentten ilgi ve sorumluluklarını çekmekte, yoksulu kendi yaşantılarına bir tehdit olarak görmekte ve bunun sonucunda kendilerini yeni teknolojilerin de kullanıldığı korunaklı konut sitelerinin içine kapatmakta, böylece ayrıcalık ve avantajlarını söylem ve günlük pratikler kadar mekân üzerinden ve mekân aracılığı ile de korumaya çalışmaktadırlar. Kentsel mekân üzerinden bu sınıfsal ayrışma kentin ve dolayısıyla toplumun bütünlüğünü zedelemekte, 'özelleştirilen hizmetler' ile (eğitim, sağlık, vb) olduğu kadar 'özel konut alanları' ile de ayrılan kent nüfusunda, karşılıklı olumsuz imaj ve söylemler (örn. 'tehlikeli, suça meyilli yoksul' - 'ahlaksız kentli zengin') ile beslenen bir kutuplaşma ortaya çıkmaktadır. Varsıl kentli kendi 'refah adacıklarını' belli bir kalite üzerinde tutarken, kentin diğer kısımları giderek bakımsızlaşmakta, eskimekte ve hatta 'çökmektedir'. Buralar suç ve şiddetin odaklandığı yerler haline gelmektedir. Sınıfların giderek birbirinden kopması, birbirine karşı önyargı ve yabancılaşmayı birlikte getirmekte, birbirini potansiyel tehlike (cana, mala ve ahlaka karşı) görme eğilimi oluşmaktadır.

(a) Kapalı Siteler

Metropolitan kent çeperinde yer seçen lüks konut alanları mevcut ulaşım ve arazi kullanımından etkilenirken; aynı zamanda bunların gelişimini de yönlendirmiş ve birçok yeni ulaşım bağlantısının kurulmasında belirleyici olmuşlardır. Kent çeperinde, orman alanlarında veya su havzalarında bulunan Zekeriyaköy, Ömerli, Çekmeköy, Hadımköy, Durusu, Kemberburgaz ve Göktürk'te yaşanan lüks konut gelişimi; fiziksel olarak nüfus ve yapı yoğunluğunun artması ile somutlaşırken; yeni ulaşım bağlantılarının kurulmasına ve yeni fonksiyonların gelişmesine neden olmuştur.

Yürütülen ekonomik politikaların etkisiyle 1980'li yılların ilk yarısından itibaren gelişen üst gelir grubunun konut alanları, 1990'lı yıllara kadar küçük ölçekli ve dışa kapalı konut siteleri olarak ortaya çıkmıştır. Metropolitan kent çeperinde gelişen büyük konut projelerinin 4'ü 1990 öncesinde gelişmiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise; kent içinde arazi sınırlılığı ve arazi fiyatlarının artışı yanı sıra gelişen ulaşım ve iletişim teknolojisi ile kentin dışında daha büyük konut alanlarının gelişimi hızlanmıştır.²⁸

Orta ve üst gelir grubu olarak kabul edilen grupların yaşadıkları altkentler özellikle İstanbul örneklerinde yola çıkılarak Hatice Kurtuluş tarafından üç tip olarak belirlenmiştir.

Tablo 2: İstanbul'da kapalı yerleşim sınıflaması örneği

1. Tip Kapalı Yerleşim	2. Tip Kapalı Yerleşim	3. Tip Kapalı Yerleşim
Geniş alan	Küçük alan	Çok küçük alan
"Dışarı kapalılık" çok sert değil	Giriş çıkışlarda katı bir güvenlik uygulaması	Dışarıya radikal olarak kapalı
Kent çeperinde altkent	Alt kent özelliği taşıyor	Sayıları az

²⁸ Tuba İnal Çekiç ve Ferhan Gezici, "İstanbul Metropolitan Kent Çeperindeki Yeni Kullanıcılar: Lüks Konut Alanları", *Kent Gündemi Dergisi*, TMMOB ŞPO Yayını, Ocak 2004, s. 102.

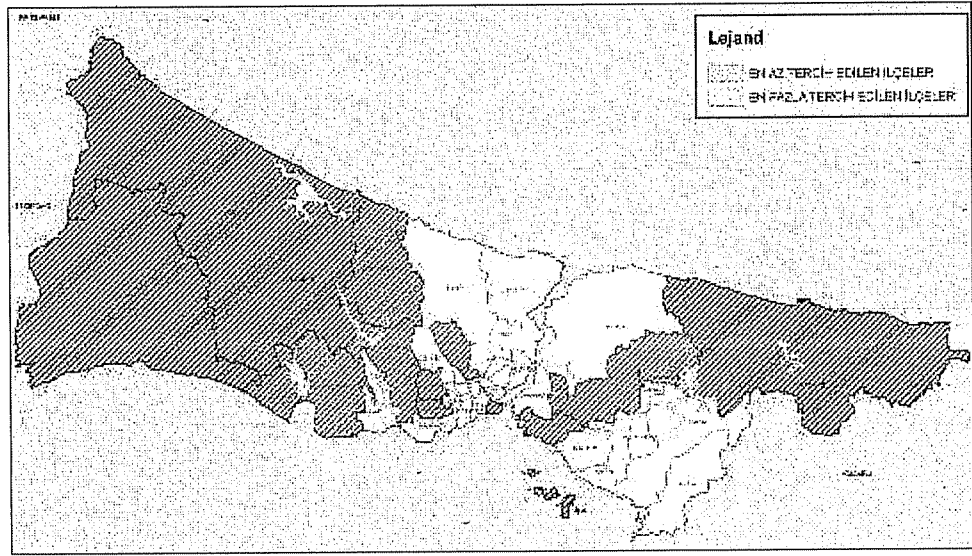
Yeni orta sınıf	Mekânsal bir aidiyet ve kapalı bir cemaat oluşumu yok	Mekânsal aidiyet çok güçlü
Giriş-çıkış kontrollü	Maddi sermaye vasıtasıyla gösterişçi tüketimi destekleyecek kültürel sermaye kaynaklı talebe cevap veren konut alanları	Yatırımdan çok prestij kaynağı
2-4 kapılı	1-2 kapılı	Yüksek duvarlar, sıkı güvenlik kontrollü yüksek demir kapılar
Özel güvenlik elemanı ile iç güvenlik sağlanıyor	Temizlik ve çevre düzeni ve güvenlik hizmetleri için gerekli işgücü konusunda uzmanlaşmış özel firmalar yerine çevredeki yoksul mahallelerden sağlıyor	Temizlik ve çevre düzeni ve güvenlik hizmetleri için gerekli işgücü konusunda uzmanlaşmış özel firmalardan yanı sıra çevredeki yoksul mahallelerden sağlıyor
İçerisinde okul, hastane, eczane gibi kamusal hizmetler ve süpermarket, eğlence yerleri gibi sosyal işlevlerden dolayı çevresindeki diğer yerleşmelerden gelenlerin girişinde esneklik var	Okul, hastane vd. kamusal hizmetler dışardan karşılanıyor	Okul, hastane gibi hizmetler çevre yerleşmelerden değil İstanbul'un en prestijli okul ve hastanelerinden sağlanıyor
Modern apartman blokları ve villa-evler	Lüks ve gösterişli apartman blokları ve villalar	Az daireli apartman, villa, köşk ve konak adlandırılmalı konutlar
Tipik örneği Bahçeşehir	Tipik örneği Acarkent	Tipik örneği Kemer Country ve Beykoz Konakları
Apartman daireleri 60-150 bin ABD doları, villalar 200-350 bin ABD doları	Apartman daireleri 200-350 bin ABD doları, villalar 300-600 bin ABD doları	Konut fiyatları 600 bin ile 2 milyon ABD doları
Düşük ve yüksek yoğunluklu adalar	Kapalı yerleşmeler en fazla bu grupta ortaya çıkıyor	İstanbul gayrimenkul piyasasının en pahalı konutları
Nüfus 10 bini aşıyor	"Lüks konut siteleri" coğrafi prestij alanlarında konumlanmış	Düşük nüfus

(b) Gecekondu Mahalleleri

İstanbul'a yönelik göçler gönüllü ve zorunlu göçler şeklinde gerçekleşmiş ve gönüllü göçler üç dalga halinde kent mekânını ve sosyal yapıyı şekillendirmiştir. İlk göç dalgası 1950-1960 yılları arasında bekâr erkek göçü şeklinde gerçekleşmiş ve ilk gecekondu bu dönemde yapılmıştır²⁹. Bu dönemde kente gelen nüfusun artık kentlileştiği kabul edilmektedir. İkinci dalga 1960'lar ile 1980'lere kadar olan dönemde gerçekleşen aile göçüdür. Bu dönemde de gecekondu göçle gelen nüfusun kente yerleşme mekânları olma özelliğini sürdürmektedir. Gönüllü göçlerin devam ettiği üçüncü dönem 1980-1990 yılları arasına tarihlenmektedir. Bu dönem

²⁹ İTO, a.g.e., s.354-355.

kırdan kente göçten ziyade kentten kente göçün gözlendiği göç dönemidir. Kent mekânında artık yeni gecekondular yapılmamakta, mevcutlarının satışı veya kiraya verilmesi söz konusu olmaktadır. 1990 yılından sonra İstanbul'a doğru olan göçler özellikle terör kaynaklı zorunlu göçler olarak gerçekleşmektedir³⁰. Gelen bu nüfus kent mekânında tarihi merkezleri ve çöküntü mahallelerini yer seçmektedir.

Şekil 3: İstanbul'a 1995–2000 yılları arasında göç eden nüfusun ilçeleri tercih durumları

Yukarıdaki şemaya göre İstanbul'a göç eden nüfusun yaklaşık yarısı Gaziosmanpaşa (%7), Bağcılar (%7), Küçükçekmece (%7), Büyükçekmece (%7), Ümraniye (%6), Kadıköy (%5), Bahçelievler (%5) ilçelerine yerleşmektedir³¹. İstanbul'un batı yakası göçmen nüfus için öncelikli tercih mekânıdır.

Sanayileşmekte olan ülkelerde kentleşme, göç yoluyla kente gelen nüfus kent için kaldıracabileceğinden daha fazla olduğunda, sanayileşmiş ülke kentlerinden farklı olarak 'çarpık kentleşme' ya da 'demografik kentleşme' olgusu ortaya çıkmaktadır. Nüfusu, imkânlarından daha hızlı artan kentler, göçlerle kente gelen nüfusun konut ihtiyacını karşılayamayınca 'gecekondu mahalleleri' kentsel mekânda boy göstermektedir.

³⁰ A.e., s.355.

³¹ A.e., s.373.

1950’li yıllarla birlikte ortaya çıkan gecekondu olgusu, kırsal yaşamdan kentsel yaşama geçişin ilk aşaması olarak mekâna yansımaları, kırsal ittiğı ve kentin de sanayileşme potansiyeli vasıtasıyla çektiğı kırsal nüfusun kentin kaldırabileceğı miktardan fazla olmasıyla işgücü ve konut alanında emilememiş nüfusun yaşadığı, sadece bir barınma sorunu değil, gelir dağılımı, sınıflaşma ve sosyal güvenlik sorunlarıyla birlikte gelişen ve büyüyen mahalleler olarak tanımlanmaktadır.

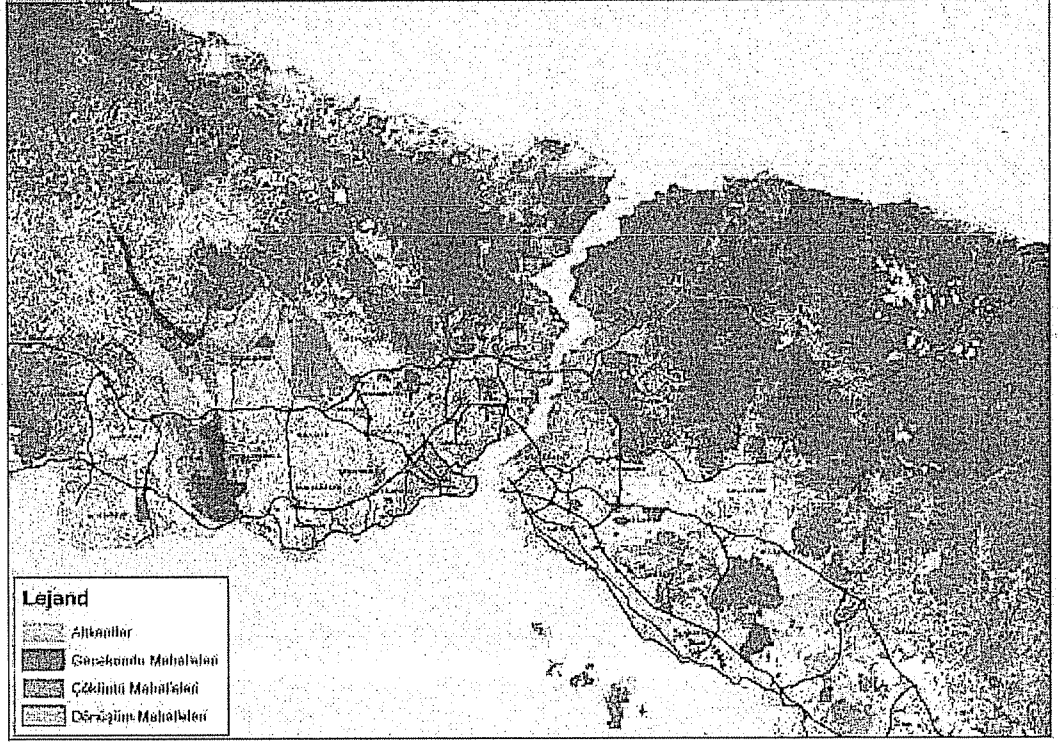
(c) Çöküntü Mahalleleri

Kent merkezi, merkezi iş alanlarının ve yatırımların kenti başka alanlarına kayması nedeniyle terk edilmiş, yapı ve arsa birim fiyatları düşmüş dolayısıyla kente göçle gelen nüfus gecekondu alanlarının yanı sıra böyle düşük kiralık ve satılık konutları tercih etmiş, bu alanlardaki çöküntü sürecini hızlandırmıştır.

1980’li yılların ekonomik politikalarıyla kent merkezlerinde kendilerine yer seçen toplumsal sınıflar, günümüzde kent merkezine yönelen yatırım ve projelerle birlikte yükselen fiyatlar sebebiyle, bu alanlarda yaşayan ya da iş yeri olan grupları terk etmeye zorlamaktadır.

(d) Dönüşüm Mahalleleri

Dönüşüm mahalleleri İstanbul’da sakinlerinden ‘arındırılan’ ve çoğunlukla üst gelir grubuna hitap eden projeler yapılarak çehresi değiştirilen mahallelerdir. Bu mahalleler arasında Sulukule, Başbüyük, Bezirganbahçe, Ayazma, Kurtköy, Güleusu, Küçükbakkalköy ve Tarlabası sayılabilmektedir.

Şekil 4: İstanbul'da düzensiz gelişmiş konut alanları ile toplu konut alanları dağılımı

2. BÖLÜM

EŞİTSİZLİĞİN KURUMSALLAŞMASI

*“mekân zamanın büzüşmesi,
zaman ise mekânın genişlemesidir.”*
Bergson

Bu bölümde tezin kurgusunun yerleştirildiği kavramlara ulaşmak için kurum, kurumsalcı yaklaşım ve zaman-mekân gibi bazı temel kavramalar ele alınmış, ardından eşitsizliklerin mekânsal ve toplumsal boyutuna değinilmiştir.

(a) Kurum

Birçok terim gibi kurum da bilimsel ve halk arasında çağrıştırdıkları bakımından farklı tanımlamalar hatırlatmaktadır. Günlük hayatta toplumsal ihtiyaçların karşılanmasını amaçlayan "kuruluş"lara kurum denmektedir. Ancak sosyolojik açıdan kurum bir kişi, bir grup ve ya bir mekân değildir; kültürün ve insanların yaşam biçimlerinin bir parçasıdır³². Başka bir deyişle, çoğunluğun paylaştığı davranış alışkanlıklarıdır.

Toplumun temel kaygıları ve faaliyetlerini düzenleyen ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması, sorunların çözülmesi için gerekli olan tüm yapısal bileşenler kurumu oluşturmaktadır. Kurumların içindeki ilişkiler, gerekliliği her ne durumda olursa olsun, içindeki toplumdan farklı ve ayrı olarak düşünülemezler ve o toplumun norm, değer ve kültürel kalıplarıyla şekillenirler³³.

Fichter'den alıntılanarak kurumun tam bir tanımının yapılabilmesi için temel öğeleri şunlardır³⁴:

- a) Kurumlar belli bir amacı gerçekleştirmeye yöneliktirler.
- b) Söz konusu ihtiyacın gerçekleştiriliş biçimi oldukça süreklilik kazanmıştır.

³² Ali Sırrı Yılmaz, “İnformel İlişki Şekillerinin Kurumsal Yapılara Yansımaları (Elazığ'daki Kamu Görevlileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma)”, Doktora Tezi, 2007, s.83.

³³ A.e., s.5.

³⁴ A.e., s.83.

c)Kurumlar gerek alt kurumlarıyla gerekse diğerleriyle yapılanmış, örgütlenmiş ve eşgüdümlemişdir.

d)Her kurum diğerleriyle yakından ilişkili (eşgüdümlemiş) olmasına rağmen, kendi alanında tek bir yapıdır.

Tatar ise kurumu, “sosyal hayatın icaplarından biri olarak toplumun ihtiyaç, arzu ve hisleri doğrultusunda, sürekli ve tedrici olarak değişen, bütünleşme ve çatışma şeklinde beliren, bu yönleri ile topluma adeta hayat veren, norm, değer ve müşterek davranışlar gibi cevherlerden müteşekkil bir ruhtur.” şeklinde tanımlamaktadır³⁵.

Tanımlardan yola çıkılarak, kurum için, toplumsal ihtiyaçlar bağlamında ortaya çıkan ilişkiler bütünüdür denilebilir. Çalışmanın sosyal ilişkiler ve ağlar boyutu dikkate alındığında kurumsal yönünün olduğu açıktır.

(b) Kurumsalcı Yaklaşım

İktisadî coğrafya yaklaşımı, iktisadî hayatın, sosyal ve kurumsal olarak mekânsal konumu olduğu görüşünden yola çıkarak bölgesel farkları anlamak için sosyal yapıların, iktisadi ve politik kuralların, geleneklerin incelenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır³⁶.

Kurumsalcı yaklaşım, toplumsal grupların ağlarla ve kültürel etkileşimlerle biçimlenmeleri ve yanı sıra iktisadi faaliyetlerin zaman içinde nasıl şekillendiği ile ilgilenmesi nedeniyle sosyal bilimlerin ilgi alanına giren bir konudur. Toplumsal grupların “yerleşik düşünce alışkanlıkları³⁷” olarak ifade edilebilen kurumsalcı yaklaşım, farklı toplumsal grupların davranış biçimlerine göre değişkenlik sergilediği için göreceli bir kavramdır. Herhangi bir olayın, davranışın kurumsallaşabilmesinin yolu, bahsi geçen olayın geçtiği toplumsal ve fiziksel çevreye, kişilerin amaçlarına, ilişkilerin özelliğine ve araştırılan soruna büyük ölçüde bağlı bulunmaktadır.

³⁵ A.e.,s.83.

³⁶ TÜSİAD, “Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar”, Eylül 2008.

³⁷ Serap Kayasü, “Yeni Planlama Paradigması ve Kurumsallaşma Üzerine”, *Planlama Dergisi*, 2002/4, s.54.

“Modern gündelik yaşantıların mekânsal karşılıkları”³⁸ genel olarak, üretim mekânları - tüketim mekânları - yaşam mekânları ile ilişkiler olarak ifadelendirilir. İnsanların günlük yaşantısı için kullandıkları, zamanla kullanmayı alışkanlık haline getirdikleri mekânlar çeşitli kurum ve kurallarla çevrelenmiştir. Mekânda yaşanan bu değişim ve dönüşüm mekânın ekonomi-politiği yaklaşımını doğurmaktadır.

İktisadi faaliyetlerin, toplumsal davranış biçimlerinin ve kentsel kültür kalıplarının zaman içindeki değişimiyle, bunların mekânsal farklılaşması arasında yakın ilişkiler bulunmaktadır. Kurumsalcı yaklaşım, sosyo-iktisadi ve sosyo-kültürel mekân oluşum süreçlerinin kavranmasında, zamansallığın ve mekânsallığın birbirine olan bağımlılığına vurgu yapmaktadır³⁹. Kurumsalcı yaklaşım ‘güç geometrisi’ kavramının temel yaklaşımı olan ‘zaman’ ve ‘mekân’ kavramlarının birlikteliğine ve ilişkisine dayanmakta; sosyal davranış biçimlerinin zamanın etkisi ile mekânsal farklılaşma sürecini etkilediğini göz önüne sermektedir. Kurumsalcı yaklaşımda insan önemli bir öznedir. “[B]ütün yapılar (bütün kurumlar) kesin mekânzamansal uzantılara sahiptir. Onlar özel yerlerde ve özel zamanlarda ortaya çıkarlar, bir ya da birden fazla ölçek üzerinde işlev görürler ve eylemin belirli zamansal ufuklarıyla, sosyal ilişkileri uzatan ve mekân-zamandaki olayları sıkıştıran belirli kapasiteler ile kendi özel mekânsal ve zamansal ritimlerine sahiptirler... [B]ütün yapılar (bütün kurumlar) eylemin belirli mekânsal ve zamansal ufuklarının benimsenmesine ayrıcalık sağlarlar... ya da [eylemin] yapısal seçiciliklerini, dönüştürürler.” (Jessop)⁴⁰

Kentsel mekânda hayat, insanların belli alışkanlıkları veya zorunlulukları için bir araya geldikleri ve toplu bir hayatı sürdürdükleri belli alışkanlık mekânlarında sürmektedir. Bu türden alışkanlık mekânları, bu mekânları kullanan ya da bu mekânlarda yaşayan insanlara kullanım tarzları bağlamında mekânsal kimlik kazandırmaktadır. 1980’li yıllarla birlikte etnik ya da dinsel temellere dayalı mekânsal kimlikler, yerini sınıfsal temellere dayalı kimliklere bırakmaya başlamıştır.

³⁸ Hakkı Yırtıcı, *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s.1.

³⁹ Ümmügülsüm Ter ve Oğuz Özbek, “Kent Merkezlerinin Oluşumunda Alansal Gömülülük: Konya Tarihi Kent Merkezi”, *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Dergisi*, Cilt 20, No 4, 2005, s. 529.

⁴⁰ A.e., s.528.

Farklı toplumsal sınıfların mekânlarda ilişki kurma düzeyi zayıflamış, örneğin evinden otomobiline binerek otoyola çıkan kişi, hızlı bir şekilde işine giderken yolunun üstünde bile olsa farklı toplumsal katmanlar ve onların sorunlarıyla hiç karşılaşmayacaktır.

Kurumsalcı yaklaşım bir yandan da toplumdaki dengesizlikler üzerine yoğunlaşmakta, eşitsizliğin kurumsallaştığı coğrafyalara değinmektedir. Kentsel mekân kullanımında oluşan görünür veya görünmez sınırlar sosyal gruplar arasında “alışkanlık mekânları”⁴¹ doğurmaktadır. Bu da sosyal gruplar arası hiyerarşiyi meydana getirmekte, kentte eşitsizliğin kurumsallaşmasına yol açmaktadır. Bu olgunun bir gereğidir ki, ‘öteki’ tarafından kuşatıldığını düşünenler farklılıklarını korumaya çalışmakta, ayrırmakta, kendi gibi insanlarla bir arada yaşayabileceği mekânları oluşturmakta, yeni yaşam çevrelerine kapanmaktadır. Bu kesimin dışındakiler ise, kentte kendilerine başkaları tarafından ayrırmış mekânlarda soluk alıp vermeye devam etmekte, ‘görünmez sınır’lara denk geldiği vakit aşma girişiminde dahi bulunamamaktadır. “İşte bu nedenledir ki; küresel kültür iklimine eklenilmiş İstanbul’da Zekeriyaköy ile Sultanbeyli’nin; Bahçeşehir ile Altınşehir’in; Kemer Country ile Gazi Mahallesi’nin ya da Esenkent ile Esenyurt’un ‘sancısız beraberliği’nden söz etmek mümkün gözükmemektedir.”⁴²

(c) Zaman ve Mekân

Küreselleşme ile birlikte ekonomi ya da daha bilinir söylemle sermaye, engellerin ve sınırların ulaşım ve iletişim teknolojilerin gelişimiyle aşıldığı, bütün dünyayı kullanabileceği mekân olarak görmeye başlamıştır. Dünya ekonomisi günün 24 saati işleyen, gece-gündüz devriminin olmadığı dolayısıyla mekân ve zamanda soyut bir anlayışı yerleştiren bir sürece girmiştir.

Kapitalizmin kentler üzerindeki ilk etkisini yeni mekânsal organizasyonlarla göstermiştir. Dolaşımın artmasına bağlı olarak demiryolu ağının gelişmesi ve tren

⁴¹ Elif Karakurt, “Bilgi Toplumu Sürecinde Yeniden Yapılanan Kentsel Mekânı Okumak”, (Çevrimiçi) <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/02-03.pdf>, Erişim Tarihi 22 Aralık 2008, s.63.

⁴² Zeynep Merey Enlil, “İstanbul’un Kültürel Peyzajı: Uzlaşma ve Çatışma Mekânları”, 3. Bin yılda Şehirler: Küreselleşme Mekân-Planlama Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 2009, s.207.

garlarının yeni gelişen kentlerin simgesel yapıları olarak inşa edilmeleri; kentte insan ve eşya hareketlerini kolaylaştıracak, kentin farklı bölgeleri arasındaki iletişimi sağlayacak büyük bulvarların açılması; gelişen ticaretle beraber alışveriş merkezlerinin kentin merkezine yerleşmeye başlaması; iç göçlerin kaçınılmaz sonucu olarak hızla artan konut ihtiyacını karşılamak amacıyla ortaya çıkan gecekondu alanları ve kent içinde yaşam alanlarını oluşturan yeni duvarların örülmeye başlanması kentlerin görünümünü radikal olarak değiştirmiştir. Kentte bir bakıma ekonomik temelli coğrafyalar oluşmuştur. Bütün bunlarla birlikte zaman ve mekân duygusu köklü bir biçimde değişmiştir.

Özellikle belirli bir nüfus büyüklüğüne erişen ve “metropol kentler” olarak nitelen kentlerde artık pek çok kentsel fonksiyon yoğunlaşmaya ve yığılmaya başlamıştır. Bu süreç içinde bu tür kentlerde yeni mekânsal örgütlenme veya organizasyon biçimleri ortaya çıkmaktadır. Kent fiziksel-ekonomik-sosyal ilişkiler açısından kabuk değiştirmekte, çözülmekte, farklı katmanlarda birleşmektedir. Sonuçta kentsel mekân, kendi içinde küçük homojen grupların bir aradalığıyla meydana gelen heterojen bir yapıya bürünmektedir. Yaşayanı ve kullananıyla tüm mekânsal organizasyonlar birbirinden farklılaşmakta, soyutlanmakta ancak yan yana veya çakışık bir vaziyette yaşamını sürdürmektedir.

Soja, “postmetropolis” olarak adlandırdığı yeni metropoliten alanlar için altı kriter öne sürmektedir:⁴³

1. Fleksite (esneklik-kenti)
2. Kozmopolis (evrensel-kent)
3. Eksopolis (dış-kent)
4. Metropolarite (büyük-kent kutupsallığı), yeniden yapılanmış toplumsal mozaik ve yeni kutuplaşmalarla eşitsizliklerin ortaya çıkışı ile ilgilidir. Büyük-kent kutupsallıkları olarak tanımlanan artan toplumsal eşitsizlikler, derinleşen gelir uçurumları, kentsel toplumun üzerinde uzlaşmış üst-orta-alt

⁴³ Yırtıcı, a.g.e., s.88-90.

sınıf modelleriyle olduğu kadar sınıf ya da ırk temelli geleneksel ikiliklerle de (sermaye-emek, beyaz-siyah) kolay kolay açıklanamayacak yeni toplumsal kutuplaşma ve tabakalaşma türleri ortaya çıkmaktadır.

5. Hapishane toplumu kavramı

6. Simsiteler (benzeşim kentleri)

Zaman ve mekân, farklı kavramlar olsa da, aynı bütünün farklı boyutları olarak ele alınabilir. Bu iki kavramın farklılığı insanlar arasındaki algı ve insanların dış dünya ile kurdukları ilişkiler üzerinden yapılabilir.

İnsan var oluşunun temel kategorilerini zaman ve mekân oluşturmaktadır. Toplumdaki her olay kaçınılmaz olarak mekân ve zaman ile ilintili olmak zorundadır. Mekân-zaman kavramı esas olarak toplumsal değişim üzerine yoğunlaşmaktadır. Toplumun kendisini yeniden üretmesini, değişimini, gelişimini sağlayan etmenler ile mekân-zaman anlayışı arasında bir bağ söz konusudur. Toplumsal örgütlenmenin niteliği doğrudan mekân ve zamanın niteliğini belirler⁴⁴. Bu açıdan bakıldığında genelde zaman gibi doğal ya da mekân gibi toplumun doğal bir uzantısı sayılan olguların aslında önceden verili değerler olmadığı, toplumsal örgütlenmenin niteliğine bağlı olarak kurulup, düzenlenebilen ve toplumsal değişimle uyumlu olarak yeni baştan kurulan, düzenlenen soyut olgular oldukları görülür⁴⁵. Mekân ve zaman bir arada düşünülmeden herhangi bir toplumsal olayı anlamak ve yorum yapmak güçtür. Toplumsal her olay belli bir mekânda belli bir zaman içinde tanımlanır. Ancak her toplumsal olay mekân ve zaman birlikteliği ile değerlendirilmenin yanı sıra bulunduğu coğrafyanın kendine has özellikleri, nitelikleri ve izin verdikleri ölçüsünde değerlendirilmeye ihtiyaç duyar. Tüm bunlara ek olarak, ulaşım ve iletişim teknolojisinin düzeyi de her toplumu kendi coğrafyasına hapsedmekte ya da diğer tüm coğrafyalarla bağ kurmasına yardımcı olmaktadır.

Geçmişte ağırlıklı yaklaşım, zaman ve mekânı ayrıştırarak, farklı kavramlar olarak anlamaya çalışırken, Kant'ın "zaman ve mekân kavramlarının deneyden değil, 'a

⁴⁴ A.e., s.67.

⁴⁵ A.e., s.59.

priori' olarak akıldan geldiğini ortaya koyuşu" bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir⁴⁶.

Mekân-zaman anlayışı geleneksel toplumdaki modern toplumlara kadar geçen süreçte değişime uğramıştır. Geleneksel toplumlarda mekân-zaman anlayışı gündelik yaşamla iç içe, bulunulan yerin coğrafi ve kültürel özelliklerine, iklimine, gece-gündüz ya da mevsim döngüsellğine bağlı iken; modern toplumda zaman-mekân soyut, toplumsal yapının sürekliliğine ve ritmine, ekonomik olgulara bağlı olarak anlam kazanmıştır. Ancak günümüz toplumsal yaşantısında zaman-mekân anlayışı kapitalizmin kendine özgü keskin kırılmaları nedeniyle farklı biçim ve anlayış kazanmıştır. Buna göre kapitalizmde zaman; çizgisel, geri dönüşü olmayan, sürekli ileriye doğru akan ve homojen, mekân; homojen, sürekliliği olan, içi boşaltılmış, edilgen ve soyut anlamlar kazanarak birbirinden ayrılmıştır.⁴⁷ Mekân-zaman anlayışının değişimi toplumsal yapının değişmesine, gelişmesine, toplumsal yapıyı oluşturan sınıf ayrımlarının yeniden tanımlanmasına, kapalı yerel ekonomiden sanayi ve ticaretin kurallarının hâkim olduğu bir topluma ve bugünün küresel kapitalist ekonomisine geçişe, teknolojik gelişmenin getirdiği kolaylıklara ve yaşama biçimlerinde meydana gelen değişikliklere bağlı olarak süregelmiştir. Geleneksel toplumların mekân-zaman anlayışı ile modern toplumların mekân-zaman anlayışının bu denli farklı olması büyük ölçüde zamanın mekâna bağlı olarak kavranmaya çalışılmasına bağlıdır.

Geleneksel toplumlarda "mekân" ve "yer" kavramları çakışmakta; her ikisi için de belirlenmiş sınırlar içindeki toplumsal ilişkiler, ekonomik-politik-hukuki yükümlülük ve hakların organizasyonu ile biçimlenmektedir. Zaman ise toplumsal etkinliklerin bir parçasıdır. Toplumlar arasındaki ilişkiler gelişip derinleştikçe, mekânsal hareketlilik arttıkça, ekonomik hayatta değişimler meydana geldikçe mekân için "yer"den daha farklı anlamlar yüklenmeye başlanmıştır. Mekân ve onun toplumsal uzantısı sadece kendi bulunduğu yer ile sınırlı kalmayarak, farklı ölçek ve

⁴⁶ Hüseyin Kahvecioğlu, "Mekânın Üreticisi veya Tüketicisi Olarak Zaman", **Zaman Mekân**, İstanbul, YEM Yayınları, 2008, s.143.

⁴⁷ Yırtıcı, a.g.e.,s.59.

düzeylelerde anlamlar kazanmaya başlamıştır. Artık zaman iş, eğlenme, dinlenme, özel, genel, boş vb. şeklinde bölümlere ayrıldıkça mekân da ekonomik ve toplumsal olarak yeni oluşumla birlikte özel, kamusal ya da iş, ev, okul, alışveriş, kültür, sanat, sağlık vb. şeklinde ayrılmıştır. Artık “günün mekânsal-zamansal güzergâhları”⁴⁸ şekillenmeye başlamıştır. Urry 1995’te bu durumu kapitalizm bağlamında, kapitalizmi ilk ayırt edici özelliğinin sanıldığı gibi makine olmadığı, saat aracılığı ile düzelenmiş, örgütlenmiş zamansal düzenlilik olduğu şeklinde yorumlamıştır.

Marx, Weber, Adam Smith, Marshall toplumsal teori yaklaşımlarında çoğunlukla mekândan ziyade zamana ayrıcalık tanımaktadırlar. “Genellikle ya zamansal süreçlerin içinde cereyan ettiği daha önceden var olan bir mekânsal düzenin var olduğunu ya da mekânsal engellerin, mekânı insan eylemi için temel olmaktan ziyade olumsuz bir bakış açısı haline getirecek denli gerilediğini varsayarlar. Buna karşılık, estetik teori “zamanın mekânsallaşması” ile de derinden ilgilenir”⁴⁹. Toplumsal teorinin konusu olan ilerleme, mekânın fethi yani “mekânın zaman aracılığıyla yok edilmesi”⁵⁰ anlamına gelmektedir.

Giddens’a göre modernliğin ve kapitalizmin dinamizmi ve temel karakteristiği zaman ve mekânın birbirinden koparılarak, içlerinin boşaltılmasından ve toplumsal yaşam içerisinde kesin bir mekân-zaman dilimlendirmesini sağlayacak biçimlerde yeniden birleşmelerinden kaynaklanmaktadır. Kapitalizm zamanın içini boşaltmış, onu soyut bir sistem haline getirmiştir. Toplumsal yaşamın kendisi görev öncelikli olmaktan, zaman öncelikli olmaya doğru evrilmiştir. İçi boşaltılmış zaman artık istenildiği şekilde kullanılabilmekte, bölünebilmekte, gün, hafta ve aylar, çalışma zamanı, dinlenme zamanı, eğlenme zamanı, hafta içi çalışma ve hafta sonu dinlenme ya da yıllık tatil izni şeklinde kullanılabilir. Zamanın boşaltılması, uzamın boşaltılması için önkoşuldur. Zaman ve mekânın boşalması ile toplumsal etkinlikler yerel alışkanlıklar ve deneyimlerin getirdiği kısıtlamalardan kurtulur.⁵¹

⁴⁸ Yırtıcı, a.g.e., s.73.

⁴⁹ David Harvey, “Postmodernliğin Durumu”, İstanbul, Metis Yayınları, 1996, s.232.

⁵⁰ A.e., s.250-251.

⁵¹ Yırtıcı, a.g.e., s.74.

2. 1. Mekânsal Eşitsizlikler

Sosyoloji insanların belirli bir zaman ve mekân çerçevesinde gerçekleştirdiği eylemlerin toplumsal izdüşümünü incelemektedir. Zaman ve mekân için insanın ve toplumun var oluşunda ve yeniden üretiminde temel iki unsur denilebilir. Sosyal bilimler için mekân, toplumsal süreç ve ilişkilerin anlaşılmasında temel bir olgudur. Çünkü insan toplum içinde her türlü eylemini bir mekân içinde belli bir zaman içinde gerçekleştirmektedir.

Sosyal bilimler için zaman, toplumun ne zaman, nasıl değiştiği konusunda araştırmalar yapılan, toplumsal gelişmelerin veya değişmelerin anı olarak anılan bir nesnedir⁵². Ancak bu şekildeki bir bakış açısı ile toplumun mekânda nasıl yayıldığı, mekânı nasıl kullandığı konuları eksik bırakılmaktadır. Mekân ve zaman içinde toplumsal yapının değişim, gelişim ve etkileşimleri birlikte inceleme konusu olmalıdır.

Sosyal bilimlerin zaman-mekân anlayışı çerçevesinde mekânda zamana bağlı olarak ortaya çıkan farklılıklardan ziyade, zamanın toplumu nereye yönelttiği ve ne yönde geliştirdiği yer almaktadır. Urry de bu düşünceyi destekler biçimde, günümüz kapitalizminin ayırt edici en önemli özelliği olarak zaman değil, mekân olduğunu söylemiştir.

Mekân, insanın ve toplumun pratik yansımalarındandır ve ona bir kimlik kazandırır. Mekân bir anlamda 'hayatın havzası' ve insanın 'zaman içinde bulunduğu konum'dur⁵³. Harvey'in toplumsal bir olgu olarak mekânı ele alışı, sosyolojik muhayyile ile coğrafi muhayyilenin yakınlaştırılmasına referans vermektedir. Toplum kendini mekânlarda üretmekte, aynı zamanda kendi kimliğini de mekânlara yansıtmaktadır. İlk bakışta fiziki bir olgu olarak algılanan mekân, toplumsal olaylara ve insani hallere sahne olması, hatta bu olay ve hallere yön ve şekil vermesi

⁵² Yırtıcı, a.g.e., s.60-61.

⁵³ Alver, a.g.e., s.17.

bakımından da sosyolojik bir olgu olduğunu göstermektedir⁵⁴. Bellek, aidiyet, toplumsal ilişkiler, statü gibi insanın mekânla bağ kurmasını sağlayan faktörler aynı zamanda mekâna değer yüklemektedir. Böylece ‘nasıl bir insan’ – ‘nasıl bir toplum’⁵⁵ sorusunun karşılığı insan ve toplum referanslı olarak mekân bağlamında karşılığını bulmaktadır. Toplumun mekânda yayılışı, mekânın toplumsal yapıya bağlı olarak yeniden üretilmesi süreci, mekân üzerindeki iktidar mücadeleleri, mekânın toplumsal yapıyı kavrama hususunda kılavuzluk etmesi her toplumun aynı zamanda mekânsal bir organizasyon olduğunu göstergesidir. Toplumsal ve kültürel bir gösterge olarak mekân, toplumsal olanın tüm boyutlarına işaret etmektedir: İktidar, kimlik, aidiyet, bilinç, ideoloji, bellek, hafıza, ulus, devlet, cemaat/topluluk, grup, kent/şehir, köy/kır, toprak, yer ve benzeri kavramlarla birlikte analiz edilen mekân, insanın temel var oluş alanlarıyla birlikte irdelenmektedir⁵⁶. Toplumsal yapının aynası şeklinde değerlendirilmesi gereken mekân, hem bir kimlik unsuru hem de bir kültürel gösterge oluşuyla sosyolojik analiz için önemli bir araştırma sahasıdır. Bu bağlamda toplum zaman aynasında olduğu gibi mekân aynasında da yansımaktadır. Toplumsal örgütlenmenin bir ürünü olarak mekân yeniden düşünüldüğünde, toplumun doğal bir uzantısı olan bir varlık olduğu anlaşılır.

Mekân, toplumsal olayları ve olguları barındıran sosyal bir kurumdur. Mekânın üretimi ve tüketimi toplumsal bir örgütlenme ve bu örgütlenmenin sosyo-ekonomik ve politik kriterleri çerçevesinde gerçekleşmektedir⁵⁷. Toplumsal ile birlikte anılan mekân hem ekonomik, hem kültürel değer ve alışkanlıklar, hem de politik karar ve müdahalelerle şekillenmekte; aynı değişkenlerin etkisi ile toplumsal yapıyı etkilemektedir. Mekân bir de zaman ile birlikte anılmakta, toplumsal yapıya zaman ile birlikte etki göstermektedir. Bu boyutu ile toplumun ekonomi politiği ile ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır⁵⁸. Bu sayede mekânın ve zamanın somut varlığının yanı sıra soyut varlığı ve etkisi de ortaya çıkmaktadır. Günümüzün mekân-zaman anlayışı böyle bir yaklaşıma doğru evrilmektedir.

⁵⁴ A.e., s.18.

⁵⁵ A.e., s.20.

⁵⁶ A.e., s.26.

⁵⁷ Yırtıcı, a.g.e., s.1.

⁵⁸ A.e., s.6.

Modern öncesi toplumlarda mekânın yer ile olan bağlantısı orada bulunma durumu içerirken, mekânın kullanımını oraya ait toplumun uzlaşması ile belirlenmekteydi. Örneğin pazaryeri ya da köy kahvesi, o coğrafyaya ait, orada yaşayan insanların belirli aralıkları ile belirli zaman dilimlerinde toplandıkları mekânlardır. Genelde herkes birbirini tanır, bütün ilişkiler tanışıklık çerçevesinde ve yaşamsal sürekliliğin oluşturduğu toplumsal hafıza ile yürütülür.⁵⁹

Modern toplumlarda ise mekânlarda deneyim ve hafızanın yerini “metin”⁶⁰ler almaktadır. Havaalanları, otoyol sistemleri, alışveriş merkezleri gibi yerlerin kullanımı bu metinler üzerinden gerçekleşmektedir. Bir bakıma mekân günümüzde “metin” tarafından istila edilmiştir. İmge teknolojisi, küresel pazarlar ve sayısal altyapı mekânın metin tarafından işgalini desteklemektedir⁶¹. Günlük programlardan, kentsel mekâna, giysilere, olaylara kadar her çeşit açıklığın üzerine yazılar yazılmış durumdadır. Auge’de “Nonlieux” isimli kitabında mekânın metin tarafından istilasına örnek olarak hipermarketleri göstermektedir. Auge’ye göre hipermarketler, müşterinin sessiz bir şekilde dolaştığı, fiyat etiketlerine baktığı, tartı sonucuyla fiyatı da bildiren bir makinede sebze ve meyvelerini tarttığı, sessiz ya da fazla geveze olmayan bir kasa görevlisine kredi kartını uzattığı, her malı kod okuyucu makineden geçerek toplam fiyatın hesaplandığı ve tüm bu işlemlerin önceden tanımlı bir metin üstünden yapıldığı mekânlardır⁶².

Giddens sosyal bilimlerin mekâna bakış açısını “amacı zamansal ve mekânsal ortamlarda işlerlik gösteren toplumsal yapıları analiz etmek olan sosyoloji” tanımıyla ve “mekân olgusu toplumsal sistemin tali bir unsuru olarak görülmüş” diyerek vurgulamaktadır. Durkheim ise mekânla ilgili olarak toplumsal bir kuram ortaya koymaya çalışmış, toplumda herkesin mekânı benzer biçimde temsil ettiğini, böyle bir yaklaşımın kaynağını toplumsal yapıda aramak gerektiğini vurgulayarak sonuçta mekânsal temsiliyetlerin toplumsal örgütlenmelere bağlı olduğu sonucuna varmıştır.

⁵⁹ A.e., s.81.

⁶⁰ A.e., s.81.

⁶¹ A.e., s.81.

⁶² A.e., s.81.

Simmel'e göre mekân insana doğrudan etkide bulunmakta, insan hayatı mekâna bağlı olarak organize olmakta, farklılaşmakta ve değişmektedir. Lefebvre mekânın sürekli yedinden üretilen bir mit olduğunun altını çizmiştir. Mekân toplumsal olan her şeyin -sosyal, siyasal, ekonomik- mücadelesinin verildiği, zamanla iç içe olan bir alandır. Mekân toplumsal değişmeyi gösteren bir 'ayna'dır. Urry mekânsal olanın toplumsal olandan ayrılamayacağı vurgusunu yapmıştır. Foucault mekânı güç ve iktidar ile ilişkilendirmiş, mekânı gücün kurumsallaşmış görünümü olarak ifade etmiştir.

Son yüzyıldaki mekân yaklaşımları üç ayrı düzlemde ele alınmıştır. Birincisi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Chicago okulunun etkisiyle oluşmuş ve yerleşmiş olan düşüncede, mekân insan davranışlarını etkileyen ve belirleyen etkenlerden biridir. Davranış biçimleri mekânın içinde anlaşılır hale getirilmeye çalışılmıştır. İkinci düzlemde, mekân anlayışı sosyal olgu olma yönünde ilerler ve kentsel bağlamda bu durum değerlendirilmeye başlanır. Üçüncüsünde ise, 1980 sonrasına referanslanan bir dönem olarak, mekân ile sosyal ilişkilerin birlikteliğinin kabulü ile mekân anlayışında kavrama gereken yer verilmeye başlanmıştır. Birinci dönem mekân algılayışında mekânın kendi özelliklerinden yola çıkılarak toplumsal yapı anlaşılmaya çalışılmışken, ikinci dönem mekân algılayışında ise toplumsal yapı üzerinden mekân anlaşılmaya çalışılmıştır. 1980 sonrası ise Ayda Eraydın tarafından "küreselleşme-yerelleşme diyalektiği ve ağ türü ilişkiler" olarak nitelendirilmiştir.⁶³

Artık coğrafyanın, bulunulan yerin, yaşanılan mekânın insandaki izdüşümleri toplumda belirgin bir hal almaya başlamıştır. Sosyolojik analizde insan-mekân ilişkisi çevre veya coğrafya, daha somut olarak kent, köy, dar anlamda ev, dükkân, çarşı, alışveriş merkezi gibi mekânlar, toplumsal hayatın akıp durduğu mahalle, sokak, meydan, cadde gibi mekânsal biçimler üzerinden yapılmaktadır⁶⁴.

Kendini belli mekânlarla ifade eden veya belli mekânlar etrafında konumlandırıran insan için mekân, bir referans alanı haline gelmektedir. Aynı şekilde mekân insanın

⁶³ Köksal Alver, *Siteril Hayatlar Kentsel Mekânsal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler*, Ankara, Hece Yayınları, 2007 ve Hakkı Yırtıcı, *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Nisan 2005, s.61-64.

⁶⁴ Alver, a.g.e., s.18.

konumuna, statüsüne dair kimi ipuçları da barındırmaktadır. Dolayısıyla mekân vurgusu doğrudan insanın kendi varlık alanı ve toplumsal yeriyle irtibatlıdır.⁶⁵

Lefebvre'nin ifadesiyle 'toplumsal olarak üretilen mekân', gün içinde zamansal olarak zorunlu zaman, serbest zaman ve zoraki zaman olarak bölümlenir. İşte geçirilen zorunlu zamandan eğlence için ayrılan serbest zamana ulaşılan mekânsal dilimlerde, özellikle metropollerde ulaşımın geçen süreye bağlı olarak serbest zamandan fedakârlık yapılmaktadır.

2.1.1. Toplumsal Yapıya Yönelik Mekânsal Müdahaleler: Güç Geometrisi

Giddens 1990 yılında küreselleşmeyi 'zaman-mekân uzaklaşması' olarak ifade ederken, Robertson 1992 yılında küreselleşme için 'zaman-mekân sıkışması' ifadesini kullanmıştır. Zaman-mekân sıkışması aynı mekânda yaşayan veya aynı mekânı kullanan sosyal gruplar arasındaki hiyerarşi ve eşitsizlik kaynaklı güç ilişkisine referans vermektedir. Doreen Massey bu süreci 'güç geometrisi' olarak tanımlamıştır⁶⁶. Güç geometrisi, toplumda oluşan eşitsizliklerin mekândaki ifadesidir. Harvey ise 1989 yılında 'güç geometrisi'ni 'zaman-mekân sıkışması' olarak adlandırmıştır⁶⁷. Harvey'in "Mekân zamanı deforme eder; zaman da mekânı bozar."⁶⁸ deyiimi zaman-mekân sıkışmasının yaşandığı metropoller için yerinde bir tanımdır. Harvey'e göre, zaman-mekân sıkışması bir tür zamansızlıktır. Bu tanımlardan hareketle küreselleşme, 'zaman-mekân sıkışması' ve 'güç geometrisi' kavramlarının ortak bir paydada toplanabileceği görülmektedir. Her üç kavram da kentte insanlar arası bir hiyerarşi yaratmakta, farklı sosyal grupların kentteki yaşama-çalışma-eğlenme-alışveriş gibi alışkanlık mekânları ile bağlantı kurma

⁶⁵ A.e., s.18-19.

⁶⁶ Karakurt, a.y., s.63.

⁶⁷ Doreen Massey, "Power-Geometry and A Progressive Sense of Place", **Mapping The Futures: Local Cultures, Global Change (Futures, New Perspectives for Cultural Analysis)**, yayına hazırlayan Jon Bird, Barry Curtis, Tim Putnam, George Robertson ve Lisa Tickner, 1993, s. 60.

⁶⁸ Semra Aydın, "“Mekân”dan “Mekansal”a: Mekânın Zamansallığı/Zamanın Mekânsallığı", **Zaman Mekân**, İstanbul, YEM Yayınları, 2008, s.152.

biçimlerine yansımaktadır. “Güç ilişkilerine bağlı olarak bazıları zaman-mekân sıkışmasının olanaklarını çok iyi kullanırken, bazıları zaman-mekân sıkışmasından olumsuz etkilenmekte, bu sıkışmanın esiri olmaktadır”⁶⁹. “Yaşadığımız kentte kalemle çizilmemiş, görünmez bir sınır başka insanları sizlerden ayırmaktadır. Nedenli kolay aşılabılır görünse de bu sınırların aşılmadığının, aşılamadığının en büyük kanıtı da gündelik yaşamın ta kendisidir”⁷⁰.

‘Zaman-mekân sıkışması’ mekânlar arası hareketlilik ve iletişimi referans almaktadır. ‘Zaman-mekân sıkışması’ özellikle toplumsal fakhlıkları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.⁷¹ Çünkü ‘zaman-mekân sıkışması’ sosyal farklılaşmaya ihtiyaç duymaktadır. Zaman-mekân sıkışması her zaman etrafımızda gelişmekte olan gerçeklikle başa çıkma yetimize zarar verir⁷². Zaman-mekân sıkışmasından etkilenen gruplar içinde onu kullanan ve avantaja çevirenler ile güç ve etki ile onu çoğaltanlar bulunmaktadır⁷³. Giriş ve çıkışların denetlenmesi yoluyla bir coğrafya üzerinde tanımlanmış ilişkiler setine kimin dâhil edilip, kimin dışarıda bırakılacağına karar veriliyor olmasıdır.⁷⁴ Zaman-mekân sıkışması ifadesindeki “sıkışma” kelimesi kapitalizmle beraber hayatın hızının artışı sembolize ederken, aynı zamanda küreselleşme ile mekânsal engellerin bazı gruplar için ortadan kalktığını ve güç ilişkilerini keskinleştiren bir süreci doğurduğunu ifade ettiğini belirtmek gerekir.

Kent yaşamı, “kendini ifade edebilmek, üretebilmek ve paylaşabilmek” olarak özetlendiğinde, bu durum “zaman ve mekân içinde olma-zamanı ve mekânı üretebilme” durumu olarak tanımlanabilir. Kent yaşamı “dolaşım, ulaşım, erişim kısaca iletişim” olanakları ile farklı sosyal kültürel gruplar, yaşam biçimleri veya kullanımlar arasında yükselen duvarlardan, sınırlardan, ‘sınırlı-geçişler veya geçişsiz

⁶⁹ Karakurt, a.y., s.63.

⁷⁰ A.e.,s.63.

⁷¹ Massey, a.y., s.60-65.

⁷² Harvey, a.y., s.270-271.

⁷³ Doreen Massey, “A Global Sense of Place”, **Space, Place and Gender**, University of Minnesota Press, 1994, s.3.

⁷⁴ Gaye Yılmaz, “Kapitalizmde Zaman-Mekân Sıkışması” (çevrimiçi)

<http://www.calismatoplum.org/sayi17/yilmaz.pdf>, Erişim Tarihi 25 Mart 2009, s.165-166.

ilişkiler⁷⁵den meydana gelmektedir. Kentte bir taraftan diğerine geçemeyen ve iletişim kuramayan, kendini ifade edemeyen insan, kendine ve çevresine/kente kapanmakta, yabancılaşmaktadır. Bu tür kişiler ve çevresel koşullar içinde kendisinin ve kentin zamansallığını, mekânsallığını yaratamayan insan kente katılamamakta, içinde yaşanan ortam da kent olamamaktadır⁷⁶. Bu bağlamda kentsel mekân giderek daralmakta, “kendini ifade etmenin, üretimin, iletişimin ve paylaşımın” olmadığı bir kent de artık kent olmaktan çıkmaktadır.

Farklı toplumsal gruplar ve farklı bireyler kentte hareketlilik ve birbirleriyle ilişki kurma biçimleri açısından farklı bağlar içindedirler. Burada ‘ilişki gücü’ önemli bir saptamadır⁷⁷. Buna göre, toplumsal gruplar, kentteki hareketlilik ve ilişkileri ortaya çıkaranlar ve kontrol edenler ile ortaya çıkarılan bu hareketlilik ve ilişki bağları arasında sınırlandırılanlar olarak ayrışmaktadır. Kentteki güç geometrisi bu şekilde oluşmaktadır. Hareketlilik ve kontrol anahtar kelimelerdir. Bazı grupların hareketliliği ve kontrolü ise diğer insanlar tarafından etkin bir şekilde kısıtlanmakta veya zayıf bırakılmaktadır. Böylece gelişen teknoloji vasıtasıyla dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen olaylardan hemen haberdar olunabilirken, kentte var olan görünmez duvarlar nedeniyle toplumsal gruplar hemen yakınlarında yaşananlarda uzak ve habersiz kalabilmektedir. “21. yüzyılın metropoller, toplumsal sınıflar arasında gözlenen bu ayrımlar ve uzaklıklar nedeniyle Fainstein tarafından “bölünmüş şehir” ve Castells ve Mollenkopt tarafından ise, “ikili şehir” olarak resmedilmektedir”⁷⁸.

Bir politika ve ideoloji düzlemi şeklinde ele alınan mekân, toplumsal yaşamda yerleşen soyut iktidar ilişkilerini barındırmakta, toplumdaki güç ilişkilerinin bir aracı ve örtülü bir göstergesi olmaktadır.⁷⁹

⁷⁵ Ayşe Şentürer, “Zaman ve Mekânın Genişleme Aralığı Olarak “Sınır – Boyları””, *Zaman Mekân*, İstanbul, YEM Yayınları, 2008, s.187.

⁷⁶ Şentürer, a.y., s.187.

⁷⁷ Massey, a.y., s.3.

⁷⁸ Karakurt, a.y., s.63.

⁷⁹ Alver, a.g.e., s.20-21.

Para, zaman ve mekân üzerinde hâkimiyet kuran bir güçtür. Dolayısıyla sayılan bu üç unsur üzerinde maddi pratikleri, biçimleri veya anlamları tanımlayan gruplar aynı zamanda toplumsal oyunun temel kurallarını da belirlemektedir. Toplumsal ilişkilerin git gide paranın gücüne dayanması zaman ve mekânın niteliklerini, toplumsal grupların algısındaki konumlarını dönüştürürken “her şeyin bir yeri ve zamanı vardır” kabulü de değişime uğramakta, yeni bir toplumsal ilişkiler çerçevesine zemin hazırlamaktadır.

Kendine has dinamikleri ve deneyimleri yaşayanlarına sunan İstanbul, mekansal kullanımlarıyla farklı bir metropol olma özelliği sunmaktadır. Zaman ve mekânın anlamı aynı bütünün insan tarafından farklı algılanış biçimlerinde yatmakta, dolayısıyla kentte kurulan ulaşım araçları türlerinde tercihlere göre kentle kurulan zaman-mekân ilişkisini belirlemektedir. Erişilebilirlik, hareketlilik ve beraberinde gelen seyahat tercihleri, kentsel zaman-mekânı yeniden şekillendirmektedir⁸⁰. Buna göre kentsel ulaşımında erişim ve seyahat davranışları toplumsal gruplar için tanımlama ve analiz aracı olarak kullanılabilir. Kenti yaşayarak yolculuk etmek ya da kentin altından geçerek yolculuk etmek tercihlerinde ulaşılacak “mekân” aynı iken, sarf edilen “zaman” farklılaşmaktadır. Boğaz’ın iki yakasını geçmek söz konusu olduğunda köprüde, çevre yolunda yaşanan mekân-zaman ilişkileri, kentin ara sokaklarında yaşananlardan farklıdır. İstanbul’un kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan bu olgu mekânsal deneyimi farklılaştırır. Boğaz’ı salınarak geçen vapurlar, kimi zaman kentin, dolayısıyla kentlinin hızına ayak uyduramazlar. Metropol hızının dışında kalmak istenildiğinde, vapuru tercih etmek ve zamanı yavaşlatan bir su yolculuğunu yaşamak da olasıdır⁸¹.

Metropol yaşamını bir başka mekan-zaman paradoksu ise metrodur: Hayatımıza hız kazandıran metro hattı, mesafeleri kısaltmasına karşın yere bağımlılığı, o yere ait olma duygusunu azaltmaktadır. Yeraltında yolculuk ederken yer ve zaman kavramından kopan kentli, oryantasyon duygusunu yitirir; mekansal geçişler,

⁸⁰ David J. Keeling, “Transportation geography: local challenges, global contexts”, (Çevrimiçi) <http://phg.sagepub.com>, 04 Ağustos 2009.

⁸¹ Aydın, a.y., s.153.

mekansal akışkanlığı deneyimleyemez. Buna karşın yaşadığı kenti otobüsle ya da arabayla bir yerlere yetismeye çalışırken deneyimleyen kentli, pencereden seyrederken de kenti yaşamak yerine onun içinden geçip gider. Bu anlamda yaşanan zaman-mekân sıkışması, anlam kaymalarına, kentsel mekânı insancıl değerlerden koparmaya, insanı giderek çevresine yabancılaştırmaya itmektedir. Buna karşın metropol yaşantısını temsil eden mekanın zamansallığı ve zamanın mekansallığı paradoksu, yarattığı gerilim ve farkındalık ile bireyi çevresiyle olumsuz ilişkisini tersine çevirme potansiyeli taşır. Bu nedenle İstanbul gibi hibrid bir yapı sergileyen metropol yaşantısı, günümüz hız ve haz çağının ürünü olan alışılmışın dışında bir mekansal deneyimi anlamada önemli ipuçları taşır.⁸²

İstanbul'da zaman-mekân sıkışmasını hissettiren Aksaray, Şişli, Mecidiyeköy, Levent, Büyükdere Caddesi, Bağdat Caddesi gibi bazı kentsel mekânların deneyimi ontolojik olmayan bir varoluş biçimi sergiler⁸³.

Metropol hızının getirdiği mekân-zaman sıkışmasının olumsuzluklarını dengelemek için kent içindeki es noktalarını, duraklama anlarını mekân-zaman-yaşam birlikteliğinde deneyimlemek, benzer bir karşı güç oluşturabilir. Metropol yaşamının hızını dengeleyecek unsur yine metropolün kendi dinamikleri içinden çıkar. Mekân kavramından farklı olarak, mekânsal oluşum bizim onu yaşadığımız, onunla ilişki kurduğumuz “zaman”dır.⁸⁴

Henri Lefevbre'ye göre toplumsal iktidar kurabilmek için günlük hayat içinde mekân üzerinde hâkimiyet gerekmektedir.

Mekan telekomünikasyonun yarattığı bir “küresel köy”e ve ekonomik ve ekolojik karşılıklı bağımlılıklardan örülmüş bir “uzay gemisi dünya”ya doğru küçüldükçe ve zaman ufkumuz sonunda içinde bulunduğumuz andan başka bir şey kalmamacasına kısaldıkça, mekansal ve zamansal dünyalarımızın sıkışması duygusunun

⁸² A.y., s.154.

⁸³ A.y., s.154.

⁸⁴ A.y., s.155.

hakimiyetiyle başa çıkma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır⁸⁵. Bu duruma “mekânı zaman aracılığıyla ortadan kaldıran yenilikler⁸⁶” bakış açısıyla da bakılabilir.

Bourdieu’nün söylediği gibi, mekânsal ve zamansal deneyimler toplumsal ilişkilerin kodlanması ve yeniden üretiminde birincil araçlar ise, o zaman bu deneyimlerin gösterim tarzında bir değişiklik hemen hemen kesinlikle toplumsal ilişkilerde de bir değişim yaratacaktır⁸⁷.

Bireyler, mekân içinde hareket yoluyla zamana yayılan projeleri uygulayan amaç sahibi özneler olarak ele alınır. Bireylerin biyografileri, günlük hareket kalıbından (evden fabrikaya, alışverişe, okula gidiş ve yeniden ev dönüş) başlayarak bir hayat süresinin çeşitli evreleri boyunca göç hareketlerine (örneğin kırsal bölgede geçen bir gençlik, büyük kentte mesleki eğitim, evlilik ve altkente taşınma, emeklikte kırsal bölgeye çekilme) kadar uzanan bir yelpazede “zaman-mekân içinde hayat patikaları” olarak izlenebilir. Amaç, bu tür biyografilerin incelenmesi yoluyla zaman-mekân davranışının ilkelerini araştırmaktır. “Sınırlı zaman kaynakları ve mesafeden doğan sürtünme” günlük hareketi kısıtlar. Yemek, uyumak vb. için zaman bulunması gerekir; ayrıca, toplumsal projeler her zaman “eşleştirme sınırları” ile karşı karşıyadır: bu sınır, herhangi bir toplumsal işlemi gerçekleştirmek için iki ya da daha fazla bireyin zaman-mekan patikalarının kesişmesi gerekliliği olarak tanımlanır. Bu tür işlemler genellikle uygun “istasyonlar”dan (çalışma, alışveriş vb. faaliyetlerin yürütüldüğü yerlerden) ve belirli toplumsal etkileşimlerin gerçekleştiği “alanlar”dan oluşmaktadır.⁸⁸

Kapitalizmin örgütlü mekânsal-zamansal ritimleri, bireylerin farklı roller içinde toplumsallaşması yönünde yaygın olanaklar sağlar. “Her şeyin yeri ve zamanı olduğu yolundaki sağduyu yargısı hala ağırlık taşır; hareketlerin nerde ve ne zaman yapılacağına ilişkin toplumsal beklentiler vardır.”⁸⁹

⁸⁵ Harvey, a.g.e., s. 270.

⁸⁶ A.e., s. 289.

⁸⁷ A.e., s.279.

⁸⁸ A.e., s.238.

⁸⁹ A.e., s.244.

Tablo 3: Mekânsal pratikler şeması

	Ulaşılabilirlik ve mesafelendirme	Mekânın edinim ve kullanımı	Mekânın hâkimiyet ve kontrol altına alınması	Mekânın üretilmesi
Maddi mekânsal pratikler (Deneyim)	Malların, paranın, insanların, emek gücünün, bilginin vb. dolaşımı; ulaşım ve iletişim sistemleri; piyasa ve kentsel hiyerarşiler; yığılma	Arazi kullanımları ve mimari çevreler; toplumsal mekânlar ve başka tür "horozun çöplüğü" adlandırmaları; iletişim ve yardımlaşma alanlarında toplumsal şebekeler	Toprakta özel mülkiyet; mekânın devletlerarasında ve idari olarak bölünmesi; "mutena" mahalleler ve semtler; dışlayıcı bölgeleme ve başka tür toplumsal kontrol biçimleri (güvenlik ve gözetleme önlemleri)	Fiziksel altyapının üretimi (ulaşım ve iletişim araçları; mimari çevreler; arazi açma vb.); toplumsal altyapının mekansal organizasyonu (formel ve informal)
Mekânın gösterimi (Algılama)	Mesafeye ilişkin toplumsal, psikolojik ve fiziksel ölçüler; harita yapma; "mesafenin yarattığı sürtünme" teorileri (en az çaba ilkesi, toplumsal fizik, mal yelpazesi, merkezi yer ve yerleşme teorisinin öteki biçimleri)	Kişisel mekân; işgal edilen mekânın zihinsel haritaları; mekânların sembolik gösterimleri; mekânsal "söylemler"	Yasak mekânlar; "toprağa bağlılık"; mahalle topluluğu; bölgesel kültür; milliyetçilik; jeopolitik; hiyerarşiler	Yeni haritalama, görsel gösterim, iletişim vb. sistemleri; yeni sanatsal ve mimari "söylemler"; göstergebilim
Gösterim Mekânları (Hayal gücü)	Cazibe/iticilik; mesafe/arzu; erişme/dışlanma; aşkınlık; "medya mesajdır"	Tanışıklık; aile ocağı ve ev; açık yerler; halka açık seyirlik yerler (sokaklar, meydanlar, pazaryerleri); ikonografi ve duvar yazıları; reklâmlar	yabancılık çekmek; korku mekanları; mülkiyet ve sahiplik; anıtsallık ve insan yapımı ritüel mekanları; sembolik engeller ve sembolik sermaye; "geleneğin" üretimi; baskı mekanları	Ütopik planlar; hayali peyzajlar; bilim kurgu ontolojileri ve mekânı; sanatçıların taslakları; mekân ve mahal mitolojileri; mekânın şiiri; arzu mekânları

Mekânsal pratiğin dört boyutu:⁹⁰

1. Ulaşılabilirlik ve mesafelendirme, insan ilişkilerinde "mesafeden doğan sürtünme" sorununa hitap etmektedir. Mesafe insan etkileşimine hem bir engeldir, hem de onun

⁹⁰ A.e., s. 248-251.

karşısında bir savunmadır Mesafelendirme toplumsal etkileşimi sağlayacak biçimde mekânsal sürtünmenin ne derecede aşılabildiğinin bir ölçüsünü vermektedir.

2. Mekânın mülkedinilmesi, mekânı nesneler (evler, fabrikalar, sokaklar vb.), faaliyetler (arazi kullanımı), bireyler, sınıflar ya da başka toplumsal gruplar tarafından işgal edilmesinin biçimlerini incelemektedir. Mülkedinmenin sistematize hale gelmesi ve kurumlaşması, beraberinde bir bölgeye sırlanmış toplumsal dayanışma biçimlerinin üretimini getirebilmektedir.

3. Mekân üzerinde hâkimiyet, bireylerin ya da güçlü grupların, ya mesafeden doğan sürtünmeyi ya da mekânın kendileri ya da başkaları tarafından mülkedinilme tarzını daha büyük ölçüde denetleyebilmek amacıyla mekânın organizasyonunu ve üretimini yasal ya da yasadışı araçlarla nasıl hâkimiyet altına aldıklarını yansıtmaktadır.

4. Mekânın üretimi, arazi kullanımı, taşımacılık ve iletişim, bölgesel örgütlenme vb. alanlarda (gerçek ya da hayali) yeni sistemlerin nasıl üretildiğini ve yeni gösterim tarzlarının nasıl ortaya çıktığını araştırmaktadır.

2.1.2. Mekâna Yönelik Ekonomik ve Siyasi Müdahaleler: Ekonomi-Politik

Steuart ekonomi için "...bir ailenin bütün isteklerini basiretle ve sadelikle sağlama sanatı" derken buna bağlı olarak ekonomi-politik için "Bir ailede ekonomi ne ise bir devlette ekonomi politik odur." demiştir. Buna göre ekonomi-politik için 'ihtiyaçlar sistemi'⁹¹, denilebilir. Ekonomi politik hem halkı, hem de hükümdarı zenginleştirmeyi öngörmektedir. Ekonomi politik, bir bilim dalı olarak Smith ile birlikte yerleşik hale gelmiştir. Ekonomi politiğin konusu "endüstriyel üretim"dir⁹². Ekonomi politik, ekonomik kanunları yani ekonomik sürecin çeşitli öğeleri arasındaki sürekli tekrarlanan ilişkileri incelemektedir⁹³. Başka bir deyişle ekonomi

⁹¹ İşaya Üşür, "Ekonomi Politik: Zarif Mezar Taşları?", *Pragsis*, Sayı 10, Yaz Güz 2003, s.4.

⁹² Üşür, a.y., s.5.

⁹³ Oskar Lange, *Ekonomi Politik*, İstanbul, May Yayınları, 1975, s.126.

politik, ekonomik sürecin ekonomik kanunlarla meydana çıkan çeşitli yanlarını incelemektedir. Ekonomi politik, ekonomik kanunları, bu kanunların karakterlerini, aksiyon tarzlarını, birbirleriyle zincirlemesine bağlantılarını ve çeşitli sosyal kuruluşların aksiyon tarzı ile “ekonomik hareket kanunu”nu öğrenebilmek için, belirli bir takım bilgilenme yollarından yararlanmakta; bunları sistemli ve belirli bir tarzda uygulamaktadır⁹⁴.

İnsan toplumunun yaşamındaki temel özellikleri belirten ekonomi politik, toplumsal bir bilim olarak kabul görmektedir. Nikitine’e göre üretim, tüketim, bölüşüm, dağıtım gibi insanlar arasında ekonomik açıdan kurulan köprülerin denetimini üstlenen ekonomik yasaların iki özelliği ulunmaktadır. Birincisi, sürelerinin kısa ve ancak belli bir tarihi dönemde geçerli olmaları; ikincisi toplumun çıkarına onlardan yararlanılmasıdır.

Ekonomi politik, toplumun gelişmesinin temelini incelemekte, insanlar arası ekonomik ilişkileri araştırmaktadır. Bununla ilgili olarak, üretim araçlarının mülkiyet şekillerini, üretim içinde bulunan farklı toplumsal grupların durumunu ve onlar arasında varolan ilişkileri; maddi malların paylaşım biçimlerini incelemektedir. Ekonomi politik, üretimde toplumsal ilişkilerin, yani insanlar arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesinin bilimidir. Ekonomi-politik insanlar arasındaki ilişkileri açıklamaktadır.

Marx, Kapital’de Ekonomi Politğin Eleştirisi başlığını taşıyan bölümde “Araştırmalarım... sivil toplumun anatomisinin de, ekonomi politğin içinde aranması gerektiği sonucuna ulaştı” demiştir. Engels ise “Ekonomi politik, çağdaş burjuva toplumun teorik tahlilidir... ve gelişmiş burjuva koşullarını varsayar.” diyerek ekonomi-politiği sivil toplumun veya modern toplumun başka bir deyişle kapitalist toplumun anatomisi olarak gördüğünü ifade etmek istemiştir.

⁹⁴ A.e., s.135.

Bütün bilimlerin mekânla az çok ilişkisi vardır. Mekândan bağımsız bilim olamaz. Öte yandan mekânın bilimi dünyayı anlama ve anlamlandırma yolunda en çok eksikliğini duyduğumuz düşünce yapılarını kurmak için gereklidir. Bütün bilimlerin mekânsal boyutunun bulunması mekânın kendisinin bilimin konusu olmaması için bir gerekçe olamaz.⁹⁵

Mekân geometrik bir terim olmanın çok ötesinde anlamlar taşımaktadır. Her dönemde toplumsal ve kültürel ilişkilerin belirleyicisi olan mekân; kapitalist süreklilik içerisinde de ekonomi-politiğin esasını oluşturmaktadır. Küreselleşmeyle anlamı değişen mekân ekonomik ve politik olma özelliğini giderek arttırmaktadır ve bu önem artışı mekân için yeni bir paradigmayı zorunlu kılmaktadır. Mekânın örgütlenmesi ekonomi-politiğin bir sorunudur.⁹⁶

Gelir dağılımı piramidinin kum saatine dönüştüğü ülkelerde, büyük kentlerde eşitsizlikler daha da utanç vericidir. Sosyal ve mekânsal ayrımlar öyle büyük ki, aynı kentin insanlarını sözde bir kenttaşlık dışında bir araya getiren ne bir kimlik ne bir etkinlik söz konusudur.⁹⁷

Kentsel toprak rant anlamına gelmeye başlamasından itibaren ekonomi-politiğin aracı ve amacı olmuştur. Ancak bugün, teknolojik devrimle birlikte mekân üç boyutlu ve giderek –zamanla birlikte- dört boyutlu bir süreklilik içerisinde ve eşitsizliklerin keskinleştiği bir dünyada hem nitelik hem de ekonomi-politik değeri açısından dönüşmüştür⁹⁸. Mekâna yönelik müdahale ve politikalar ekonomi-politik ile mekân arasındaki ilişkiyi pekiştirmektedir. Mekân artık ekonomi-politiğin ürünü olmaktadır.

⁹⁵ Erbatur Çavuşoğlu, "Küresel Kent Bağlamında İstanbul Metropolünün İrdelenmesi Ve Küresel Potansiyellerinin Analizi Üzerine Bir Araştırma", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.199.

⁹⁶ A.e., s.201.

⁹⁷ A.e., s.203.

⁹⁸ Erbatur Çavuşoğlu, "Küresel Mekânın-Ekonomi Politik: Küreselleşme Döneminde Mekân Kavramına Kentbilimsel Bir Bakış" 3. Bin yılda Şehirler: Küreselleşme Mekân-Planlama Dünya Şehircilik Günü Kolokyum, 1999, s.122.

2.2. Toplumsal Eşitsizlikler

Toplumsal ağlar, birbirine iki uçtan bağlı ve bağımlı iki grubun mekân içinde aralarında kurduğu ilişkilerden oluşmaktadır. İnsanların içinde yaşadığı çevre, konut, işyeri mahalle, köy, bucak, semt, ilçe, şehir ile bunların birbirine olan mesafeleri geniş ve dar oluşları gibi özellikleri, coğrafik koşulları toplumsal ilişkilere etki eden unsurlardır. Toplumsal ağlar hemen her tür sosyal temele ve değışkene bağlı olarak kurulmuş, güçlü ve zayıf ağlar olabilir⁹⁹. Bu konuda ağın hangi amaçlar için kurulmuş olduğunun yanı sıra böyle bir ağı doğuran ihtiyaçların varlığı da önemli bir noktadır.

Toplumsal ağlar, insanların karşılıklı olarak birbirlerini tanımaları, kabul etmeleri sonucunda karşılıklı davranışta bulunmaları halinde beliren ilişkilerdir. Toplumdaki gruplar arasında sürekli bir ilişki ve etkileşim; hem birey, hem toplumsal grup, hem de toplumu var olmasının gerekliliğidir. Bu tür ilişkiler insanları bir arada tutmakta ve birbirlerine bağımlı kılmaktadır. Çünkü toplumsal ilişki her zaman “diğeri” çevresinde ortaya çıkıp gelişmektedir. Birey ve grupların kendi dışında bulunan kişi ve toplumsal grupların varlığının dikkate alınması toplumsal ilişkilerin gerçek yapısının bir sonucudur. Yani; sosyal ilişki insanın kendi dışındakiyle ilişkisinde anlamlı bir yaşam alanı oluşturma çabası olarak kabul edilebilir.

Toplumsal ağlar; birincil-ikincil, isteğe bağlı-zorunlu, resmi (formel)-resmi olmayan (informel), akılcı (rasyonel)-geleneksel sosyal ilişkiler şeklinde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmalar; bir yönüyle sıkı, yakın, samimi, aile bağları benzeri ilişki türlerini, diğeri yönüyle de mesafeli, gereklilik çerçevesinde süren ilişkileri ifade eder.¹⁰⁰

Formel ağlar; resmi denetimle gerçekleşen ilişkilerdir. Bu tür ilişkiler; daha çok ikincil ilişki şekilleri taşırlar. Resmi denetimle gerçekleşmeyen, daha çok birincil

⁹⁹ Savaş Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Güz 2006 Sayı 17.

¹⁰⁰ Ali Sırrı Yılmaz, “İnformel İlişki Şekillerinin Kurumsal Yapılara Yansımaları (Elazığ’daki Kamu Görevlileri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 2007., s.1

ilişki özelliği taşıyan, akrabalık arkadaşlık türü ilişkilere informel ilişkiler denilmektedir.¹⁰¹

Chinoy'a göre toplumsal ilişki, bir ferdin veya grubun kendi dışındaki fert ve grupların çeşitli davranış şekillerini ve beklentilerini hesaba katarak sürdürdüğü ilişkiye dayalı etkileşimlerdir. Broom-Selznick ve Erkal'dan derlenerek toplumsal ilişki için ferdin veya sosyal grup üyelerinin kendi dışlarındakine karşı determine olarak ortaya koydukları davranışlar şeklinde ifade etmek mümkündür. Weber'e göre bir ilişkinin toplumsal ilişki niteliği kazanabilmesi, ilişkinin özenleri olan aktörlere, birbirleriyle etkileşimde bulunmalarına, etkileşimin tekrarlanma olasılığının bulunmasına gerek duyulmaktadır. Tarımsal faaliyetin hâkim olduğu toplumlarda geleneksel ilişkiler; sanayileşmiş, karmaşıklaşmış toplumlarda ise rasyonel ilişkiler hâkim olduğunu ifade etmektedir. Marx ise, toplumsal ilişkileri tanımlarken, aktörlerin yaşadığı toplumda alt-üst ilişkisine dayanan sınıfsal bir hiyerarşinin olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Maine'e göre bireyler arasındaki statüyü esas alan toplumsal ilişkiler ilkel, nüfusça az, sanayileşmemiş toplumlarda; sözleşmeye dayalı ilişkiler sanayileşmiş, kentleşmiş ve nüfusça karmaşıklaşmış toplumlarda görülmektedir. Durkheim'ın organik ve mekanik toplum tipolojisinde homojen, kolektif şuur ve ortak değer, inanç ve biz duygusunun hâkim olduğu, örf ve adetlerle şekillenen ve birbirine benzerlik temeli üzerine kurulu ilişkiler ile farklılaşmış, karmaşıklaşmış ve uzmanlaşmış organizasyonlara işlerlik kazandıran fonksiyonel ve koordineli işbölümüne dayalı ilişkiler ikiliği söz konusudur.

Toplumsal ilişkiler için kurumları meydana getiren birimlerin aralarında kurdukları ilişkiler denilebilmektedir¹⁰². Aslında örgütlenmiş insan topluluklarının belirgin bir özelliğidir. Bir bireyin ya da grubun kendi dışındaki birey ya da grupların davranış şekilleri ve beklentilerini hesaba katarak ilişkiyi sürdürmesidir. Aslında bir toplumu kurumlar ve ilişkiler özetlemektedir.

¹⁰¹ A.e., s.1.

¹⁰² A.e., s.12.

Erdoğan'a göre sosyal ilişkiler aşağıdaki şekilde temel özelliklere sahiptir ve bu özelliklerin sonucunda anlam kazanmaktadır:

- 1) En az iki ya da daha fazla tarafın olması
- 2) Bütün tarafların insan olması
- 3) Taraflara arasında bir etkileşimin olması
- 4) Taraflar arasındaki karşılıklı etkileşimin sembollerle sürdürülmesi
- 5) Taraflar arasında ilişkinin kalıtım veya içgüdü ile tayin edilmemesi
- 6) İnsan dışındaki çevre faktörüyle tayin edilmemesi
- 7) Tarafların ilişkilere kendi açılarından olumlu veya olumsuz birer anlam vermemeleri
- 8) Tarafların ilişkileri sürdürebilmek için karşılıklı bağımlı olduklarının bilincinde olmaları
- 9) İlişkinin bir veya daha fazla gayeye yönelik olması
- 10) Taraflar arasındaki etkileşme başlangıçta açıkça görülebilen ortak bir faaliyet olarak ortaya çıkmaya bile sonradan doğacak ilk fırsatta açıkça görülebilen bir faaliyet biçimine dönüşme niteliğine sahip olması
- 11) Tekrarlanma özelliğine sahip bu ortak faaliyetlerin zamanla biçim ve kapsam açılarından birbirinden nispeten farklı özellikler kazanmalarına rağmen, birbirinden soyutlanamayan, kurumlaşmış veya standartlaşmış davranış kalıpları olarak varlıklarını sürdürmeleri durumu.¹⁰³

İnsanların nasıl sağlıklı bir toplumsal ilişki gerçekleştirecekleri hususunda Doğan'ın şu sıralaması uygun olacaktır

- 1) İnsan belirli bir toplum (ülke) ve toplumsal çevrede yaşar. Bu nedenle yaşamı boyunca insanın bu makro ve mikro çevreleri önemle dikkate alması gerekir.
- 2) İnsanın yaşadığı çevreyi dikkate alması demek, bu çevrelere egemen olan alışkanlık, yaşam biçimi ve değerlere uygun ve uyumlu bir yaşam üretmesi demektir.

¹⁰³ A.e., s.14.

- 3) İnsanın ait olduğu çevreye uygun yaşam üretebilmesi için bu çevrenin insanlarını kendisinden biri olarak kabulü ile onlara sevgi ve saygı göstermesi gerekir.
- 4) Çağın ve toplumun gelişim hızının dışında kalmaması gerekir. Aksi halde çağın ve toplumun dışında kalarak iletişim güçlüğü çekebilir.¹⁰⁴

Öte yandan toplumsal ağlar, önemli enformasyon aktarım mekanizması ve özellikle iş bulma konusunda bireylere fırsatlar sunan bir organizasyondur. Toplumsal ağlar, grupları içinde bulundukları toplumdan yalıtmakta ve grubu ya da insanı kentte kendine benzer gruplar içinde yaşamaya itmektedir.

2.2.1. Formel Sosyo-Ekonomik Ağlar

Benzer yaşam şekli, benzer üretim ve tüketim kalıplarının hâkim olduğu toplumsal yaşamdan hızlı sanayileşme süreci ile birlikte farklılaşan üretim ve tüketim anlayışı, yeni işkollarını da beraberinde getirerek insanlar arasında uzmanlaşma farklılığını ortaya çıkarmıştır. Kırsal veya geleneksel yaşamda otorite aile büyüğü iken, modernleşen dünyada yeni yaşam şekillerinde, toplumsal farklılaşmalarla beraber yeni bir hiyerarşik düzen, yeni kurallar ve yeni otoriteler ortaya çıkmıştır. Geleneksel ağlar yerini artık resmi ağlara bırakmıştır.

Formel ağlar, informal ağlara kıyasla daha az kabul gören, bireyleri sürekli bir koordinasyon ve denetleme mekanizmasına tabi tutan toplumsal ilişki modelidir. Formel ağlar şekli ve sınırları resmi kurallar, yönetmelikler, kanunlarla belirlenmiş olan biraz daha şahsiliikten uzak olarak yaşanan ilişkiler olarak tanımlanabilir¹⁰⁵. Bu ağ türünde bireyler hiyerarşi ve statüye göre davranış şekilleri geliştirirler, konum ya da statüye göre ilişki kurarlar. Formel ağların işleyişi gereği belli kurallar söz konusu olduğu için ilişkiler, atanma, yükseltilme ve disiplin kuralları göz önüne alınarak şekillenmekte ve sürdürülmektedir. Bir bireyin günlük hayatta selam bile

¹⁰⁴ A.e., s.15.

¹⁰⁵ A.e., s.31.

vermeyeceği bir kimse ile organizasyon içerisindeki statüsü gereği belli bir ilişkisi gelişebilmektedir.

2.2.2. İformel Sosyo-Ekonomik Ağlar

Toplumsal ilişkiler çoğunlukla yüz yüze iletişimin önemli olduğu, resmi kuralların varlığının önemsenmediği, birincil ilişkilerin varlığı ile şekillenen informel ilişki ağlarının ön planda olduğu biçim ile ortaya çıkan ilişki şekillerini de barındırmaktadır. Modernleşmeci ya da kalkıncı bir bakışla, informel süreçler az gelişmiş ülkelerin özgül koşullarının ürünü olarak tanımlanmaktadır¹⁰⁶. Buna göre, informel konut ve iş piyasaları için, formel mekanizma içinde kalkınma çabası gösteren geri kalmış ülkelerin bağımlı ekonomilerinin bir sonucudur demek mümkündür. 1950'li yılların ülke kentleşmesindeki en önemli yansımasından olan iç göçler sonucunda, göç edenler tarafından hem barınacak yer, hem de geçinecek bir gelire sahip olmak için gösterilen çabalar, informel bir piyasanın oluşumunu sağlamaktadır.

İformel ağlar için, az gelişmiş ülkelerin dengesiz toplumsal yapısının ortaya çıkardığı bir toplumsal sorun olduğunu söylemek mümkündür¹⁰⁷. Zaten ağ ilişkisi informel özelliklerin çok fazla gözlemlendiği örgütlenme biçimidir. Bu, hiçbir yasal bağlayıcılığı olmayan, hatta yasaların gediklerini bulmak için kendi kurallar bütünü oluşturulan bir örgütlülük şeklidir¹⁰⁸. Başka bir deyişle informel ağlar, 'ortak' yasal olmayan koşullara mecbur olmanın, 'ortak' kaderi paylaşmanın, 'ortak' zorluklarla mücadele etmek durumunda kalmanın, 'ortak' yoklukların ve yoksunlukların bir araya getirdiği insanların arasındaki sorun çözme yeteneği geliştirilen ilişkiler sistemidir. Bu örgütlenme hayatta kalmak için gerekli bilgi akışlarını sağlarken, aile ve birey için güvenlik sağlamakta; ayrıca hem belli bir rekabeti, hem de belli bir yardımlaşmayı teşvik ederek, oluşacak fırsatların

¹⁰⁶ M.Melih Pınarcıoğlu ve Oğuz Işık, *Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s.50.

¹⁰⁷ A.e., s.54.

¹⁰⁸ A.e., s.54-55.

değerlendirilmesinde, dolayısıyla yoksullukla baş etmede önemli işlevler görmektedir¹⁰⁹.

Kurumsal yapı ile etkileşim halinde olan iki tane informel ilişki bulunmaktadır. İlki, bireylerin kurum dışı bireylerle veya başka kurumlarla olan ilişkileri; ikincisi, kurum içindeki bireylerin kendi aralarındaki ilişkidir. Birincisi için dış informel ilişki, ikincisi için de iç informel ilişki denilebilir.¹¹⁰

İnformel ağlar birincil ilişkiler ya da cemaat tipi ilişkiler olarak tanımlanmaktadır. İnsanların birarada bulunduğu yerlerde informel ilişkilerin de bulunması kaçınılmazdır. Ancak toplumlarda genel olarak birincil ve ikincil tür ilişkiler ortak amaçlarını etkin bir biçimde gerçekleştirmek için bir arada işlev görebilmektedir¹¹¹:

1. Örgüt içi informel ilişkiler: Örgüt içindeki çalışanlar, iş arkadaşları, amirler, idareciler ile olan informel ilişkileri (ast-üst) ve işyerinin fonksiyonuna dayalı olarak müşteriler ile olan informel ilişkiler
2. Örgüt dışı informel ilişkiler: Bireylerin aileden başlayarak, akraba, komşu, arkadaş, tanıdık, hemşehri ilişkileri gibi aynı zamanda ait olunan sosyal gurupsal ilişkileri (dernek, sendika, siyasi parti vb) ve başka örgütlerle olan ilişkiler

(a) Akrabalık İlişkileri (Ailevi)

İnformel ilişkiler en genel olarak birincil ilişkiler şeklinde; ailevi, akrabalık, dostluk, arkadaşlık ilişkileri ifade edilmektedir. Bu tür ilişkilerde özellikle kan bağının etkisi önem taşımaktadır. Ailedeki toplumsal ilişkiler ailede tam bir etkileşim ve karşılıklı bir biçimde gelişmektedir. Sembolik, içgüdüsel ve dış çevreye karşı mahremiyeti özenle korunan ilişki şeklidir. Aynı zamanda ekonomik, çevresel, kültürel toplumsal ilişkilere de önü açık olarak dış çevreye dönüktür.

¹⁰⁹ A.e., s.54-55.

¹¹⁰ Yılmaz, a.g.e., s.43.

¹¹¹ A.e., s.41.

(b) Hemşehrilik İlişkileri

Modern dünyaya geçişte informal olarak tanımlanacak en önemli ilişkilerden biri hemşeriliktir. Hemşehrilik ilişkileri, içerdği birincil ilişkiler ile beraber ikincil yani cemiyyet türü ilişkilere geçiş sürecinde tampon gibi görülmektedir. Hemşehrilğe dayalı informal ilişki ağları, göç sürecinde göç edilecek yeri seçmekten, barınacak ev ve çalışacak iş bulmaya kadar her alanda birincil sayılan ilişkiler türünü içermektedir. Kente yeni göç edenler, ilk olarak genellikle bu sürece daha önce girmiş akraba ve hemşehrilerinin oturduğu bölgelere yerleşmekte, böylece içinden çıktıkları geleneksel topluluktan, özellikle kır koşullarından kent yaşamına geçişte ‘tampon’ görevi üstlenen böyle bir gruplaşma onlar için kent hayatına uyum sağlamada sorunlarını çözmede kolaylaştırıcı olmaktadır. Böylelikle kırsal nüfus, kentte daha önceden yaşadığı topluluğun benzerini yaratmakta ve kent ilişkilerini bu mekanizma aracılığıyla geliştirmektedir. Göç sürecinin ardından kentsel yaşamda informal hemşehrilik ilişkileri, hastanede doktor bulmak, bürokratik örgütlerde çalışanların istedikleri yere tayin edilmelerini sağlamak, kiracı bulmak, kariyer yapmak gibi kamusal alanı ilgilendiren pek çok konuda işlevsel bir araç gibi çalışmaktadır. İlişki ağları içinde formel kurallar ya işe yaramaz veya birbirleriyle bağlantı kuran kişiler formel kuralların sınırlarında iş yapmaları gerekiyor ise formel kurallar aşılar, çünkü kişilerin birbirleriyle kurdukları ilişkinin çerçevesini formel kurallar değil, karşılıklı güvene dayalı dayanışma belirler¹¹².

Göç alan yerleşim yerlerinin özellikle hemşehrilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerinde, hemşehri kahvehaneleri, erkek nüfusun boş zamanlarını geçirip, informal bilgi alış verişinde bulundukları mekânlardır. Hemşehrilik ilişki ağlarının formel örgütlenmesi ise, bir grup hemşehrinin kurduğu dernek veya vakıflardır. Hemşehri ilişki ağlarının ve hemşehrilik olgusunun devamlılığına en fazla katkısı olan örgütlenme şeklidir, çünkü ilk olarak, bu yolla hemşehrilik bağının varlığı resmi makamlarca onaylanmış ve tescillenmiştir. İkinci olarak, dernekler ve vakıflar aracılığıyla anonim olan hemşehriler, varolan ilişki ağlarına dâhil olmuş olur.¹¹³

¹¹² Ayça Kurtoğlu, “Mekânsal Bir Olgı Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler” (Çevrimiçi) <http://www.ejts.org/document375.html>, 22 Aralık 2008, s.8.

¹¹³ A.y., s.8.

(c) Ahbap-Çavuş İlişkileri

Ahbap-çavuş ilişkisi, en basitinden dost arkadaş ilişkisi olarak tanımlanmaktadır. TDK bu kavramı “karşılıklı çıkarları gözeterek sıkı dostluk içinde olma” şeklinde tanımlamaktadır¹¹⁴. Batılı literatür içerisinde bu tür ilişkiler için crony relations ifadesi kullanılmaktadır¹¹⁵. Toplumsal yaşamda bu tür ilişkiler özellikle resmi kurumlardaki işleri kolaylaştırması açısından kullanılagelmiştir.

2.3. Sosyo-Mekânsal Eşitsizlikler

Günümüz kentleri toplumsal eşitsizliklerin en yoğun ve en çarpıcı biçimlerde yaşandığı mekânlardır. İster birbirinden ayrılmış olsun, ister yan yana sıralanmış olsunlar, varsıllığın dışavurumcu mekânları ile yoksulluğun gözden uzak tutulmaya çalışılan mekânları ve ikisi arasındaki çelişki tüm kapitalist kentlerin ortak özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır¹¹⁶.

Marxist bakış açısına göre, mekânsal düzeyde eşitsizliklerin temel yaratıcı mekanizması kapitalizmin eşitsiz gelişme dinamiklerinde aranmalıdır. Kapitalizm doğası gereği bir mekânsal birimin gelişimini sağlarken, bir başka birimi azgelişmişliğine yol açmaktadır. Bu hem bölgesel hem de kentsel ölçek için geçerli bir durumdur.¹¹⁷

İstanbul’un keskin kırılma noktası olarak addedilen 1980 sonrası geçirdiği çok boyutlu sosyo-mekansal dönüşümler¹¹⁸, değişimler ve doğurduğu eşitsizlikler kentleşme bağlamında düşünüldüğünde kentsel rant, hizmet paylaşımındaki aksaklıklar, sosyal sınıflar arası mekansal ayrılmalar kentin genel fotoğrafının

¹¹⁴ Yılmaz, a.g.e., s.50.

¹¹⁵ A.e., s.50.

¹¹⁶ H.Tarık Şengül, “Sosyal Adalet Kent Mekânı ve Küreselleşme” 3. Bin yılda Şehirler: Küreselleşme Mekân-Planlama Dünya Şehircilik Günü Kolokyum, 1999, s.69.

¹¹⁷ A.y., s.72.

¹¹⁸ Hatice Kurtuluş, İstanbul’da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2005, s.86.

dağılmış parçalarıdır. Gözden kaçan bu parçalar aslında kentin asıl gerçeklikleridir, hayatın içindeki sınırların doğuş noktasıdır.

1980 sonrası politikalar, kentsel alana yalnızca iş merkezleri ve plazalar ile yansımamış, ekonomik ve sosyal alanda yaşanan değişimlerle birlikte, barınma biçimlerinde de önemli değişimlere yol açmıştır. Göçlerle birlikte büyük kentlerde yaşanan konut ihtiyacı, getirilen çözümler, ortada bırakılan çözümsüzlükler ve adına modernleşme denen süreç ile birlikte yeni zengin kesimin ihtiyaçları doğrultusunda yönelinen yeni arayışlar ile birlikte, konutun yatırım ve tüketim nesnesi olarak gündeme gelmesi gecikmemiştir. Yatırım ve tüketim nesnesi olarak yeni düzende yerini alan konut sektörü, çağdaş mekânlar sloganı ile yüksek duvarlarla sınırlandırılmış konut alanlarının kentte yayılımına zemin hazırlamıştır. Parçacıl gelişmeleri, yer seçim kararları, toplumsal ayrışmalara hazırladığı zemin ve çevrelerinde diğer kullanımlar veya toplumsal gruplar için yarattıkları çekim gücü düşünüldüğü vakit; küçük ölçekli, yüksek duvarlarla sınırlandırılmış ve dışa kapalı olarak üretilen bu konut alanları kentsel yaşamın parçası haline gelmeye başlamıştır.

Toplumsal sınıfların arasında keskinleşen çizgiler, kentlerde benzer süreçleri yaratmıştır. Bir grup kendini, kentin içinde çevresinden yalıtılmış, dışarıya kapalı ve korumalı sitelere kapatırken; diğer toplumsal gruplar kentin içinde kendilerine ayrılmış mekânlarda yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bourdieu'nun (1989) da belirttiği gibi kültürel ve ekonomik sermaye bakımından birbirlerine yakın olan gruplar sosyal mekânda birbirlerine daha yakın bulunurlar¹¹⁹. "İstanbul'un sınıfsal haritaları hızla değişmekte, toplumsal gruplar arasında yeni uzaklıklar doğmakta, gruplar hızla birbirinden kopmaktadır."¹²⁰

¹¹⁹ Güliz Korkmaz Tirkeş, "Orta Sınıfın Kent Mekânıyla İlişkisi: Kültürel Yaklaşımlara Yönelik Bir Yöntem Önerisi", *Planlama Dergisi*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2008/4, s.43.

¹²⁰ Çavuşoğlu, a.g.e., s.222.

2000 yılında yayımlanan çalışmasında Yaşar Hacısalihoğlu, İstanbul'da 30 tane dışa kapalı, duvarlarla sınırlı siteden söz ederken; 2004 yılında yapılan bir çalışmada¹²¹ bu sayı 96 olarak tespit edilmiştir. En son Yıldız Teknik Üniversitesi'nde 2006 yılında sunulan bir bildiriye¹²² göre İstanbul'daki konut alanlarının %20'si dışa kapalı, duvarlarla sınırlı sitelerden oluşmaktadır.

Sosyoekonomik eşitsizliğin mekânsal bir ifadesi olarak yorumlanabilen site şeklinde yapılaşmış kapalı yerleşmeler, refah adacıkları, kapalı cemaatler, korunaklı yerleşmeler gibi isimlerle anılır olmuştur. Site şeklinde yapılaşmış kapalı yerleşmeler özellikle Sassen tarafından mega ve global kent söylemi ile birlikte anılmakta ve böylece günümüz kentinin evrim sürecinin son fenomeni olarak görülmektedir¹²³.

Yüksek duvarlarla sınırlandırılmış siteler, içinde barınan homojen sınıflar için sadece konut alanı değildir. Aynı zamanda eğitim ve sağlık ihtiyaçlarının karşılandığı, sosyal ve kültürel aktivitelere katılınabilecek mekânları barındıran, yeme-içme-eğlence-alışveriş faaliyetlerinin gerçekleştirildiği "kent içinde kent"lerin yaratıldığı "ayrı dünya"lardır. Mekânın fiziksel olarak ayrılması parçalı kentsel yapıyı doğurmakta ve bu da sosyal yapıda ayrışmalar ve gerilimlere sebep olmaktadır. Kapılı topluluk yerleşmeleri içinde yaşayanlar için site, güvenli, şehrin karmaşasından uzak, altyapı olarak cazip, prestijli, homojen olarak değerlendirilirken; bu yerleşmelerin dışındakiler için duvarın ötesi merak uyandırmanın yanında, eşitsizlik hissi, sınıra tepki ve diğer tarafa geçme arzusu uyandırmaktadır.

Yaklaşık 30 yıldır yaşanan süreç bugün kenti, toplumsalıyla ve mekânsalıyla parçalı bir yapıya sahip olarak kabullenişimizi veya kanıksamamızı getirmiştir. Toplumsal

¹²¹ Aliye Ahu Gülümser, "A New Trend In Urbanization: Gated Communities In İstanbul (Kentleşmede yeni bir eğilim: İstanbul'daki korumalı yerleşmeler)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2005.

¹²² Evrim Özkan ve Senem Kozaman, "Gated Communities As Efficient Force In The Fragmentation Process Of İstanbul", Paper Presented at 42. ISoCaRP Congress, Cities Between Integratiğon And Disintegration, 14-18 September 2006, YTU, İstanbul, s.13.

¹²³ Asiye Akgün, "La Zona (Yasak Bölge): İktidarın Güç alanı Olarak Mekân", (Çevrimiçi) www.mekanar.com/.../La-Zona-Yasak-BAlge-AektidarAen-GAA-AlanAe-Olarak-Mekân-Asiye-AkgAn.html, 01 Ekim 2009.

ve mekânsal ayrışma birlikte ele alınan olgulardır. Andersen toplumsal ayrışmayı gruplar arası artan çeşitli farklılıkların (kültürel, etnik, ekonomik) sonucu olarak bu farklı grupların mekânsal olarak ayrışması olarak nitelemektedir. “Bir uçta, kentin çeperinde eskisinden çok farklı yöntemlerle ve ilişkilerle var kalmaya çalışan ve bu uğurda daha önceden yapmayı tasavvur bile edemeyeceği çok şeyi yapmaya hazır kent yoksulları; arada bir yerde kooperatifler yoluyla kentteki paylaşım kavgasına katılan ve kent çeperindeki geniş arazilere göz diken orta sınıflar; ve diğer uçta, kentin en prestijli alanlarında ‘kapattığı’ arazilerde özel güvenlik sistemleri ile korunan yüksek duvarların ardında yaşayan ve artık değil terk ettiği kente, topluma bile dönüp bakmayan üst sınıflar.”¹²⁴

Sosyal ayrışma, Jürgen’in belirttiği gibi, bir yandan kişisel tercihlerden, bir yandan da kentlerin ve ülkelerin politikalarından etkilenirken, bir yandan da erişilebilen temel kaynakların mekânda bulunma düzeyi ve bolluğu ile ilgilidir¹²⁵. Sağlık ve sosyal hizmetlere erişilebilirlik sorunları, sosyal gruplar arasında ayrışmada önemli bir unsurdur. Erişememe ve kısıtlı hareketlilik sosyal dışlanmayı doğurmaktadır.

Jürgen, toplumsal ayrışmayı üç ana koşula bağlamaktadır: gelirden eşitsizlik, eğitimde eşitsizlik ve ayrımcılık. Buna göre, makro ve mikro özneler ve ikisi arasındaki bağ kuran bir kapsam düzeyi bulunmaktadır¹²⁶. Makro özne olarak, toplumsal eşitsizliğin, mekânsal karşılığının konut alanları üzerinden açıklanması ifade edilmektedir. Mikro özne olarak ise, kişisel düzeyde yaşanan gelire, kiraya veya yaşam tarzına bağlı eşitsizlikler akla gelmektedir.

Denetimsiz ve hızla büyüyen siteler ve bunları çevreleyen mahallelerin oluşturduğu iki farklı kesim hem toplumsal özellikleri açısından iki farklı dünyaya işaret etmektedir.¹²⁷ Bu durum toplumsal tabakalaşmanın mekânsal etkisini arttırmaktadır.

¹²⁴ Işık ve Pınarcıoğlu, a.g.e.

¹²⁵ Ebru Firidin Özgür, “Sosyal ve Mekânsal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği” **Planlama Dergisi**, TMMOB ŞPO Yayını, 2006/4, s.80.

¹²⁶ A.y. s.80.

¹²⁷ A.y. s.85.

Toplumsal sınıflar gelir ve güç dağılımı gibi eşitsizlikler kadar mekânsal farklılaşmalara bağlı eşitsizliklerle kristalize olurlar. Mekân hem bu eşitsizliklerin gözlenebildiği hem de yeniden üretildiği yer olarak önemlidir¹²⁸.

Geleneksel dönem kentlerinin en belirgin özelliği güvenlik arayışının gerekliliği olarak görülen sur duvarları yani bugünün deneyimi ile yorumlarsak kendi içinde sınırlandırılmış kentsel yaşamlardır. Kentler arasındaki bu sınırlar, günümüzde kent içi sınırlara yani kentteki görünür veya görünmez duvarlara evrilmiştir; insanlar arasında hiyerarşiyi doğurmuştur. Günümüz kentlerinin kendi içinde ördüğü bu sınırların beklenen gerekçesi ise yine güvenlik kaygısıdır. Bu sınırlar Weber tarafından 'toplumsal duvarlar' olarak tanımlanır. Kentte doğan bu sınırlar mekânlar arası ayrışma ve farklılaşma ile betimlenir, toplumsal gruplar arasına görünmez duvarlar oluşturarak toplumsal ilişkilere yansır.

Geleneksel mahalleler yerini sınıfsal temellere dayalı, her yönüyle homojen insan gruplarını barındıran yeni mahalle anlayışına bırakmıştır. Kentte böylesine örülmüş ilişkiler ağı, insanlar arası hiyerarşi, Murat Güvenç tarafından söylendiği şekliyle "aynı dünyada ayrı dünyalarda" yaşayan gruplar olarak ifadelendirildiğinde derin bir anlam kazanmaktadır. İnsanlar homojen gruplar halinde homojen yaşam mekânlarında homojen tüketim alanları oluşturarak kentte kendilerinden farklı olan grupları dışlayarak yaşamayı tercih etmiş; görünmez duvarlar aşıldığı vakit başka gruplarla karşılaşmaktan korkmuş, kendi dünyasına dönmeyi tercih etmiştir. Harvey, mekânsal yapı ile toplumsal yapı arasındaki bağa vurgu yaparak "benzer insanların birbirlerine yakın yaşamaktan hoşlandıkları ya da yalnızca birbirine yakın yaşadıkları" tezini ortaya koymuştur.

¹²⁸ Erbatur Çavuşoğlu, "Hegemonik Bir Süreç Olarak Türkiye Kentleşmesi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 2004., s.37.

3. BÖLÜM

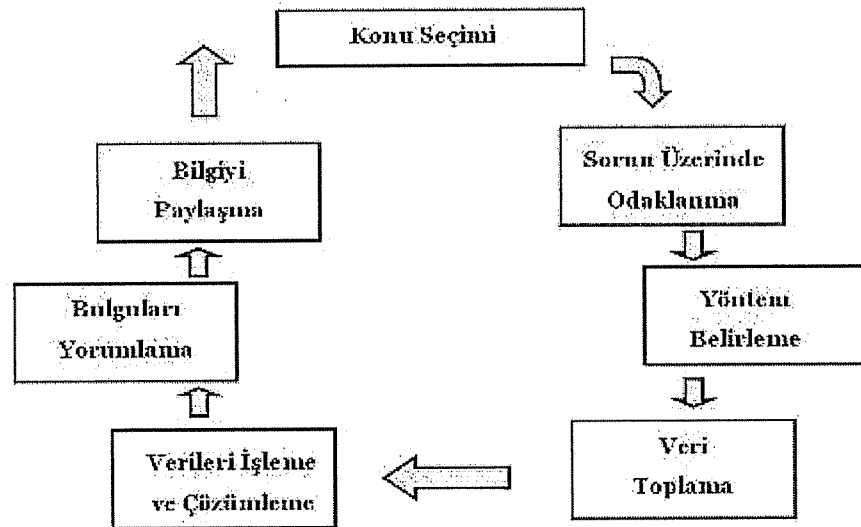
KENTSEL MEKÂN KULLANIMINDA HİYERARŞİ VE KURUMSALLAŞAN EŞİTSİZLİK

*Tüm duvarları bir sınır belirliyor olsa da,
bütün sınırlar duvarlarla belirlenemez.
Marcuse*

3.1. Saha Araştırmasının Genel Çerçevesi

3.1.1. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışma, konut alanlarındaki sosyal ve mekânsal ayrışmanın boyutlarını iki farklı sosyal grupta ele almakta ve “kentsel mekân kullanımında sosyal gruplar arasındaki hiyerarşi”nin varlığını incelemektedir. Tezin kurgusuna göre, bu bölümde alan çalışmalarından elde edilen sonuçlar aktarılacaktır. Alan araştırmalarından elde edilen sonuçlar, tezi oluşturan hipotezin ve hipoteze ilişkin literatür taramasından elde edilen bulgu ve yorumların İstanbul–Samandıra örneğinde sınanması sağlanacaktır.

Tablo 4: Araştırma süreci safhaları

Tezin literatür araştırmasını içeren önceki bölümlerinde de tartışıldığı gibi günümüz büyük kentlerinde yaşayan toplumlar sosyal olarak parçalanmış bir yapıdadır ve bu parçalanma dünya konjonktüründe görülen ekonomik yeniden yapılanmanın sonuçlarından birisidir. “Sosyal ayrışma” olarak tanımlanan bu parçalı yapı, toplumsal ve ekonomik kazanımlar açısından avantajlı ve dezavantajlı kesimler arasındaki iletişim ve ilişkiyi gittikçe azaltırken, bunu mekânsal parçalama yoluyla da pekiştirmektedir. Geleneksel olarak toplumun mekân örgütlenmesinde ve kent planlama literatüründe önemli bir yere sahip olan mahalle ya da komşuluk birimi de bu sosyal ve mekânsal ayrışma olgusundan olumsuz etkilenerek sosyal ve mekânsal ilişkiler açısından aşınmaya başlamış, kendisine atfedilen anlamlar dışında bir yöneliş içinde ele alınır olmuştur. Mahalle artık kendiliğinden büyüyüp gelişen ve yüzyüze ilişkiler için fırsatlar sunan bir sosyal ve mekânsal kurgu olmaktan uzaklaşmakta, proje bazlı olarak belli bir kesim için üretilen ve sınırları dışarıdakilere kapalı olan konut alanları yapılaşması için bir etiket haline gelmektedir.

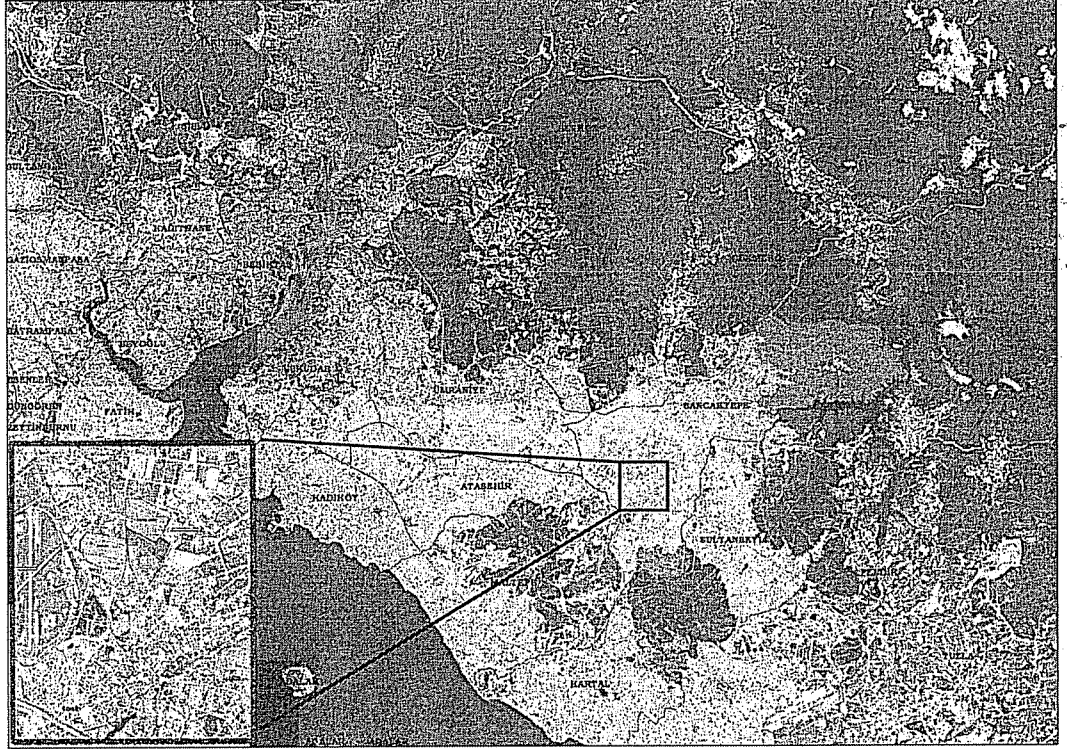
Araştırmada yöntem olarak anket çalışması yapılması benimsenmiştir. Anket çalışmaları, tezin amacına yönelik olarak iki kategoride gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri, site dışında, ancak sitelerin yakın çevresinde yaşayanların yani kendiliğinden oluşan mahalle dokusunun inceleme konusu yapıldığı anketler, diğeri aynı mahalle içindeki sitede gerçekleştirilen, site yaşamını konu alan anketlerdir. Böylece literatür araştırması sırasında sıkça karşılaşılan “içeridekiler” ve “dışarıdakiler” kavramlaştırmalarının Samandıra örneğinde geçerliliği ve boyutlarının ölçülmesi sağlanmıştır.

3.1.2. Örnek Alan Seçimi

Çalışmada, özellikle 1990–2000’li yıllarda gelişimleri hızlanan dışarıya kapalı sitelerin, şehrin daha ferah ancak ana ulaşım bağlantılarıyla bir anlamda merkeze ‘yakın’ olarak atfedilen konut alanları ile bu konut alanlarının yakınında daha

önceden yer seçmiş, 1950 sonrasındaki kitlesel göçlerin yöneldiği İstanbul mahallelerinden/ilçelerinden olan ve konut alanları açısından gecekondü veya günümüzdeki yeni şekilleriyle 'apartkondü'ların bir arada bulunuşları ile kenti kullanım biçimleri araştırılmıştır.

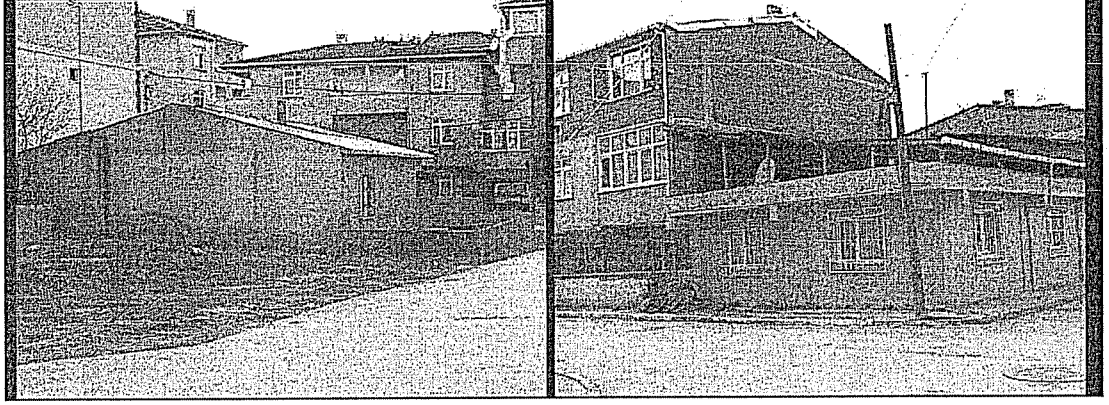
Yukarıda tariflenen sosyal ve mekânsal ikiliğin gözlemlendiği Samandıra semti, 2008 yılında ilçe statüsüne kavuşturulan Sancaktepe ilçesine bağlanmıştır. Sancaktepe ilçesi, 22 Mart 2008 tarih ve 26824 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı kanun ile, Ümraniye İlçesine bağlı Sarıgazi ve Yenidoğan beldeleriyle, Kartal ilçesine bağlı Samandıra beldesinin birleştirilerek tüzel kişiliklerinin kaldırılması ile kurulmuştur. Sancaktepe'nin güneyinde Kartal, güneybatısında Maltepe, batısında Ataşehir ve Ümraniye, kuzeyinde Çekmeköy, doğusunda Pendik ve güneydoğusunda Sultanbeyli ilçelerine komşudur.

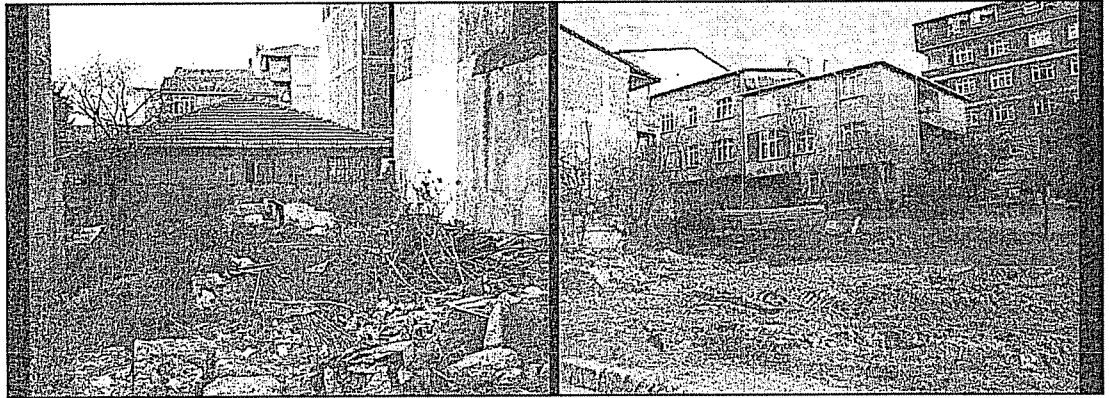
Şekil 5: Çalışma alanının konumu

18 mahalle ve 1 köyden oluşan Sancaktepe ilçesi, 65 km² alana ve 230.000 nüfusa sahiptir. Havza niteliği taşıması nedeniyle son derece hassas bir yerleşim alanı olan

Belirgin isimlerle inşaat firmalarının projeleri ile beraber mahalle içinde 5–10 yapı ile çevresindeki dokudan farklılaştığı hemen göze çarpan yapı grupları da gözlenmiştir.

Şekil 7: Site dışında ancak yakınındaki mahalleden görüntüler - 1

Şekil 8: Site dışında ancak yakınındaki mahalleden görüntüler - 2

Şekil 9: Site dışında ancak yakınındaki mahalleden görüntüler - 3

Şekil 10: Siterden görüntüler - 1

Farklı statü-gelir gruplarının, kendi dışındaki toplumsal gruplara farklı bir şekilde yaklaşması, kendi dışındaki evreni oluşturan diğer gruplarla aralarına mesafe koyması ve “aynı dünyada ayrı dünyalarda”¹²⁹ yaşamayı tercih etmeleri, bir kenti en küçük yerleşim birimi olan mahallede bile aynı sınırlar içinde yer alıyor oluşlarından etkilenmemiştir bu çevrede. Üstelik bu sitelerde yaşayan olan insanlar için, bu sitelerin daha siteril olmasını doğuran önemli etkenlerden biri olan otoyol ve otomobil faktörleri, söz konusu sitelerde yaşayacak olanları toplumdan, kentten, halktan koparmaktadır¹³⁰. Evinden otomobiline binerek otoyola çıkan kişi, hızlı bir şekilde işine giderken farklı toplumsal katmanlar ve onların sorunlarıyla hiç karşılaşmayacaktır. Sadece otoyolda yol alırken, görmek zorunda kalacağı birkaç gecekondü, biçimsiz ev veya niteliksiz bina olacaktır.

2005 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan hanehalkı anketleri arasından, Samandıra’da yapılan 515 anket sonuçlarına göre, yolculukların %36’sı işe gitme amaçlı, %36’sı okula gitme amaçlı ve %27’si diğer yolculuklar için yapılmıştır. Diğer yolculuklar arasında arkadaş ziyareti, şehir dışı yolculuk, sosyal-spor-eğlence amaçlı, alışveriş amaçlı, sağlık gibi amaçlarla yapılmıştır. Samandıra’da en çok Kartal (%68), Ümraniye (%9), Sultanbeyli (%7), Kadıköy (%4), Üsküdar (%2), Pendik (%2), Maltepe (%1), Şişli (%1) ve Beykoz (%1) ilçelerine yolculuk yapılmaktadır. Şişli dışında Avrupa yakasına yolculuk

¹²⁹ Murat Güvenç, “Beş Büyükşehirde Statü-Gelir Temelinde Mekânsal Farklılaşma: İlişkisel Çözümler”, 75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık İçinde, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 1998 aktaran Köksal Alver, Siteril Hayatlar Kentsel Mekânsal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler, Ankara, Hece Yayınları, 2007, s.110-111.

¹³⁰ Alver, a.g.e., s.111-112.

yapılmamış ve kentin merkezi olarak tabir edilen Beyoğlu, Eminönü, Beşiktaş gibi ilçelere hemen hemen hiç yolculuk yapılmamıştır.

3.1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın amacı, birbirine yakın yaşayan iki farklı gelir gurubunun kenti yaşama ve kullanma biçimleri ile birbirlerine bakış açıları üzerinden, kentsel mekândaki ‘güç geometrisi’ ve eşitsizlik kavramlarının varlığına ilişkin ipuçları yakalamaktır.

Araştırmanın temel amacından hareketle varılmak istenen nokta; toplumun diğer kesiminden, sahip olduğu gelir durumuyla belirgin olarak ayrışan grupların, sadece ekonomik avantajlarıyla bu ayrışmayı vurgulamadığı, ekonominin yönlendirdiği ve şekillendirdiği; eğitim, meslek, tüketim kültürü, kentte kullandığı mekânlar ve sahip olduğu yaşam çevresiyle kendisini, sınırların dışındaki mahallelerden soyutlamakta olduğudur. Örnek alan özelinde, tariflenen tespitler incelenmiş; çalışma alanına özgü araştırma ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırmanın alanı, İstanbul Anadolu Yakası’nda bir semt olan Samandıra’dır. Samandıra, Örnek Alan Seçimi başlığında tariflendiği gibi, İstanbul’un ekonomik ve sosyal kaynaklar açısından avantajlı sayılabilecek kesimleri ile dezavantajlı sayılabilecek kesimlerinin yan yana ama birbirlerine dokunmadan yaşadıkları yani toplumsal ve mekânsal eşitsizliğe atıf yapmaya imkân veren bir alanı oluşturmaktadır. Birbirinden toplumsal ve mekânsal olarak ayrışmış, fiziksel anlamda “görünmeyen” ama sosyolojik açıdan bir o kadar da keskin sınırlarla bölünmüş bu tip “site” ve site dışında ancak yakınındaki “mahalle” aynı zamanda komşu olmak durumunda kalmışlardır.

Araştırmanın evreni ve örnekleme için tesadüfi olmayan örnekleme yöntemleri içinde yer alan Kartopu Örnekleme yöntemi seçilmiş ve anketler bu yöntemle tamamlanmıştır. Kartopu örnekleme tekniği ulaşmakta sıkıntı çekilen örneklem için

başvurulan bir yöntemdir¹³¹. Saha çalışması kapsamında sosyal ve mekânsal eşitsizliklere atıf yapılacak alanlardan olan ve sınırları dışarıdan gelen ziyaretçilere kapalı konut alanları olarak gelişme gösteren siteler, saha çalışmasında elde edilen sonuçlarda da görüleceği gibi bireylerin tercih amaçları arasında yer alan güven sorunu nedeniyle bu tür çalışmalara olumlu bakmayan bir yaşam kültürüdür. Dolayısıyla çalışmanın veri toplanması aşamasının başlangıcında, sahada düzenli adres bilgilerine ulaşmak konusunda bir sıkıntı olmamakla beraber tam kontrollü girişi bulunan ve ziyaret edilecek kişi onayladığı takdirde geçişe izin verilen güvenlik önlemlerine sahip sitede, sakinleri bu tür çalışmaya sıcak bakmamıştır.

Kartopu Örnekleme yöntemi, araştırmacının problemine ilişkin olarak bilgi kaynağı olabilecek birey veya durumların saptanmasında özellikle etkili bir yöntem olarak bilinmektedir¹³². Bu yöntem ile araştırmacı, ilk etapta ulaştığı sınırlı bireyden verileri toplamakta ve bu bireylere, benzer kişilere nasıl ulaşabileceğini sorarak, onun referansı ile diğer kişilere ulaşmaktadır¹³³. Çalışma başlangıcında alanda karşılaşılan bir takım kısıtlar nedeniyle ulaşılabilen birey sayısı az olmuştur, “Bu konuyla ilgili olarak kimlerle görüşmemi önerirsiniz?” sorusu ile başlayan süreç ilerledikçe ulaşılan kişilerin de önerileriyle liste büyümüş ve şekillenmiştir. Bu teknik, derinlemesine görüşmelerde ele alınan küçük ölçekli grup görüşmecilerinin yardımıyla bulunan başka görüşmecilere ulaşmak için kullanılan bir tekniktir. Başka bir deyişle, kartopu, bir ağ tanımlı yapmaktadır¹³⁴. Kartopu yöntemi ile ulaşılan bireylerin referansı ile ulaşılan kişiler genellikle demografik açıdan benzer olma riski nedeniyle katılımcılardan birden fazla referans alınmış, bu sayede demografik açıdan çeşitlilik sağlanmak istenmiştir.

Araştırmanın sınırlılıkları olarak alanda yaşanan iletişim güçlükleri, dışı kapalı, korunaklı sitede yaşayan sakinlerin böyle bir araştırmaya katılmak istememeleri, site içine girdikten sonra ulaşılan kısıtlı tanıdığın ortalama üç veya dört kişiyi referans

¹³¹ Earl R. Babbie, *The Basics of Social Research*, 2008, s.205

¹³² Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 7. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2008, s. 111-112.

¹³³ Rafael J. Engel, Russell K. Schutt, *Fundamentals of Social Work Research*, 2010, s. 96-97 ve Earl R. Babbie, *The Basics of Social Research*, 2008, s.205.

¹³⁴ Babbie, *age*, s.205.

vermesidir. Bu sebeplerle, kartopu tekniği ile bireylere ulaşılması uygun görülmüştür. Yani üst gelir grubunun kendini “diğerleri”nden soyutlama süreci, anket yaparken de yaşanmış, “görünmeyen sınırlar” saha çalışması sürecinde de hissedilmiştir.

Site hayatının, bireyleri dış dünyadan kopardığı gerçeğinin yanı sıra, site içinde de yeterli komşuluk ilişkilerinin olmadığı gözlenmiştir. Bu durum, veri toplama aşamasında yeterli sayıya ulaşmada sıkıntı yaratmıştır. Tanıdık vasıtasıyla giriş sağlanan sitede, site içinde yaşayanların ev-komşuları dışındaki birimlerde yaşayanlarla pek fazla tanışmadığı, geleneksel olarak bildiğimiz komşuluk ilişkilerinin gelişmemiş olduğu gözlenmiştir.

Site dışındaki mahallede yaşayanlar ile, anket tekniğinin tutarlılığı açısından aynı yöntemle anketler tamamlanmış, site dışında anket yapımında belirgin bir zorlukla karşılaşılmamıştır.

Saha çalışması sürecini etkileyen bir diğer faktör ise, site sakinlerin yoğunluğunun çalışan bireyler olası nedeniyle, iş çıkış saatlerinde veya hafta sonlarında yapılması gerekliliğinin doğmasıdır. Sitelerin yanı sıra mahalledeki anketler ise, cinsiyette çeşitlilik sağlamak adına iş çıkış saatleri ve hafta sonları uygulanmıştır.

Site içinde değişik kanallardan tanıdık kişilerin bulunması ve bu kişilerin referanslarıyla diğer yerleşme sakinlerine anketin uygulanması şeklinde ilerleyen çalışmanın bu şekilde çok zor ilerlemesi dışa kapalı konut yerleşmelerinin temel mantığına bakıldığında, aslında anket uygulamak için doğru yerleşmelerin seçildiğinin de bir göstergesidir.

Bu tür araştırmaların genelinde de görülebildiği gibi, alt gelir grubundan kişilere yöneltilen benzer çalışmalarda veri toplama aşamasında herhangi bir sıkıntı yaşanmazken, güvenlik kavramının söz konusu olduğu gelir gruplarının bu tür çalışmalara sıcak bakmadığı genel bir gözlemdir ve bu öngörü Samandıra örneğinde de yaşanmıştır. Eşitsizlik öyle bir kavramdır ki, saha çalışması için ulaşılacak istenen

örneklem arasında da eşitsizlikler gözlenmiştir. Ancak, alandan elde edilen veriler örnek alana özgü sonuçları barındırdığı için, evrenin bütününe yönelik sonuçları ifade ettiğini söylemek doğru olmayacaktır.

Örneklemin alanında kartopu örnekleme yoluyla bireylere ulaşılmış olduğundan örneklem grubunun kendi içinde homojen yaşam tarzına sahip bireylerden oluşması, kentsel mekândaki fiziksel ayrışmanın ifade edilebilmesi için site ve yakınındaki mahallenin çalışma alanı olarak seçilmesi sınırlılıkları aynı zamanda çalışmanın da sınırlarını oluşturmaktadır.

Veri toplama aşaması için kartopu tekniği ile ulaşılan bireylere anket yapılmasına karar verilmiş, anket formunda üç adet açık uçlu soru yöneltilerek, kişinin yaşadığı çevre, beraber yaşadığı ‘içerdeki’ ve ‘dışarıdaki’ insanlar hakkındaki kendi düşünceleri alınarak değerlendirilmiştir. Bu alanda fiziksel ve sosyal eşitsizliğin pratik yansımalarının gözlenebileceği düşünülerek seçilmiştir. Alanda eşitsizliklerin nelerin üzerine temellendiğinin tespit edilmesi, algılanan eşitsizlik türlerinin yaşayanlarca belirtilmesi çalışma için önemli bir değerlendirmedir.

Saha, ilk kez Mart 2010 döneminde ziyaret edilmiştir. Çalışılan konu çerçevesinde alana ilişkin pek çok gözlem yapılmış, alana özgü çeşitli değişkenler olduğu belirlenmiştir. Tüm bu deneyimler anket sorularının oluşturulmasında ve verilerin yorumlanmasında değerlendirilmiştir.

Saha çalışmasının yapıldığı alan ve yakın çevresinde Elysium Life, Ağaoğlu, FiYapı, Sinpaş gibi adı medyada sıkça duyulan inşaat firmalarının projeleri ile beraber, mahalle içinde yapı tipolojisi açısından birbirinin aynısı olan binalardan oluşan ve çevresindeki dokudan farklılaştığı hemen göze çarpan yapı grupları da gözlenmiştir. Yani çevrede birbirine benzeyen binalar ve sınırlar, siteleri karakterize etmektedir. Özellikle sosyal ayrışmaların simgesi olan sitelerin girişinde isimlerinin bulunduğu dekoratif kapılar, komşuluğa kimlik kazandırmak amacıyla ana girişlerde yer almaktadır. Bu grupların yaşadığı mahallenin resmi bir adı olmasına rağmen, kültürel

ve sınıfsal kimliklerin mekânsal ifadesini yansıtmak amacıyla sitelerine bu tür isimler verilmesi yaygın bir gözlemdir.

Duvar ve kapılarının temel amacı oraya ait olmayanların içeriye girmesini engellemek olan siteler gözlenirken, öne çıkan en önemli sorulardan biri, daha iyi bir yaşam için kendilerini güvenceye almak isteyen sakinlerin kendilerini mi yoksa toplumun geri kalanını mı dışladıkları konusudur. Site içinde yaşayanlara göre bu tür alanlarda çalışma yapmak isteyen ve inceleyen kesim de bir anlamda “dışarıdaki”dir. Saha çalışması yapılırken bu tür engelle çokça karşılaşılmış, çalışmanın verimli ilerlemesinde önemli bir kısıt olmuştur.

Etrafı duvarlarla çevrili korunaklı sitelerin yaya erişimini zorlaştırarak mahalle dokusunu hem sosyal hem de mekânsal anlamda parçaladığı, burada yaşayan kesimin ne dışarıyla ne de site içerisiyle belirgin olarak ilişki kurmadığı izlenmiştir. Siteye girişin en kolay özel araçla sağlanması sebebiyle anket yapmak için siteye erişimde güçlükler yaşanmıştır. Ancak site içinde ulaşılan tanıdıkların bu konuda yardımcı olması, çalışmanın seyri için olumlu bir etkidir.

Site içinde sunulan tüm o imkânların yanında, evlerin sokağa bakan cephelerinin, kendilerini güvenlik altına almak için kaçtıkları, “dışarıdaki” yaşamla iç içe olması da gözlenen bir çelişkidir. Site sakini, içerideki yürüyüş parkurlarında yürüyüşünü yaparken, hemen yanında, duvarın öbür tarafında aynı mahallede yaşadığı bireyler, kentin sokaklarını kullanmakta, çocukları o sokaklarda oynamaktadır.

Siteler aslında coğrafi konum olarak İstanbul içinde yer alsa da, çevresinden bütünüyle ayrılmış yapılaşmalar olarak bulundukları “yer” ve “zaman”dan bağımsızdır, kendi kurguladığı zamanı ve mekânı yaşamaktadırlar, bir anlamda konumlandıkları yerin önemi yoktur. Siteler, Samandıra’da bulundukları semtte sınırlarının dışındaki mekânda belirgin bir değişikliğe sebep olmamış, sadece yollarla bölünmüş, izole bir yaşam tarzı sunmaktadır.

Söz konusu izlenimler ve gözlemler ilk kez Mart 2010 döneminde sahaya tespit amaçlı ön görüşmeler, çeşitli deneme anketleri ve gözlemler yapılmak üzere gidildiğinde edinilmiştir. Bu gözlem ve görüşmelerin neticesinde alanın tezin kavramsal çerçevesi için uygun bir örneklem teşkil ettiğine karar verilerek, sorular oluşturulmaya başlanmıştır. Deneme anketleri ve görüşmeler literatür araştırmasında gözden kaçırılan ve sahaya özgü bir takım değişkenlerin olduğunu fark ettirmiş ve bu değişkenler de eklenerek sorular yeniden düzenlenmiştir. Soruların biçim ve içeriğini oluşturmada alana gidildiği zaman yapılan ön görüşmelerden yapılan çıkarımların büyük etkisi olmuştur.

Anketler daha önce yapılan gözlem, ön görüşme, deneme anketleri vasıtasıyla edinilen çevrenin de yardımı ile Ocak-Şubat 2011 döneminde uygulanmıştır. Sahada toplam 100 adet anket yapılmıştır. Anketlerin 50 adedi site içinde yaşayanlara, 50 adedi site dışında ancak yakınındaki mahallede yaşayanlara yöneltilmiştir. Sahada oluşturulan anketler iki gruba da uygulanmış, yöneltilen gruba göre sorularda ifade değişikliğine gidilmiştir. Ulaşılan örneklemin evreni temsil ettiği söylenemez, ancak sahada veri toplamanın özellikle site kesiminde yaşanan zorlukları nedeniyle, anket sayısı 50 ile sınırlı tutulmuş ve site dışındaki mahalle ile karşılaştırma yapabilmek için bu bölgede de 50 adet anket yapılarak tutarlılık sağlanmak istenmiştir. Özel güvenlik önlemleriyle korunan sitede ve sosyo-mekânsal ayrışmanın kimi yerlerde yabancılaşıma dönüşmeye başladığı sakinler arasında böyle bir çalışmada ulaşılabilen ve çalışmaya katılmayı kabul eden 50 hanede anket çalışması uygulanabilmiştir.

Ankette yer alan sorular şekil bakımından kapalı uçlu sorular ve açık uçlu sorular olarak hazırlanmıştır. Kapalı uçlu sorular en az iki alternatif arasından seçme imkânı sağlamaktadır. Açık uçlu sorular ise, kişilere bir sınır getirmeden cevap verme imkânı sağlayan sorulardandır. Anketin bazı gözlem dışı konularda esneklikten uzak olması, yapısal özelliklerinden ötürü sınırlı bilgiler sağlaması ve derinlemesine bilgi edinme imkânı sunamaması gibi kısıtlar nedeniyle çalışmada açık uçlu sorulara da yer verilmiştir.

Anket soruları her iki alan için de aynı temalar etrafında kurgulanmıştır. Anket soruları beş temayı ölçmeye yönelik olarak hazırlanmıştır: sosyo-demografik yapı, sosyo-ekonomik yapı, kentte hareketlilik ve kenti kullanma biçimleri, güç geometrisi ve eşitsizlik (Ek: Çalışmada kullanılan anket formu).

Sosyo-demografik yapıya ilişkin olarak yaşayanların cinsiyeti, yaş grupları, eğitim durumları, kaç yıldır İstanbul'da yaşadıkları, hanede kaç kişinin yaşadığı ve mahalleye nereden, ne zaman taşındıklarına ilişkin bilgiler ve mahalleyi tercih sebepleri derlenmiştir.

Gelir-harcama ilişkisi, iş/meslek grupları, nerede çalıştığı, kente katılım anlamında çalışılan yer ile yaşanan yer arasındaki mesafe, mülkiyet ve özel otomobil sahipliği gibi sorularla sosyo-ekonomik yapıya ilişkin bilgiler edinilmiştir.

Kentte hareketlilikleri ve kenti kullanma durumları, kentte en çok hangi ulaşım araçlarını kullandıkları, kent hayatında gerçekleştirdikleri faaliyetler için hangi ulaşım araçlarını tercih ettiklerini ve kullanabildiklerini, ulaşım araçlarını kullanırken tercih sebepleri ve yakın çevre dışında en çok ne amaçla çıktıkları gibi sorularla ölçülmüştür.

Güç geometrisi konusunda, iki sosyal grubun birbirlerine bakış açıları ve birbirleri hakkındaki algıları ölçülmek istenmektedir. Bu bağlamda, sitelere site dışındaki mahalleden çalışmak amacıyla gidenler olup olmadığı sorularak, bu anlamda herhangi bir ilişki kurulup kurulmadığı öğrenilecektir. Site içinde ve dışında yaşayanlara birbirleri ile ilgili düşüncelerini ölçmek amacıyla bazı ifadeler ne kadar kaldıkları sorulmuştur. Mahalleye sitelerin yapılışı ile çevrede ve site dışındaki mahallelinin günlük yaşantısında ne gibi değişikliklerin olduğu öğrenilecektir. Sitede yaşayanlar ile site dışında yaşayanlar arasında sorun çözümü hakkında kime başvurmayı tercih ettiği ve birbirlerinin sorunlarına karşı duyarlılıkları ölçülmüştür.

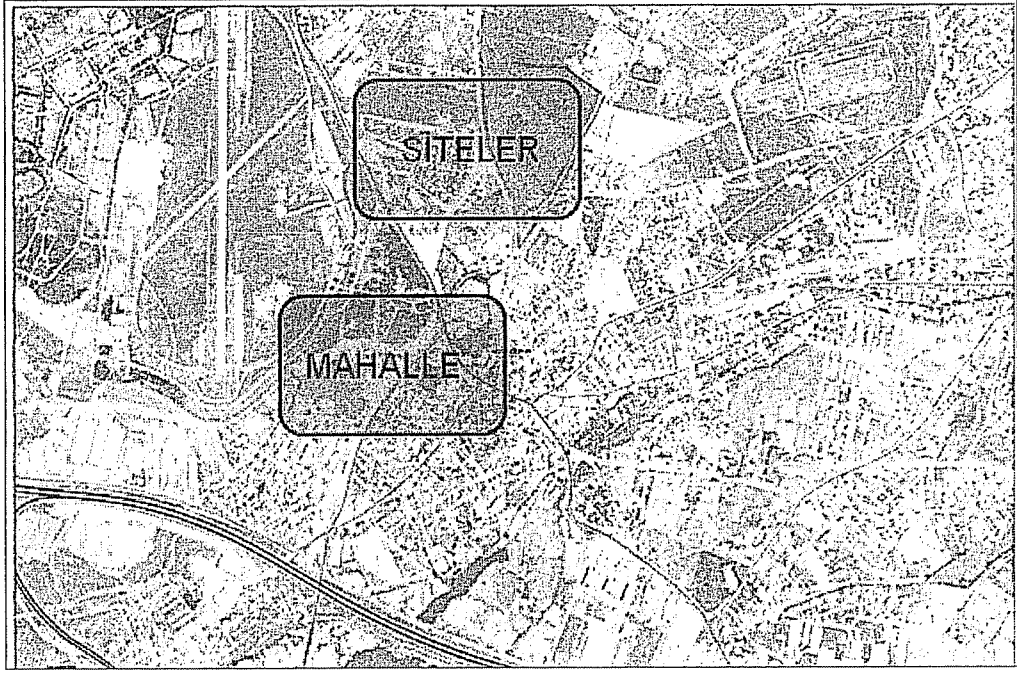
Eşitsizliğe ilişkin olarak, iki sosyal grup arasında restoran, alış-veriş merkezi kullanımı, yaşanan ev, giyim-kuşam, çocukların eğitimi ve sosyal faaliyetleri, hukuksal hakları kullanabilme gibi konularda ve yaşanan semt ile ilgili olarak

düşünceleri alınmıştır. Bu semtte yaşamının aile ilişkilerine etkisi ölçülmüştür. Son olarak, bu konuyla ilgili olarak, çocuklarının geleceğine bakış açıları, iki grubun kendilerini diğer gruptan hangi konu ve konularda farklı hissettiği ve birbirlerinin hangi konularda sorunları olduğunu düşündükleri gibi açık uçlu bir sorular sorularak kişilerin kendi duygu ve düşünceleri alınmıştır.

Veri analizinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılmıştır. Programın sunduğu çeşitli analizler (ortalama, yüzde gibi) yardımıyla anket verileri sistematize edilmiş ve yorumlanabilir, grafiklendirilebilir, işlenebilir veri haline getirilmiştir. Çalışma, görüşülen bu kişilerin sorulan sorulara verdiği yanıtlar, görüşmenin seyrine göre paylaştıkları hikâyeleri, deneyimleri ve sahadan edinilen bu verilerin yorumlanmasıyla tamamlanmıştır.

3.2. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu bölümde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programı yardımı ile sonuçlandırılan veriler, soruların ilgili başlıklar altında sınıflandırılması ile yorumlanmış, grafiklendirilmiş ve işlenmiştir. Her bir soru için sayı ve yüzde verisinin işlendiği bir tablo ve gerekirse grafik eşliğinde yorumlar yapılmıştır. Tüm tablo ve grafikler sahanın temelinin oluşturan iki grubun sorulara verdiği yanıtları yana yana gösterecek, karşılaştırmaya imkân sunacak şekilde düzenlenmiştir. 'SITE' başlığı altındaki veriler anketin gerçekleştirildiği site içinde yaşayan kişilerin yanıtlar ve oranları, 'MAHALLE' başlığı altındaki veriler ise site dışında ancak yakındaki mahallede yaşayanların verdiği yanıtlar ve oranlarıdır.

Şekil 11: Anket yapılan site ve mahallenin birbirine göre konumu

3.2.1. Ankete Katılanların Sosyo-Demografik Yapı Özellikleri

Ankete katılanlar içinde sitelerde yaşayanlar ve site yakınındaki mahallede yaşayanların cinsiyet, yaş, eğitim derecesi ve hane halkı büyüklüğünün beraber değerlendirildiği edildiği demografik yapı analizi, İstanbul'da yaşama süresi, mahalleye geliş zamanı ve mahalleye nereden geldikleri, mahalleyi tercih sebepleri ve semt ile ilgili düşünce değişkenlerinin işlendiği mahalle ile ilişkiler analizleri aşağıda derlenmiştir.

(1) Demografik Yapı: Bireylerin Genel Profili

Ankete katılanlara demografik yapıya ilişkin sorular sorulmasındaki amaç sosyal ve mekânsal eşitsizliğe konu olan bu iki grubun demografik yapı açısından farklılıklarını ortaya koymak, varsa kendi içlerinde homojen olup olmama durumlarını değerlendirmektir.

Aşağıdaki tablodan izlenebildiği gibi, hem site içinde hem de site dışındaki mahallede ankete katılanların çoğunluğu (% 60 - % 58) kadındır. Site içinde yaşayanların % 40'ı 31-35 yaş aralığındayken, site dışındaki mahallede yaşayanların % 34'ü 31-35 yaş aralığında % 30'u 26-30 yaş aralığındadır. Yaş aralığı her iki grup için de 26 ile 35 arasında seyretmektedir. Kavramsal bölümde belirtildiği gibi Jürgen'in toplumsal ayrışmayı bağladığı üç ana koşuldan birisi de eğitimde eşitsizliktir. Eğitim eşitsizlikleri gideren önemli bir fark olmasına rağmen, ankete katılanlara eğitim derecesi olarak bakıldığında, site içinde yaşayanların % 50'si üniversite mezunu iken, site dışındaki mahallede yaşayanların % 50'si ilkokul mezunudur. Site içinde yaşayanlar en az lise mezunu iken, site dışındaki mahallede yaşayanlar en fazla lise mezunu olarak tespit edilmiştir. Ankete katılanların hane büyüklükleri karşılaştırıldığında site içinde ve site dışındaki mahallede yaşayan aileler arasında önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Site içindeki aileler çoğunlukla (% 34, % 42) 2 ve 3 kişilik çekirdek ailelerden oluşurken, site dışındaki mahallede yaşayan aileler büyük çoğunlukla (% 26, % 34) 5 ve 7 gibi daha geniş ailelerdir. Site dışındaki mahallede yaşayan ailelerde % 12 oranında 8 ve daha fazla aile bireyi bulunabilmektedir.

Site içinde yaşayanların ortalama hane büyüklüğü 2,9 olarak, site dışındaki mahallede yaşayanların ortalama hane büyüklüğü ise 5,8 olarak hesaplanmıştır. İki grup hane halkı büyüklüğü açısından SPSS programının "t-testi"¹³⁵ ile çıkan sonuçlara göre % 95 güven aralığında birbirinden farklı çıkmıştır. İstanbul'u ortalama hane büyüklüğü ile karşılaştırıldığında (3,8 – 2000 yılı) site içinde yaşayanların düşük, site dışında yaşayanların yüksek olduğu görülmektedir. Anket yapılan kişiler arasında genel olarak ortalama hane büyüklüğü ise 4,3 ile İstanbul ortalamasının üstünde çıkmaktadır.

¹³⁵ "t-testi" SPSS programında iki değişkeni ortalama olarak karşılaştırmak amacıyla kullanılan bir tekniktir. Yapılan testte ortalama hane büyüklüğü için $t < 0,05$ olarak bulunduğu için değişkenler arasında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 5: Ankete katılanların demografik yapı özellikleri

DEMOGRAFİK YAPI			Anketin yapıldığı yer		TOPLAM
			SİTE	MAHALLE	
CİNSİYET	Kadın	Sayı	30	29	59
		%	60	58	59
	Erkek	Sayı	20	21	41
		%	40	42	41
YAŞ ARALIĞI	20-25 yaş	Sayı	2	4	6
		%	4	8	6
	26-30 yaş	Sayı	14	15	29
		%	28	30	29
	31-35 yaş	Sayı	20	17	37
		%	40	34	37
	36-40 yaş	Sayı	5	7	12
		%	10	14	12
	41-45 yaş	Sayı	2	7	9
		%	4	14	9
	46-50 yaş	Sayı	1	0	1
		%	2	0	1
EĞİTİM DERECEİ	Hiç okula gitmemiş ama okuma yazması var	Sayı	0	6	6
		%	0	12	6
	Hiç okula gitmemiş ve okuma yazması yok	Sayı	0	2	2
		%	0	4	2
	İlkokul	Sayı	0	25	25
		%	0	50	25
	Ortaokul	Sayı	0	5	5
		%	0	10	5
	Lise	Sayı	11	12	23
		%	22	24	23
	Üniversite	Sayı	27	0	27
		%	54	0	27
HANE HALKI BÜYÜKLÜĞÜ	1	Sayı	1	0	1
		%	2	0	1
	2	Sayı	17	0	17
		%	34	0	17
	3	Sayı	21	3	24
		%	42	6	24
	4	Sayı	8	7	15
		%	16	14	15
	5	Sayı	3	13	16
		%	6	26	16

	6	Sayı %	0 0	4 8	4 4
	7	Sayı %	0 0	17 34	17 17
	8 ve üzeri	Sayı %	0 0	6 12	6 6

(2) İstanbul'da Yaşama Süresi: İstanbulluluk

Başlıkta belirtilen *İstanbulluluk* ifadesi, İstanbul'da doğup-büyümeği sorgulamamakta; bireylerin İstanbul gibi bir metropol kentinde yaşamaya başladıkları dönemi sorgulayarak; kentli olmak, kenti yaşamak, kentten faydalanmak için geçirdikleriyle süreyle bağlantı kurulmak istenmiştir.

Ankete katılanların kaç yıldır İstanbul'da yaşadıkları sorulmuş ve sonuçlar beş kategoride sınıflandırılmıştır. Buna göre site içinde yaşayanların % 66'sı en az 11 yıldır İstanbul'da yaşarken, site dışındaki mahallede yaşayanların % 32'si 16 ila 20 yıl önce İstanbul'da yaşamaya başlamıştır. Başka bir ifadeyle, ankete katılanların yaklaşık % 50'si 10 yıldan fazladır İstanbul'da yaşamaktadır.

Tablo 6: İstanbul'da yaşama süresi

İstanbul'da Yaşama Süresi		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
1-5 yıl	Sayı	3	1	4
	%	6	2	4
6-10 yıl	Sayı	11	9	20
	%	22	18	20
11-15 yıl	Sayı	17	13	30
	%	34	26	30
16-20 yıl	Sayı	3	16	19
	%	6	32	19
21 ve üzeri yıl	Sayı	16	11	27
	%	32	22	27
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

(3) Mahalle ile İlişkiler

Sosyal ve mekânsal ayrışmanın pratik yansımalarının arandığı bu semtte, ankete katılan grupların mahalle ile ilişkilerinin biçimi ve derecesi ile ilgili sorular, mahalleyi benimseme, bir arada yaşama kültürü ve mahalleyi tercih sebepleri, ayrışmanın tespiti için anlamlı verilerdir.

Saha çalışmasının yapıldığı mahalle *“doğanın dışında konforlu bir yaşam da sunan, çevre ve peyzaj düzenlemesi yapılmış bahçeleri ile 24 saat güvenliğin sağlandığı, merkezi noktalara yakınlığıyla ideal bir yaşam alanı vadeden”* proje ilanları ile tanıtımı yapılan ve satılan siteler ile 1970’lerden itibaren yerleşilmeye başlanan ve yapılan ilk gecekonduların artık aile apartmanlarına dönüştüğü, yaklaşık 10.000 (2008 nüfus sayımı sonuçları) kişilik nüfusu barındıran bir mahalledir.

Ankete katılanların bu mahalleye ne zaman ve nereden geldikleri sorulduğunda, site içinde yaşayanların % 42’si en fazla 5 yıldır bu mahallede yaşamakta olduğu ve % 64’ü bu mahalleye Anadolu yakasında başka bir ilçeden taşındığı görülmüştür. Site dışındaki mahallede yaşayanların ise % 50’si 11 yıldan daha fazladır bu mahallede ikamet etmekte, % 48’i memleketinden buraya göçmüştür. Çalışma yapılan mahalledeki sitelerin geçmişi en fazla 10 yıl geriye gitmektedir, yani sitede yaşayanlar çok daha sonradan bu mahalleye yerleşmiş, mahallenin asıl sakinleri site dışındaki mahallede yaşayanlardır denilebilir. İstanbul’da merkezden uzakta kapalı sitelerin inşa sürecinin küçük bir örneğinin yaşandığı, mekânsal ayrışmanın kapalı siteler ile birlikte olduğu bir mahalledir.

Tablo 7: Mahalleye geliş dönemi

Mahalleye Geliş Dönemi		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
1 yıl önce	Sayı	13	6	19
	%	26	12	19
2-5 yıl arası	Sayı	21	8	29
	%	42	16	29
6-10 yıl arası	Sayı	14	11	25
	%	28	22	25

11 yıldan fazla	Sayı	2	25	27
	%	4	50	27
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

Tablo 8: Ankete katılan bireylerin mahalleye geldikleri yer

Mahalleye Geldikleri Yer		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
İstanbul içi Anadolu yakasında başka bir ilçe	Sayı	32	19	51
	%	64	38	51
İstanbul içi Avrupa yakasında bir ilçe	Sayı	13	7	20
	%	26	14	20
İstanbul dışı (memleket)	Sayı	2	24	26
	%	4	48	26
İstanbul dışı (memleket harici)	Sayı	3	0	3
	%	6	0	3
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

Tablodan izlenebildiği gibi site içinde yaşayanların mahalleyi tercih sebeplerinin başında konutun/sitenin depreme karşı dayanıklı olması, site içi ve site dışında güvenliğin olması en çok söylenen sebeplerdir. Site dışındaki mahallede yaşayanlar ise bu mahalleyi en fazla ucuz ev ve ucuz kira imkânı sağlaması, hemşehrilik/akrabalık bağlarının olması, çoğunlukla akraba veya hemşehri olmaktan kaynaklı komşuluk ilişkilerinin iyi olması, yine hemşehri veya akrabalarının tavsiyesi ve depreme karşı dayanıklı olması önde gelen gerekçelerdir.

Site içinde yaşayanların mahalleyi tercih sebepleri arasında en az öneme sahip olanlar, hemşehrilik/akrabalık bağları olması, evlilik sonrası göç ve iş sebebiyle olan tercihlerdir. Site dışındaki mahallede yaşayanların mahalleyi tercih sebepleri arasında en az öneme sahip olanlar ise, evlilik sonrası göç ve iş sebebiyle olan tercihler ilk sıralardadır. Evlilik sonrası göç, site dışındaki mahallede yaşayan kadınların yaklaşık % 40'ının söylediği ve ön görüşmeler sonucu ankete eklenen bir gerekçedir.

Tablo 9: Ankete katılan bireylerin mahalleyi tercih sebepleri

Bu mahalleyi tercih sebepleri	Anketin yapıldığı yer									
	SİTE					MAHALLE				
	Çok önemli	Önemli	Fark etmez	Önemli değil	Hiç önemli değil	Çok önemli	Önemli	Fark etmez	Önemli değil	Hiç önemli değil
Hemşehrilik / Akrabalık	1	2	14	12	21	13	20	5	8	4
Depreme karşı dayanıklı olması	25	23	2	0	0	2	22	8	15	3
Ucuz kira/ev	0	4	31	11	4	22	12	6	7	3
Tavsiye	8	28	5	3	6	3	23	8	12	4
Evlilik sonrası	6	6	6	18	14	20	2	2	24	2
Komşuluk ilişkilerinin iyi olması	2	21	13	3	11	6	26	2	13	3
Site içi güvenlik	35	13	2	0	0	0	0	28	18	4
Mahalle içi güvenlik	20	16	7	0	7	0	7	23	17	3
Müstakil olması	8	9	22	2	9	0	1	27	19	3
Saygın bir muhit olması	6	28	10	1	5	1	0	28	18	3
Çevrenin temiz, düzenli ve bakımlı olması	19	25	2	0	4	5	11	19	14	1
İş sebebiyle	3	8	12	16	11	9	2	8	31	5

Ankete katılanlara, yaşadıkları semt olan Samandıra hakkındaki memnuniyet dereceleri sorulmuştur. Buna göre, site içinde yaşayanların % 68'i, site dışındaki mahallede yaşayanların % 70'i "memnunum" demiştir.

Tablo 10: Ankete katılan bireylerin yaşadıkları semt ile ilgili düşünceleri

Yaşadıkları Semt ile İlgili Düşünceleri		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Çok memnunum	Sayı	1	4	5
	%	2	8	5
Memnunum	Sayı	34	35	69
	%	68	70	69
Kararsızım	Sayı	14	6	20
	%	28	12	20
Memnun değilim	Sayı	1	3	4
	%	2	6	4
Hiç memnun değilim	Sayı	0	2	2
	%	0	4	2

Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

3.2.2. Ankete Katılanların Sosyo-Ekonomik Yapı Özellikleri

Ankete katılanlar içinde sitelerde yaşayanlar ve site yakınındaki mahallede yaşayanlar olarak sosyo-ekonomik yapı özellikleri başlığı gelir aralıkları ve kazancını en fazla hangi kalemler için harcadığının analizlerini yapıldığı ekonomik yapı bölümü, iş/meslek, ne kadar süredir çalıştığı, nerede çalıştığı, işe giderken yolda geçirdiği süre gibi değişkenlerin işlendiği çalışma yaşamı ve ev ve araç sahipliğinin analiz edildiği mal sahipliği bölümlerinden oluşmaktadır.

(1) Ekonomik Yapı: Gelir-Harcama İlişkisi

Ekonomik yapı, eşitsizliği ve güç geometrisini belirleyen en önemli değişkendir. Kavramsal bölümde belirtildiği gibi Jürgen'in toplumsal ayrışmayı bağladığı üç ana koşuldan birisi de gelirden eşitsizliktir. Dolayısıyla grupların gelirleri ve gelirleri ile paralel olarak yaptıkları harcama ilişkisi, gruplar arası farkın değerlendirilebileceği anlamlı sonuçlar içermektedir. Gelir ve kazanç tablolarının birlikte değerlendirildiği sonuçları da içeren bu bölüm *“Tüketicilerin gelir düzeyleri yükseldikçe gıda ile ilgili harcamalarını azaltarak, giyim ve konut harcamalarını sabit tutmaları, buna karşılık kültür ve sağlık harcamalarını artırmaları kuralı.”* şeklinde Engel Kanunu'nda da görülebildiği gibi, bireylerin gelir düzeyi yükseldikçe toplam harcamalar içinde kültürel faaliyet harcamalarında artış görülmüştür.

Ankete katılanların gelir aralıklarını nitelik olarak tanımlamaları istenmiş ve aşağıdaki tablodan sonuçları görüleceği gibi, site içinde yaşayanların % 72'si ***“Her ihtiyacımızı rahatça karşılayabiliyoruz.”*** demiş, site dışındaki mahallede yaşayanların % 50'si gelirleri için ***“Kimseye muhtaç değiliz.”*** derken, % 38'i ***“Zorunlu ihtiyaçlarımızı ancak karşılayabiliyoruz.”*** ifadesini kullanmıştır.

Tablo 11: Ankete katılan bireylerin gelir aralığı tanımlamaları

Gelir aralığını tanımlama biçimi		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Zorunlu ihtiyaçlarımıza bile yetecek kazanca sahip değiliz.	Sayı	0	6	6
	%	0	12	6
Zorunlu ihtiyaçlarımızı ancak karşılayabiliyoruz.	Sayı	0	19	19
	%	0	38	19
Kimseye muhtaç değiliz.	Sayı	0	25	25
	%	0	50	25
Her ihtiyacımızı rahatça karşılayabiliyoruz.	Sayı	36	0	36
	%	72	0	36
Tasarruf yapabiliyoruz.	Sayı	14	0	14
	%	28	0	14
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

Ankete katılanlara gelir aralığı tanımları sorulduktan sonra, hanenin toplam gelir aralığı da sorulmuştur. Bu soruda gruplar arasında belirgin farklar mevcuttur. Site içinde yaşayanların % 70'i 2501-5000 gelir aralığında, site dışındaki mahallede yaşayanların % 76'sı 501-1500 gelir aralığındadır. Eşitsizliğin en belirgin kaynağı olan gelir farklılığının derecesi rakamlardan anlaşılmaktadır.

Tablo 12: Hanenin toplam gelir aralığı

Hanenin toplam gelir aralığı		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
0-500 arası	Sayı	0	12	12
	%	0	24	12
501-1000 arası	Sayı	0	18	18
	%	0	36	18
1001-1500 arası	Sayı	0	20	20
	%	0	40	20
1501-2500 arası	Sayı	9	0	9
	%	18	0	9
2501-5000 arası	Sayı	35	0	35
	%	70	0	35
5001-10.000 arası	Sayı	6	0	6
	%	12	0	6

10.001 ve üstü	Sayı %	0 0	0 0	0 0
Toplam	Sayı %	50 100	50 100	100 100

Ankete katılan gruplara, kazancınızı en çok hangi ihtiyaçlar için harcadıkları sorulmuş ve birden fazla cevap verebilecekleri bu soruda, bahsi geçen harcama kalemlerini önem derecesine göre sıralamaları istenmiştir. Site içinde yaşayanlar en fazla dört, site dışındaki mahallede yaşayanlar ise en fazla beş farklı harcama kalemi belirtmiştir.

Site içinde yaşayanların kazançlarını harcama konusunda ilk sırada % 50 ile gıda harcamaları, % 24 ile özellikle çocukları için yaptıkları eğitim harcamaları gelmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 52'si kazançlarını gıda maddeleri için, % 30'u kira için harcamaktadır (% 34'ü kirada yaşıyordu).

Site içinde yaşayanların % 30'u için gıda harcamaları, % 26'sı için giyim-kuşam harcamaları ikinci sırada yer almakta; site dışındaki mahallede yaşayanların % 34'ü için gıda harcamaları, % 24'ü için eğitim harcamaları ikinci sırada görülmektedir.

Site içinde yaşayanların % 20'si, site dışındaki mahallede yaşayanların % 32'si üçüncü bir harcama kalemi beyan etmemiştir. Ankete katılanların içinde üçüncü sırada yer alan harcama kalemleri incelendiğinde site içinde yaşayanların % 28'i için giyim-kuşam harcamaları, site dışında yaşayanların % 26'sı için eğitim harcamaları yer almaktadır.

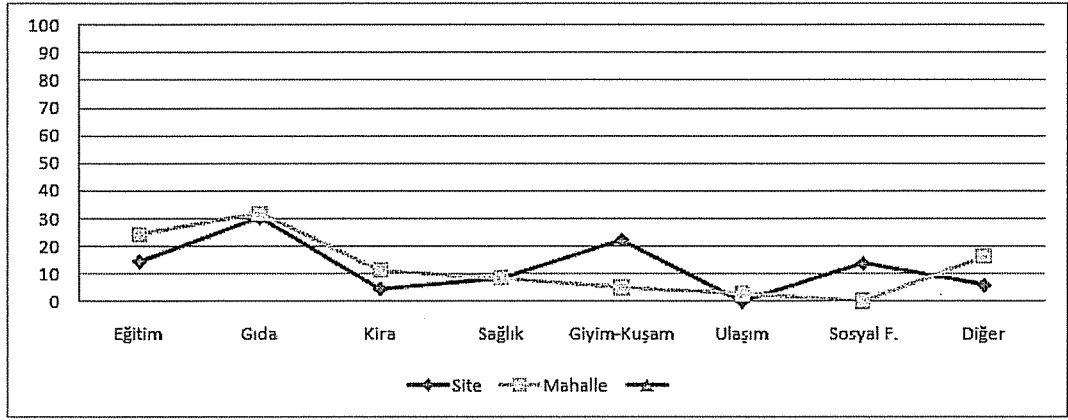
Site içinde yaşayanların % 76'sı, site dışındaki mahallede yaşayanların % 86'sı dördüncü bir harcama kalemi beyan etmemiştir. Site içinde yaşayanların % 8'i için giyim-kuşam harcamaları, site dışında yaşayanların % 6'sı için eğitim harcamaları ve diğer (Fatura, Kredi, Kozmetik) harcamalar dördüncü sırada yer almaktadır. Sadece site dışındaki mahallede yaşayanların içinden 1 kişi beşinci harcama kalemi olarak giyim-kuşam seçeneğini belirtmiştir.

Ankete katılanların kazanç harcama tablosu herhangi bir sıralama yapılmaksızın, söylenen kalemler toplanarak özet bir tablo ile ifade edildiğinde aşağıdaki gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Site içinde yaşayanlar için kazanç en fazla % 30 ile gıda, % 22 ile giyim-kuşam için harcanırken; site dışındaki mahallede yaşayanlar için kazanç en çok % 32 ile gıdaya, % 24 ile eğitime harcanmaktadır.

Tablo 13: Ankete katılan bireylerin kazanç harcama kalemleri

Kazanç Harcama Kalemleri		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Eğitim	Sayı	22	34	56
	%	14	24	19
Gıda	Sayı	46	45	91
	%	30	32	31
Kira	Sayı	7	16	23
	%	5	11	8
Sağlık	Sayı	13	12	25
	%	9	9	9
Giyim-Kuşam	Sayı	34	7	41
	%	22	5	14
Ulaşım	Sayı	0	4	4
	%	0	3	1
Sosyal Faaliyetler	Sayı	21	0	21
	%	14	0	7
Diğer (Fatura, Kredi, Kozmetik)	Sayı	9	23	32
	%	6	16	11
Toplam	Sayı	152	141	293
	%	100	100	100

Şekil 12: Ankete katılan bireylerin kazanç harcama kalemleri

Gelire göre harcama kalemleri açısından bir karşılaştırma yapıldığında aşağıdaki tabloda görülen sonuç çıkmaktadır. Bu tabloda site içinde yaşayanlar ve site dışında yaşayanlar ikiliğinde hanenin toplam gelirine göre bireylerin yaptığı tüm harcamalar toplanılmıştır. Site içinde yaşayanlar içinde hane halkının gelir aralığı 2500-10001üstü olarak görülmekte ve en fazla gıda, giyim eğitim ve sosyal faaliyet harcaması yapmaktadır. Site dışındaki mahallede yaşayanların ise hane gelir aralığı 0-500 ile 1500 arasında olup gelirleri gıda kira, kredi gibi diğer ve eğitim harcamaları için sarf edilmektedir. Engel Kanunu'ndan da bilindiği üzere toplumların gelir düzeyi yükseldikçe toplam harcamalar içinde beslenme harcamalarının payını azalttıkları, buna karşılık kültür ve sağlık harcamalarını artırmaları durumu gözlenmektedir.

Tablo 14: Hanenin toplam gelirine göre harcama kalemleri

Gelire göre harcama kalemleri	Anketin Yapıldığı Yer													
	SİTE							MAHALLE						
	Eğitim	Gıda	Kira	Giyim	Sosyal	Sağlık	Diğer	Eğitim	Gıda	Kira	Giyim	Sağlık	Ulaşım	Diğer
0-500 arası	0	0	0	0	0	0	0	9	10	1	1	4	2	5
501-1000 arası	0	0	0	0	0	0	0	9	17	8	2	3	2	10
1001-1500 arası	0	0	0	0	0	0	0	16	18	7	4	5	0	8
2501-5000 arası	2	9	4	5	1	4	0	0	0	0	0	0	0	0
5001-10.000 arası	17	31	8	24	17	8	6	0	0	0	0	0	0	0
10.001 ve üstü	3	6	0	5	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0

(2) Çalışma Durumu

Çalışma durumu, eğitim derecesindeki farklılıkların bir yansıması olarak, bir *meslek* sahibi olarak çalışmayı tercih etmek ile ekonomik kısıtlar nedeniyle bir *işte* çalışmak durumunda olmak şeklinde farklılaştırıldığında, gruplar arasında eşitsizliklere dikkat çekilebilir.

Herhangi bir işte çalışanlar site içinde yaşayanlarda daha fazla (% 78) iken, çalışmayanlar site dışındaki mahallede yaşayanlarda daha yüksek orandadır (% 46).

Tablo 15: Ankete katılan bireylerin çalışma durumu

Çalışma Durumu		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Çalışmıyor	Sayı	11	23	34
	%	22	46	34
Çalışıyor	Sayı	39	27	66
	%	78	54	66
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

Ankete katılanların işleri veya meslekleri analiz edildiğinde, aşağıdaki tablodan da izlenebildiği gibi, site içinde yaşayanların eğitim dereceleri ile paralel olarak belirgin *mesleklerde* yoğunlaştığı, site dışındaki mahallede yaşayanların ise çalışmayan ev hanımları haricinde, genel olarak meslek değil *iş* sahibi oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 16: Ankete katılan bireylerin meslekleri/işleri

Meslekler/İşler	Anketin yapıldığı yer		Toplam
	SİTE	MAHALLE	
Mimar-Mühendis	13	0	13
Sağlık Sektörü	5	0	5
Emekli	5	0	5
Ev Hanımı	4	21	25
Finans Sektörü	9	0	9
Gazeteci	2	0	2
Öğrenci	2	2	4
Öğretmen	8	0	8

Serbest	2	27	29
Toplam	50	50	100

Ankete katılanların içinden bir işte çalışanların ne zamandır iş hayatında olduğu sorulmuş ve site içinde yaşayanların herhangi bir işte çalışmayanların dışında % 59'unun 6 ila 10 yıldır çalıştığı tespit edilmiştir. Yani, sitede yaşayanların önemli bir kısmı mezun olup iş hayatına başlamışlardır. Site dışındaki mahallede yaşayanların herhangi bir işte çalışmayanların (% 46) dışında % 30'u 11 yıldan daha fazla süredir bir işle meşguldür. Genelde en fazla lise seviyesine kadar okuyabilmiş olan bu kesimde erkekler çoğunluktadır (% 42) ve erken yaşta iş hayatına girmek durumunda kalmış % 43'ü 30 yaşın altındadır. Site içinde yaşayanlarda eğitim derecesinin yüksekliğine bağlı olarak ev hanımı oranı oldukça düşüktür.

Tablo 17: Ankete katılan bireylerin çalışma süresi

Çalışma Süresi		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Çalışmıyor (Ev Hanımı)	Sayı	11	23	34
	%	22	46	34
1 yıl	Sayı	0	7	7
	%	0	14	7
2-5 yıl	Sayı	6	6	12
	%	12	12	12
6-10 yıl	Sayı	23	6	29
	%	46	12	29
11 yıldan fazla	Sayı	10	8	18
	%	20	16	18
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

Ankete katılanların içinden bir işte çalışanların nerede çalıştığına ilişkin soruda, site içinde yaşayanların % 54'ü, site dışındaki mahallede yaşayanların % 41'i Anadolu yakasında çalışmaktadır. Yani çalışan kesim, işyerine ulaşmak için yaka değiştirmemekte, ikamet ettiği yakada istihdam edilmektedir.

Tablo 18: Ankete katılan bireylerin çalıştıkları yer

Çalıştığı Yer		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Mahalle içi	Sayı	0	7	7
	%	0	26	7
İlçe içi	Sayı	4	5	9
	%	10	19	9
Anadolu yakası	Sayı	21	11	32
	%	54	41	32
Avrupa yakası	Sayı	14	4	18
	%	36	15	18
Toplam	Sayı	39	27	100
	%	100	100	100

Ankete katılanların içinden bir işte çalışanların, çalıştıkları yere nasıl/hangi araçla ulaştıkları sorulduğunda, site içinde yaşayanların % 59'u kendi aracıyla, site dışındaki mahallede yaşayanların % 52'si toplu taşıma araçlarıyla ulaşmaktadır. Site dışındaki mahallede yaşayanların önemli bir oranı (% 26) işine yürüyerek gitmekte, yani mahalle içinde yürüyerek erişebileceği bir mesafede çalışmaktadır. Site içinde yaşayanların işlerine kendi araçlarıyla gitmesi, tümünün özel araç sahibi olduğu tespiti ile paralel bir veridir.

Tablo 19: Ankete katılan bireyler arasında çalışan kişiler işyerine nasıl ulaşıyor

İşyerine Nasıl Ulaşıyor		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Yürüyerek	Sayı	3	7	10
	%	8	26	15
Toplu taşıma ile	Sayı	2	14	16
	%	5	52	24
Kendi aracı ile	Sayı	23	1	24
	%	59	4	36
İşyeri servisi ile	Sayı	11	5	16
	%	28	19	24
Toplam	Sayı	39	27	66
	%	100	100	100

Ankete katılanların içinden bir işte çalışanların, çalıştıkları yere giderken yolda geçirdikleri süre sorulduğunda, site içinde yaşayanların % 41'i, site dışındaki mahallede yaşayanların % 33'ü 40 ila 60 dakika arasında işyerine ulaşmaktadır. Site dışındaki mahallede yaşayanlar içinde 5-10 dakika içinde işine ulaşanlar, genellikle işyerine yürüyerek ulaşmaktadır. Site içinde çalıştığı işyerine 5-10 dakika içinde ulaşanların içinde mahalledeki okulda öğretmenlik yapan ve çok yakın mesafedeki bu okula dahi özel aracı ile ulaşanlar sözkonusudur.

Tablo 20: Ankete katılan bireylerin işyerine ulaşma süresi

İşyerine Ulaşma Süresi		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
5-10 dakika	Sayı	2	7	9
	%	5	26	14
10-20 dakika	Sayı	4	6	10
	%	10	22	15
20-40 dakika	Sayı	11	3	14
	%	28	11	21
40-60 dakika	Sayı	16	9	25
	%	41	33	38
1 saatten fazla	Sayı	6	2	8
	%	15	7	12
Toplam	Sayı	39	27	66
	%	100	100	100

Ankete katılan gruplara, sitelere çevre yerleşimlerden güvenlik elemanı, çevre bakımı, ev bakımı, çocuk bakımı gibi işlerde çalışmak için gelen/gidenler hakkındaki bilgileri sorulmuştur. Buna göre, site içinde yaşayanların % 46'sı site dışındaki mahallelerden sitelere ev bakımına gelen kişiler olduğunu bildiklerini söylerken; site dışındaki mahallede yaşayanların % 68'i çevrelerindeki mahallelerde yaşayanlar içinde sitelere sayılan işler için gidenler olmadığını ve bilmediklerini söylemişlerdir. Güç Geometrisi başlığında irdelendiği gibi *“İş ilişkileri dışında fazla bir ilişkim yok.”* ifadesi hakkında site içinde yaşayanlar katıldığını söylemiş, site dışındaki mahallede yaşayanlar nötr ifade ile cevaplamışlardır.

Tablo 21: Sitelerde çalışanlarla ilgili bilgi

Sitelerde Çalışanlarla İlgili Bilgi		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Güvenlik elemanı	Sayı	8	2	10
	%	16	4	10
Çevre bakımı	Sayı	3	0	3
	%	6	0	3
Ev bakımı	Sayı	23	14	37
	%	46	28	37
Çocuk bakımı	Sayı	9	0	9
	%	18	0	9
Yok	Sayı	7	34	41
	%	14	68	41
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

(3) Mal Sahipliliği

Mal sahipliği başlığı ev ve özel araç sahipliği açısından değerlendirilmiştir. Mal sahipliği eşitsizliğin ve güç geometrisinin yansımaları olarak izlenebilir. Gelire bağlı olarak ev ve araç sahipliğinde paralel bir farklılık gözlenmektedir. Özellikle bu farklılık özel araç sahipliğinde belirginleşmektedir.

Ankete katılanların yaşadıkları evin mülkiyet durumu sorgulamasında, site içinde yaşayanların önemli bir oranı (% 58) yaşadıkları evin sahibidir. Site dışındaki mahallede yaşayanların mülkiyet dağılımı tek bir seçenekte toplanmamış, aşağıdaki tablodan da izlenebildiği gibi her seçenekten yakın oranlarda sonuçlar çıkmıştır. Bu soruda seçenekler arasına “aile büyüklerinden birinin” seçeneği eklenmesinin nedeni, anket çalışmasına başlamadan önce sahada yapılan ön görüşmeler neticesinde, site dışındaki mahallede yaşayanların içinden bazılarının mülkiyet konusunda böyle bir seçeneği de söylenmiş olmasıdır. Anket çalışması sonucunda görülmüştür ki, genellikle “aile apartmanları”nın yaygın olduğu ve gecekondudan apartmana dönüştürülmüş konutların bulunduğu bu mahallede, bu tür bir mülkiyet yapısı oldukça yaygındır.

Tablo 22: Mülkiyet durumu

Mülkiyet		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Kira	Sayı	7	17	24
	%	14	34	24
Kendisinin	Sayı	29	18	47
	%	58	36	47
Aile fertlerinden birinin	Sayı	14	15	29
	%	28	30	29
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

Ankete katılan gruplara araç sahipliliği sorulduğunda, beklenildiği üzere site içinde yaşayanların tamamını özel araca sahipken, site dışındaki mahallede yaşayanların % 90'ı özel araç sahibi değildir. Site yaşamı otomobile bağımlı bir hayatı gerektirdiğinden, kiracı olarak da olsa bir sitede yaşamayı tercih eden kesimin ilk yatırımın daha kolay karşılanabilir olan otomobile yöneldiği görülmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanların arasından araç sahibi olan % 10'luk kesim içinden bir bölümü araçlarını işleri dolayısıyla aldıklarını ifade etmiştir.

Tablo 23: Özel araç sahipliliği

Özel Araç Sahipliliği		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Evet	Sayı	50	5	55
	%	100	10	55
Hayır	Sayı	0	45	45
	%	0	90	45
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

3.2.3. Ankete Katılanların Kenti Kullanma Biçimleri ve Kentteki Hareketlilikleri

Koşullarını kentte yaşamının belirlediği bir yaşam biçimi olan kentlilik, kentte çeşitli olanaklardan faydalanma anlamına gelmektedir. Kentin sunduğu yaşam biçimlerinden faydalanırken belirli kesimler avantajlı durumda olmakta, kentin sunduğu imkânlardan daha fazla yararlanabilmektedir. Kent yaşamının insanlar arasında yarattığı eşitsizliklerin kaynağı olan bu farklı yaşam biçimleri mekânsal ve sosyal ayrışmalarla kendini ifade etmektedir.

Ankete katılanlar içinde sitelerde yaşayanlar ve site yakınındaki mahallede yaşayanlar olarak kentte en çok kullandıkları ulaşım araçları, çeşitli faaliyetleri yaparken hangi araçları kullandıkları, bazı ulaşım araçları ile ilgili olarak fikirleri sorularak kentte hareketlilik başlığı verileri derlenmiş; faaliyetlere göre kullanılan araç ilişkisi, çeşitli faaliyetleri gerçekleştirmek için semt içi veya dışı tercihleri ile faaliyetleri ne sıklıkla yaptıkları ile ilgili sorular yöneltilmiş ve kenti kullanma biçimleri aşağıda analiz edilmiştir.

(1) Kentte Hareketlilik: Ulaşılabilirlik

Kentte hareketlilik özgürlüğü, bireylerin kenti kullanabilmelerine, kentten olması gerektiği gibi faydalanabilmelerine ve en önemlisi kentli olabilmelerine imkân sağlamaktadır. Kentte hareketliliğin en önemli bileşeni ulaşılabilirlik imkânlarından eşit derecede yararlanıp yararlanamama ile ilgilidir. Bireyin hangi aracı kullandığı ya da kullanabileceği bir araç imkân sunulup sunulmadığı önemli bir kriterdir. Özellikle site içinde yaşayanlarda gözlenebileceği gibi özel araç sahipliliğinin yüksek oranda olması, belli bir kesim için kenti kullanmayı avantajlı kılmaktadır.

Ankete katılan gruplara, kentte en çok hangi ulaşım araçlarını kullandıkları sorulmuş ve birden fazla cevap verebilecekleri bu soruda, bahsi geçen araçları önem derecesine göre sıralamaları istenmiştir. Site içinde yaşayanlar en fazla dört farklı

ulaşım aracı, site dışındaki mahalle yaşayanlar en fazla üç farklı ulaşım aracı belirtmişlerdir.

Site içinde yaşayanların kentte kullandıkları ulaşım araçları konusunda ilk sırada % 96 ile kendi aracı seçeneği gelmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 50'si otobüs kullanmaktadır. Site içinde yaşayanların özel araç sahipliliği oranındaki yükseklik, kentte hareketlilik açısından da gruplar arasında eşitizlik doğurmakta, farklılaşmaktadır.

Tablo 24: Ankete katılan bireylerin kullandıkları ulaşım araçları

Kullanılan Ulaşım Araçları		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Kendi Aracı	Sayı	48	4	52
	%	96	8	52
Otobüs	Sayı	0	25	25
	%	0	50	25
Minibüs	Sayı	0	7	7
	%	0	14	7
Dolmuş	Sayı	0	3	3
	%	0	6	3
Yürümek	Sayı	0	8	8
	%	0	16	8
İşyeri servisi	Sayı	2	3	5
	%	4	6	5
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

Site içinde yaşayanların % 30'u, özel araç kullanımı yoğunluğundan dolayı ikinci bir araç beyanı yapmamıştır. Kentteki hareketliliği içinde kullandığı ikinci aracı belirtenlerin % 22'si minibüs, yine % 22'si dolmuşu söylemiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 32'si de ikinci bir araç beyanı yapmamıştır. Kullandığı ikinci aracı belirtenlerin % 16'sı yürüdüğünü, % 16'sı dolmuş kullandığı ifade etmiştir.

Site içinde yaşayanların % 82'si, site dışındaki mahallede yaşayanların % 80'i üçüncü bir araç beyan etmemiştir. Ankete katılanların içinde üçüncü sırada yer alan ulaşım araçları incelendiğinde, site içinde yaşayanların % 12'si için vapur, site dışında yaşayanların % 8'i Sancaktepe belediyesinin ilçe içindeki ulaşımı sağlaması için hizmete sunduğu otobüsleri kullandıklarını söylemiştir. Site içinde yaşayanların % 98'i, site dışındaki mahallede yaşayanların tamamı dördüncü bir araç belirtmemiştir. Site içinde yaşayanların içinden 1 kişi dördüncü sırada minibüs kullandığını söylemiştir.

Ankete katılanların kentte kullandıkları ulaşım araçları tablosu herhangi bir sıralama yapılmaksızın, söylenen kalemler toplanarak özet bir tablo ile ifade edildiğinde aşağıdaki gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Site içinde yaşayanlar için kullanılan araç en çok % 53 ile kendi aracı, % 13-14 ile dolmuş-minibüs iken; site dışındaki mahallede yaşayanlar içinde % 32 oranında otobüs kullanılmakta, % 20 oranında bir kesim yürümektedir.

Ankete katılan gruplara otobüs, minibüs, metro, metrobüs, vapur gibi en kullanılan toplu ulaşım araçları hakkındaki düşünceleri sorulmuş ve sonuçları ayrı ayrı analiz edilmiştir. Eğer hiçbir toplu taşıma aracını kullanmıyor sadece özel araç kullanıyorsa bunu ayrıca belirtmeleri istenmiştir. Sorudaki ifadeler genellikle toplu taşıma araçlarının kullanmama sebepleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buradaki amaç, kentteki hareketlilik ve ulaşılabilirlik konularında bireylerin hangi noktalarda sıkıntı yaşadığını tespit etmektir.

Tablo 25: Ulaşım araçlarını kullanmama sebepleri

Ulaşım Araçlarını Kullanmama Sebepleri		SİTE					MAHALLE				
		Otobüs	Minibüs	Metro	Metrobüs	Vapur	Otobüs	Minibüs	Metro	Metrobüs	Vapur
Bütçeme uygun değil.	Sayı	0	0	0	0	0	0	1	3	2	0
	%	0	0	0	0	0	0	2	6	4	0
Gideceğim yerlerin güzergâhında değil.	Sayı	0	0	9	7	11	2	0	18	6	8
	%	0	0	9	14	22	4	0	36	12	16
Kalabalık olduğu için tercih etmiyorum.	Sayı	13	4	0	10	0	3	5	3	2	0
	%	26	8	0	20	0	6	10	6	4	0

Bu çevrede yetersiz. / Mevcut değil.	Sayı	4	1	19	5	7	4	1	13	8	2
	%	8	2	19	10	14	8	2	26	16	4
Kullanma alışkanlığım yok.	Sayı	10	2	0	5	3	2	2	8	17	12
	%	20	4	0	10	6	4	4	16	34	24
İhtiyacım yok.	Sayı	15	16	14	14	17	3	2	3	8	23
	%	30	32	14	28	34	6	4	6	16	46
Bilgim yok.	Sayı	0	0	0	0	0	1	1	1	4	1
	%	0	0	0	0	0	2	2	2	8	2

Site içinde yaşayanlar en fazla kullanılan toplu taşıma araçlarından otobüs hakkında % 30 oranında “İhtiyacım yok.” demiş, % 26 oranında “Kalabalık olduğu için tercih etmiyorum.” demiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 70’i otobüs hakkında sayılan ifadelerden hiçbirisini seçmemiştir. Bu da, site dışındaki mahallede yaşayanların büyük bir kısmının kent içi hareketliliğinde araç olarak “otobüs” kullanmayı tercih ettiğini ya da ekonomik imkânları nedeniyle tercih etmek durumunda olduğunu göstermektedir. “Kentte en çok hangi ulaşım araçlarını kullanıyorsunuz?” sorusunun cevabında site dışındaki mahallede yaşayanlarca % 50 oranında otobüs tercih edilmişti.

Site içinde yaşayanlar minibüs için % 32’si “İhtiyacım yok.” derken, % 54 oranında bir kesim tarafından yorum yapılmamıştır, çünkü % 54’lük kesim zaman zaman minibüs kullanmayı tercih etmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 76’sı minibüs hakkında sayılan ifadelerden hiçbirisini seçmemiştir.

Site içinde yaşayanlar hızlı erişim için tercih edilen toplu taşıma araçlarından metro hakkında % 38 oranında “Bu çevrede yetersiz. / Mevcut değil.” diyerek yaşadıkları bölgenin bu konuda eksikliğini dile getirmiştir. Bu orandan çevrede metro altyapısı olsa, tamamında özel otomobil bulunan bu kesim tarafından kullanılabilceği sonucu çıkarılabilir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 36’sı metro hakkında “Gideceğim yerlerin güzergahında değil.” diyerek metro altyapısının genel eksikliğine dikkat çekmiştir.

Metrobüs yeni uygulamaya başlanan bir sistemdir ve metrobüsün saha çalışması yapılan bu bölgeye uzak bir güzergâhı vardır. Ankete katılanlar tarafından yine de

değerlendirmeleri istenmiştir. Site içinde yaşayanlar metrobüs hakkında % 28 oranında “İhtiyacım yok.”, % 20 oranında “Kalabalık olduğu için tercih etmiyorum.” diye ifade etmiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 34’ü metrobüs hakkında “Kullanma alışkanlığım yok.” diyerek metrobüsün bu çevrede çok yaygın olarak kullanılan bir araç olmadığını dile getirmiştir.

Ankete katılanlara bir denizyolu ulaşım aracı olan vapur kullanımını da değerlendirmeleri istenmiştir. Site içinde yaşayanlar vapur hakkında % 34 oranında “İhtiyacım yok.” diye ifade etmiş, % 24’ü ise herhangi bir yorum yapmayarak zaman zaman kullandığını ifade etmiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 46’sı vapur hakkında “İhtiyacım yok.” demiştir. Görüldüğü gibi vapur İstanbul genelinde olduğu gibi bu mahallede de sıkça kullanılan bir ulaşım aracı değildir.

(2) Kenti Kullanma: Gündelik Yaşantının Mekânsal Karşılıkları

Kenti kullanma, kentin sunduğu imkânlardan yararlanabilme, bireyi kentli kılmakta, yaşadığı çevreye ait olmasını sağlamaktadır. Kenti kullanma, kavramsal çerçevede belirtildiği gibi alışkanlık mekânları ile bağlantı kurma, gündelik yaşantı için kentteki mekânlara erişebilme ile ilişkilidir.

Ankete katılan gruplara çeşitli faaliyetleri yaparken herhangi bir ulaşım aracı kullanıp kullanmadıkları ve hangi araçları kullandıkları sorulmuş ve analizleri aşağıda yapılmıştır.

Site içinde yaşayanlar kıyafet alışverişi, gıda alışverişi, çocukların eğitime bağlı faaliyetler (kurslara götürme vb.), kültürel faaliyetler, akraba ziyaretleri ve sağlık sorunları için kent içinde % 80’in üzerinde değişen oranlarda kendi özel araçlarını kullanmaktadırlar. Site içindeki spor salonlarından yararlandıkları için yürüyerek yapmaktadırlar. % 46’sı site içinden tanıştıkları komşu ziyaretlerini yürüyerek yaparken, % 40’ı komşu ziyaretlerinde bulunmadığını belirtmiştir.

Site dışındaki mahallede yaşayanlar spor ve kültürel gibi faaliyetleri yapmamaktadır. Bunun için hem fiziksel hem de maddi imkânları yoktur. Kıyafet alışverişi, akraba ziyareti ve sağlık sorunları için uzak mesafelere gidenlerin % 50'den fazla bir kesimi toplu taşıma araçlarını kullanmaktadır. Site dışındaki mahallede yaşayanlar günlük ihtiyaçları için genellikle semt içindeki pazar, market, kırtasiye gibi yerleri kullandıkları için yürüyerek bu ihtiyaçlarını gidermektedirler.

Tablo 26: Çeşitli faaliyetler ve kullanılan ulaşım araçları ilişkisi

Faaliyetler	Anketin yapıldığı yer									
	SİTE					MAHALLE				
	Faaliyeti Yapmıyor		Kendi aracı ile		Toplu Taşıma ile		Yürüyerek		Faaliyeti Yapmıyor	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kıyafet Alışverişi	0	0	50	100	0	0	0	0	0	0
Gıda Alışverişi	0	0	37	74	2	4	11	22	0	0
Spor	0	0	10	20	0	0	40	80	50	100
Çocuğun eğitimine bağlı faaliyetler	33	66	17	34	0	0	0	0	12	24
Kültürel faaliyetler	3	6	46	92	0	0	1	2	47	94
Komşu ziyareti	20	40	7	14	0	0	23	46	4	8
Akraba ziyareti	9	18	40	80	0	0	1	2	0	0
Hastane vs. gitme	0	0	50	100	0	0	0	0	0	0

Ankete katılan grupların yaptıkları faaliyetler gıda, kıyafet, hastane giderleri ve çocuğun eğitimi ile ilgili faaliyetler *Temel İhtiyaçlar* başlığında, spor ve kültürel faaliyetler *Kendini Gerçekleştirme* başlığında, akraba ve komşu ziyaretleri *Sosyalleşme* başlığında derlenmiştir. Site içinde yaşayanlar temel ihtiyaçları, kendini gerçekleştirmek için yaptıkları faaliyetler ve sosyalleşmek için özel araçlarını tercih etmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanlar ise, temel ihtiyaçlarını ve sosyalleşme faaliyetlerini toplu taşıma araçları ile ve yürüyerek gerçekleştirmekte,

kendini gerçekleştirmek için herhangi bir sosyal faaliyet yapmamaktadır. Kendini gerçekleştirme başlığındaki keskin farklılık, gruplar arasındaki eşitsizliğin kesin sınırlarını çizmektedir.

Tablo 27: Sınıflandırılmış faaliyetler ve kullanılan ulaşım araçları ilişkisi

Faaliyetler	Anketin yapıldığı yer							
	SİTE				MAHALLE			
	Faaliyeti Yapmıyor	Kendi aracı ile	Toplu Taşıma ile	Yürüyerek	Faaliyeti Yapmıyor	Kendi aracı ile	Toplu Taşıma ile	Yürüyerek
Temel İhtiyaçlar	33	154	2	11	12	8	64	116
Kendini Gerçekleştirme	3	56	0	41	97	0	0	3
Sosyalleşme	29	47	0	24	4	3	33	60

Ankete katılan gruplara sıralanan çeşitli faaliyetler için nerelere, ne sıklıkla gidersiniz diye sorulmuştur. Sıralanan faaliyetler eğitim harcamaları, gıda harcamaları, sağlık, giyim-kuşam, sosyal faaliyetler, akraba ziyaretleridir.

Tablo 28: Bireylerin çeşitli faaliyetleri yaptıkları yerler

Bireylerin Çeşitli Faaliyetleri Yaptıkları Yerler		Anketin Yapıldığı Yer											
		SİTE						MAHALLE					
		Eğitim H.	Gıda H.	Sağlık H.	Giyim H.	Sosyal F.	Akraba Z.	Eğitim H.	Gıda H.	Sağlık H.	Giyim H.	Sosyal F.	Akraba Z.
Semt içi	Sayı	9	34	6	3	1	4	39	48	29	21	0	15
	%	18	68	12	6	2	8	78	96	58	42	0	30
Semt dışı	Sayı	8	16	44	47	46	37	0	2	21	29	0	34
	%	16	32	88	94	92	74	0	4	42	58	0	68

Site içinde yaşayanlar içinde *eğitim* harcamalarını gerçekleştirenlerin % 16'sı bu harcama kalemi için semt dışına çıkmayı tercih ettiğini ve % 22'si bu harcamayı haftada 1 kez yaptığını söylemiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların içinde bütçesinden eğitim harcaması için pay ayırmak durumunda olanların % 78'i bu harcama için semt içini tercih etmekte ve % 38'i bu harcamayı haftada bir kez yapmaktadır.

Site içinde yaşayanlar içinde *gıda* harcamaları için semt içini tercih edenler % 68, semt dışını tercih edenler ise % 32'dir. Yine site içinde yaşayanların % 92'si bu harcamayı her gün yaptığını, mutfak alışverişini günlük yaptığını belirtmiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların içinde bütçesinden gıda harcaması için pay ayırmak durumunda olanların % 96'sı bu harcama için semt içini tercih etmekte ve % 88'i bu harcamayı her gün yapmaktadır.

Site içinde yaşayanlar % 88'i *sağlık* harcamaları için semt dışını, yani daha kapsamlı hastaneleri tercih etmekte; bunun için, % 88'i ayda 1 kez vakit ayırdığını söylemektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanların içinde bütçesinden sağlık işleri için pay ayırmak durumunda olanların % 58'i bu harcama için semt içini yani sağlık ocaklarını tercih etmekte ve % 88'i bu faaliyet için ayda 1 kez vakit ayırmaktadır.

Site içinde yaşayanlar içinde *giyim* harcamaları için semt dışını tercih edenler % 94'tür. Yani site içinde yaşayanların büyük bir kesimi giyim-kuşam harcamaları için şehirdeki büyük alışveriş merkezlerini tercih etmektedir. Site içinde yaşayanların % 58'i bu harcamayı haftada 1 yaptığını belirtmiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 58'i semt dışını (genellikle Sultanbeyli) ve % 48'i semt içini seçmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanlar için bu konuda tercihler birbirine çok yakındır. Giyim harcaması için pay ayırmak durumunda olanların % 62'si bu harcamayı ayda 1 kez gibi uzun bir periyotta yapmaktadır.

Site içinde yaşayanlar içinde sinemaya, tiyatroya, konsere gitmek gibi *sosyal faaliyetler* için semt dışını tercih edenler % 92'dir ve sitede yaşayanların % 32'si bu faaliyetlere haftada 1 kez düzenli olarak vakit ayırmaktadır. Site içinde yaşayanların hiçbirisi sosyal faaliyet için bütçeden pay ve zaman ayıramamaktadır.

Site içinde yaşayanların % 74'ününü *akrabaları* İstanbul içinde başka ilçelerde yaşamakta, dolayısıyla % 36'sı ayda 1 kez, % 30'u ise ara sıra bu ziyaretleri gerçekleştirmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 68'inin akraba ziyaretleri semt dışında, % 30'unun ise semt içinde yani aynı mahalle içinde

gerçekleşmektedir. Akraba ziyaretleri için semt dışındaki mahallede yaşayanların % 54'ü ayda 1 kez, % 40'ı ara sıra vakit ayırmaktadır.

Tablo 29: Bireylerin çeşitli faaliyetleri yapma sıklıkları

Bireylerin Çeşitli Faaliyetleri Yapma Sıklıkları		Anketin Yapıldığı Yer											
		SİTE						MAHALLE					
		Eğitim H.	Gıda H.	Sağlık H.	Giyim H.	Sosyal F.	Akraba Z.	Eğitim H.	Gıda H.	Sağlık H.	Giyim H.	Sosyal F.	Akraba Z.
Her gün	Sayı	0	46	3	6	2	1	4	44	0	1	0	0
	%	0	92	6	12	4	2	8	88	0	2	0	0
Haftada 1 kez	Sayı	11	0	3	29	18	9	19	0	6	18	0	2
	%	22	0	6	58	36	18	38	0	12	36	0	4
Ayda 1 kez	Sayı	0	0	44	15	18	18	6	1	44	31	0	27
	%	0	0	88	30	36	36	12	2	88	62	0	54
Ara sıra	Sayı	6	0	0	0	9	15	10	0	0	0	0	21
	%	12	0	0	0	18	30	20	0	0	0	0	42

Gruplar arasında yukarıda sayılan ihtiyaçlar ve faaliyetler için tercih ettikleri mekânlar, yine gelir düzeyine göre farklılaşmakta, çalışmanın temelini oluşturan Site-Mahalle ikiliğinde belirgin farklılıklar dikkati çekmektedir. Buna göre site içinde yaşayanlar eğitim, gıda, sağlık, giyim gibi temel ihtiyaçları için genellikle semt dışını, en fazla da alışveriş merkezlerini tercih etmekte, site dışındaki mahallede yaşayanlar ise çoğunlukla semt içinde bu tür ihtiyaçlarını gidermektedir.

Gıda harcamalarını her iki grupta günlük giderirken, giyim alışverişinde gruplar arasında belirgin bir fark dikkati çekmektedir. Site içinde yaşayanlar giyim-kuşam alışverişini bir sosyalleşme aracı olarak gördüklerinden düzenli bir şekilde haftada bir kez yaptıklarını söylemiş, site dışındaki mahallede yaşayanlar ise ihtiyaç duyduklarında giyim-kuşam alışverişini yaptıklarını belirtmiştir.

3.2.4. Ankete Katılanlarda “Güç Geometrisi” Kavramının Ölçülmesi

Ankete katılanlar içinde sitelerde yaşayanlar ve site yakınındaki mahallede yaşayanların en sık görüştüğü kişinin nerede yaşadığı, grupların birbirleri hakkındaki düşünceleri, sitelerin yapımından sonra çevrede gözlenen değişimler ve bu değişimler hakkındaki farkındalıklar, herhangi bir sorunları olduğunda başvuracakları ilk kişi ve sorunları konusunda birbirlerinden yardım görme durumları, birbirlerinin sorunları ile ilgilenme dereceleri irdelenerek saha çalışmasının yürütüldüğü sosyal gruplarda yani pratikte “güç geometrisi”nin etkileri gözlenmiştir.

İkinci bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınan *mekânlar arası hareketlilik ve iletişimi* referans alan “zaman-mekân sıkışması” aynı zamanda “güç geometrisi” kavramına da altlık teşkil etmektedir. Her iki kavram da toplumsal farklılıkları, aynı coğrafya üzerinde tanımlanan ilişkiler ve bu ilişkilerin içine girebilenlerle, dışarıda kalanları, engelleri, bahsi geçen ilişkileri kısıtlayan ya da ayırmayı keskinleştiren süreçleri incelemektedir. Saha çalışmasının bu bölümündeki sorular, yanıtlar ve analizler özellikle bu kavramları pratikte test etmeye, gerçek hayatta varlığını incelemeye yönelik hazırlanmıştır.

(1) Bireylerin En Sık Görüştüğü Kişi: Toplumsal Ağlar

Bireylerin en sık görüştüğü kişi ile ilgili soru, kavramsal bölümdeki toplumsal ağlar bölümü için hazırlanmıştır. Sahada formel veya informal ağların varlığı araştırılmış ve bireylerin kentte yaşama-çalışma çabalarında ne gibi etkileri olduğuna dair ipuçları yakalanmak istenmiştir. Ayrıca bu soru ile beraber bireylerin yakından görüştüğü kişi ile iletişim kurarken kentte ne kadar hareket ettiği sorgulanmak istenmiştir.

Buna göre site içinde yaşayanlar en sık görüştükleri kişinin % 66 ile “İstanbul’da başka bir ilçede” olduğunu; site dışındaki mahallede yaşayanlar ise en sık

görüş­tükleri ki­şinin % 54 ile “Site dışındaki mahallede” olduğunu yani kendi mahallelerinde olduğunu söylemiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi site içi ve dışı birbiriyle arkadaşlık kurmamaktadır. Site içinde yaşayanlar kentin başka noktalarındaki kişilerle de iletişim kurmaya devam etmekte, ancak site dışındaki mahallede yaşayanlar sosyal ve ekonomik kapasitelerinin düşük olması nedeniyle ev-mahalle-semt odaklı bir yaşam sürdürmekte, kendi mahalleleri içinde her türlü ihtiyaçlarını görmeye devam etmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanlar yakınlardaki sitelerle ilişki kurmadıkları gibi kentin merkezi alanlarını da yüksek oranda kullanamamaktadırlar. Burada içe kapalı bir yaşam görülmektedir. Site içindekilerin de en sık görüş­tükleri kişilerin site dışından hatta ilçe dışından olması, site içinde ilişkilerin gelişmediğini, birbirlerini pek görmediklerini, resmi ilişkiler olduğunu, mahalledeki gibi canlı bir komşuluk ilişkisinin olmadığını göstermektedir.

Tablo 30: Bireylerin en sık görüş­tüğü ki­şi

Bireylerin En Sık Görüş­tüğü Kişi		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Site içinde	Sayı	13	0	13
	%	26	0	13
Site dışındaki mahallede	Sayı	0	27	27
	%	0	54	27
Samandıra içinde başka bir sitede	Sayı	1	0	1
	%	2	0	1
Samandıra içinde başka bir mahallede	Sayı	3	10	13
	%	6	20	13
İstanbul'da başka bir ilçede	Sayı	33	13	46
	%	66	26	46
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

(2) Grupların Birbirleriyle İlişkileri: Görünmez Sınırlar

Grupların birbirleriyle ilişkisinin ölçülmesi, tezin ana kavramlarının sahada test edilmesi amacıyla hazırlanmıştır. İki farklı sosyal grubun birbirine bakış açılarını, tutum sorularıyla değerlendirmeleri önemi bir veri kaynağıdır.

“Güç geometrisi” kavramının bu çevrede varlığının anlaşılabilmesi için, ankete katılan gruplara birbirleriyle olan ilişkilerini tanımlayıcı ifadelere ne kadar katıldıkları sorulmuş ve ifadelerle ilgili tüm yanıtlar ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Ankete katılan gruplara 10 farklı ifade sorulmuş ve her bir ifade için kişinin diğer gruptaki kişiler hakkındaki düşüncesi, ilişki biçimi ölçülmek istenmiştir.

İlk olarak **“İçlerinde yakın arkadaşlarım var.”** ifadesi hakkındaki tutumları sorulmuştur. Site içinde yaşayanlar, site dışındaki mahallede yaşayanlar için **“İçlerinde yakın arkadaşlarım var.”** ifadesini değerlendirdiklerinde % 38’i bu ifadeye katılmadığını, % 34’ü kesinlikle katılmadığını ifade ederek, site dışındaki mahallede yaşayanlar ile arkadaşlık ilişkisi olmadığını kesin olarak belirtmiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 74’ü ise bu ifadeye katılmadığını söylemiştir. Özetle, **“İçlerinde yakın arkadaşlarım var.”** ifadesi her iki grup için de olumlu bir sonuç ifade etmemekte, iki grup “aynı mekânda ayrı dünyalarda yaşamakta”dır.

Tablo 31: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 1

İçlerinde yakın arkadaşlarım var.	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	0	0	0	0
Katılıyorum	1	2	0	0
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	13	26	9	18
Katılmıyorum	19	38	37	74
Kesinlikle Katılmıyorum	17	34	4	8
TOPLAM	50	100	50	100

Site içinde yaşayanların **“Onları (site dışındaki mahallede yaşayanlar) komşu olarak görüyorum.”** ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 38’i bu ifadeye katılmadığını, % 28’i ne katıldığını ne de katılmadığını ifade etmiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 16’sı ise **“Onları (site içinde yaşayanlar) komşu olarak görüyorum.”** ifadesine katıldığını, % 13’ü ise katılmadığını söylemiştir. Özetle, her iki grup da aynı mahalle sınırları içinde yaşasalar da birbirini komşu olarak bile görmemektedir.

Tablo 32: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 2

<i>Onları komşu olarak görüyorum.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	1	2	6	12
Katılıyorum	12	24	16	32
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	14	28	11	22
Katılmıyorum	19	38	13	26
Kesinlikle Katılmıyorum	4	8	4	8
TOPLAM	50	100	50	100

Site içinde yaşayanlar “*Karşılaştığımda onlarla konuşurum.*” ifadesi için % 42 oranında katılıyorum, site dışındaki mahallede yaşayanlar % 27 oranında katılıyorum demıştır. Site içinde yaşayanlar içinde % 24’ü bu ifadeye katılmadığını söyleyerek, iki grubun farklı yaşam biçimi ve ilişkiler içinde olduğunu kesin olarak belirtmiştir.

Tablo 33: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 3

<i>Karşılaştığımda onlarla konuşurum.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	2	4	1	2
Katılıyorum	21	42	27	54
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	13	26	11	22
Katılmıyorum	12	24	9	18
Kesinlikle Katılmıyorum	2	4	2	4
TOPLAM	50	100	50	100

Site içinde yaşayanlar “*İş ilişkileri dışında fazla bir ilişkim yok.*” ifadesi için % 38 oranında katılıyorum, site dışındaki mahallede yaşayanlar % 29 oranında ne katılıyorum ne de katılmıyorum demıştır. Yani günlük hayat içinde sitelere herhangi bir işte çalışmak amacıyla gitme/gelme durumu (Bkz. Tablo 21) dışında bir ilişki olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 34: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 4

<i>İş ilişkileri dışında fazla bir ilişkim yok.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	2	4	2	4
Katılıyorum	19	38	6	12
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	13	26	29	58
Katılmıyorum	14	28	13	26
Kesinlikle Katılmıyorum	2	4	0	0
TOPLAM	50	100	50	100

Site içinde yaşayanlar “*Sadece yolda karşılaştığımda selamlaşırım.*” ifadesi için % 38 oranında katılıyorum, site dışındaki mahallede yaşayanlar % 20 oranında katılıyorum demiştir.

Tablo 35: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 5

<i>Sadece yolda karşılaştığımda selamlaşırım.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	2	4	4	8
Katılıyorum	19	38	20	40
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	9	18	14	28
Katılmıyorum	15	30	12	24
Kesinlikle Katılmıyorum	5	10	0	0
TOPLAM	50	100	50	100

Site içinde yaşayanların “*Hemen hemen hiç karşılaşmıyorum.*” ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 28’i bu ifadeye katıldığını, % 26’sı katılmadığını ifade etmiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 26’sı ise “*Hemen hemen hiç karşılaşmıyorum.*” ifadesine katıldığını söylemiştir. Her iki grup için de, karşı grupta aynı mahalle içinde bile olsa karşılaşmama durumu yüksek olarak ifade edilmiştir. Ancak ön görüşmeler ve yapılan çeşitli mülakatlarda öğretmen olarak çalışan ve sitede yaşayan kişiler ile temizlik görevlisi olarak çalışan ve site dışındaki mahallede yaşayan kişilerin aynı okulda çalıştıkları tespit edilmiştir. Yani her iki grup aynı mahallede yaşamakta fakat birbirinin varlığından haberdar olmamaktadır. Yani, ikinci bölümde bahsedilen “geçişsiz ilişkiler”in varlığından söz etmek mümkündür.

Tablo 36: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 6

<i>Hemen hemen hiç karşılaşmıyorum.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	12	24	2	4
Katılıyorum	14	28	26	52
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	10	20	8	16
Katılmıyorum	13	26	14	28
Kesinlikle Katılmıyorum	1	2	0	0
TOPLAM	50	100	50	100

“Onlarla bir araya gelecek bir fırsat çıkmadı.” ifadesi için her iki grup da % 36 oranında katılıyorum demiştir.

Tablo 37: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 7

<i>Onlarla bir araya gelecek bir fırsat çıkmadı.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	13	26	3	6
Katılıyorum	18	36	36	72
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	10	20	8	16
Katılmıyorum	9	18	3	6
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	0	0
TOPLAM	50	100	50	100

“Onlarla hiçbir ilişkim yok.” ifadesi için her iki grup da % 26 oranında katılıyorum demiştir. Bu sonuç, her iki grubun da birbirine bakış açısını özetlemektedir, yani aynı mahallede yaşıyor olmak gruplar arası ilişkiye yansımamış, kalemle çizilmemiş, görünmez sınırlar insanları birbirinden ayırmaktadır.

Tablo 38: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 8

<i>Onlarla hiçbir ilişkim yok.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	12	24	0	0
Katılıyorum	13	26	26	52
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	11	22	6	12
Katılmıyorum	11	22	14	28
Kesinlikle Katılmıyorum	3	6	4	8
TOPLAM	50	100	50	100

“Çocuklarımın site dışındaki mahallerde yaşayanların/sitelerde yaşayanların çocukları ile oynamasına izin veririm.” ifadesi ile iki toplumsal grubun çocuklarının ilişki kurması yönünde tutumları ne olur veya olurdu sorusu üzerine, site içinde yaşayanların % 48’i ne katılıyorum, ne de katılmıyorum derken, % 26’sı katılmıyorum demiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanlar ise aynı ifade için % 24 oranında katılıyorum diyerek, çocukların bir arada bulunmasında bir sakınca görmemiştir. Ancak bu soru sadece tutum ve bakış açısı ölçme niyetiyle sorulmuştur, çünkü bahsedilen kentsel mekânda iki grubun çocuklarının ne okulda, ne parkta, ne de sosyal yaşamda bir araya gelme olasılığı pratikte yoktur.

Tablo 39: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 9

<i>Çocuklarımın site dışındaki mahallelerde yaşayanların/sitelerde yaşayanların çocukları ile oynamasına izin veririm.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	2	4	1	2
Katılıyorum	11	22	24	48
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	24	48	6	12
Katılmıyorum	13	26	18	36
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	1	2
TOPLAM	50	100	50	100

Site içinde yaşayanların **“Onlarla bir araya gelecek vaktim yok.”** ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 36’sı bu ifadeye katıldığını; site dışındaki mahallede yaşayanların % 34’ü ise ne katıldığını ne de katılmadığını ifade etmiştir.

Tablo 40: Grupların birbirleriyle ilişkileri ile ilgili tutum 10

<i>Onlarla bir araya gelecek vaktim yok.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	12	24	1	2
Katılıyorum	18	36	11	22
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	15	30	34	68
Katılmıyorum	5	10	4	8
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	0	0
TOPLAM	50	100	50	100

Ankete katılan gruplara, diğer gruplarla ilgili olarak genel izlenimleri sorularak bir arada yaşamaktan memnun olup olmadıkları anlaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre, site içinde yaşayanların % 52'si kararsız kalmış, % 32'si memnunum demiştir. Bir arada yaşamaktan hiç memnun olmayan % 4'lük bir kesim de mevcuttur. Site dışındaki mahallede yaşayanlar ise % 54 oranında memnun olduklarını, % 40 oranında kararsız olduklarını belirtmiştir.

Tablo 41: Grupların birbirleriyle ilişkileri hakkındaki fikirleri

Grupların Birbirleriyle İlişkileri Hakkındaki Fikirleri		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Çok memnunum	Sayı	0	1	1
	%	0	2	1
Memnunum	Sayı	16	27	43
	%	32	54	43
Kararsızım	Sayı	26	20	46
	%	52	40	46
Memnun değilim	Sayı	6	2	8
	%	12	4	8
Hiç memnun değilim	Sayı	2	0	2
	%	4	0	2
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

Ankete katılan gruplara herhangi bir sorunları olduğunda diğer gruptan yardım göreceklere inanıp inanmadıkları sorulmuş, site içinde yaşayanlar bu soruya % 38 oranında kararsızım, % 36 oranında inanıyorum demiş; site dışındaki mahallede yaşayanlar ise % 44 oranında kararsızım, % 28 oranında inanıyorum demiştir. Bu sonuçlardan iki grubun birbirine karşı tam bir güven içinde olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Tablo 42: Sorunlara karşı yardım görme ile ilgili tutum

Sorunlara Karşı Yardım Görme İle İlgili Tutum		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Kesinlikle İnanıyorum	Sayı	0	0	0
	%	0	0	0
İnanıyorum	Sayı	18	14	32
	%	36	28	32
Kararsızım	Sayı	19	22	41
	%	38	44	41
İnanmıyorum	Sayı	11	13	24
	%	22	26	24
Kesinlikle İnanmıyorum	Sayı	2	1	3
	%	4	2	3
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

Birbirine karşı tam bir güven içinde olmadığı sonucu yukarıdaki tablodan çıkarılan gruplara, bu kez de sorunlarının çözümü için kime başvurmayı tercih ettikleri sorulmuştur. Buna göre, site içinde yaşayanlar % 78 ailem, % 12 arkadaşlarım cevabını verirken, site dışındaki mahallede yaşayanların tamamı sorunlarını ailesi ile paylaştığını ifade etmiştir.

Tablo 43: Sorunların çözümü için başvurdukları kişiler

Sorunların Çözümü İçin Başvurdukları Kişiler		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Ailem	Sayı	39	50	89
	%	78	100	89
Akrabalarım	Sayı	1	0	1
	%	2	0	1
Site içindeki komşularım	Sayı	3	0	3
	%	6	0	3
Site dışındaki komşularım	Sayı	1	0	1
	%	2	0	1
Arkadaşlarım	Sayı	6	0	6
	%	12	0	6
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

Ankete katılan grupların herhangi bir sorun karşısında öncelikle kime başvurmayı tercih ettiklerinin analizinin ardından, iki grubun ihtiyaç olduğu zaman sorunlarını çözüp çözmedikleri sorulmuştur, bu soru ile karşı grubun ihtiyacı olduğunda birbirlerine olan tutumları ölçülmek istenmiştir. Buna göre site içinde yaşayanların % 98'i, site dışında yaşayanların %100'ü karşı tarafın herhangi bir sorunlarını çözmediğini belirtmiştir. Karşı tarafın sorunu ile ilgilenen 1 kişi de site içinde yaşayan bir kişi için acil bir durumda doktor çağırmıştır.

Tablo 44: Birbirlerini herhangi bir sorununu çözme durumu

Birbirlerinin Herhangi Bir Sorununu Çözme Durumu		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Evet	Sayı	1	0	1
	%	2	0	1
Hayır	Sayı	49	50	99
	%	98	100	99
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

(3) Sitelerin İnşa Sonrası Değişimler: Sınıf Temelli Mahalleler

Yüksek duvarlı, güvenli site oluşumu İstanbul'da 1980'lerin ikinci yarısı ile beraber ortaya çıkmış olsa da saha çalışmasının yapıldığı çevrede bu tür mekânsal ayrılmaların oluşumu 2000'lerin başına dek uzanmaktadır. Semt, gecekondu dönüştürmüş aile apartmanları niteliğindeki apart-kondulara evrilirken, bir yandan da kent merkezinden uzakta fakat otoyollara yakın oluşu ile erişilebilir nitelikte site yapımı dönemi başlamıştır. Bu süreç 'aynı mahallede ayrı dünyalarda' yaşayan iki farklı kesimi aynı fiziksel sınıra sahip mahallede bir araya getirmiş, ancak ilişkiler düzeyi açısından mahallelilik, komşuluk gibi kavramların oluşmasına imkan tanımamıştır.

Ankete katılan gruplara, siteye taşındıktan sonrası için ve mahalleye siteler inşa edildikten sonrasını düşünerek mekansal, ekonomik, sosyal olarak yaşanabilecek

değişimleri ifade edebilecek çeşitli ifadeler sorularak, bunlar hakkındaki tutumları analiz edilmiştir.

“Güç geometrisi” kavramının bu çevrede varlığının anlaşılabilmesi için, ankete katılan gruplara sitelerin yapımı ile gözlenen değişimleri tanımlayıcı ifadelerle ne kadar katıldıkları sorulmuş ve ifadelerle ilgili tüm yanıtlar ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Ankete katılan gruplara 12 farklı ifade sorulmuş ve her bir ifade için kişinin diğer konu hakkındaki düşüncesi ve bakış açısı ölçülmek istenmiştir.

“*Siteler yapılınc/Sitelere taşınınca yaşadığımız yerde yeni iş imkânları oluştu.*” ifadesi ekonomik ve mekânsal hareketlilik ile ilgili bir değişkendir. Site içinde yaşayanların “*Sitelere taşınınca yaşadığımız yerde yeni iş imkânları oluştu.*” ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 44’i bu ifadeye ne katılıyorum ne de katılmıyorum, % 40’ı katılıyorum demiştir. Yüksek oranda ne katılıyorum ne katılmıyorum ifadesi, site içinde yaşayanların çevredeki mekânsal veya ekonomik hareketlenme ile ilgilenmediğini, zaten kendilerinin daha önceden var olan iş hayatlarının devam ettiğini göstermektedir. Sitede yaşayanların % 22’si ise bu mahalleye iş sebebiyle gelmiştir (genellikle okulda öğretmenlik sebebiyle tayin gibi). Site dışındaki mahallede yaşayanların % 40’ı “*Siteler yapılınc yaşadığımız yerde yeni iş imkânları oluştu.*” ifadesine katıldığını, yine % 40’ı katılmadığını söylemiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 32’si sitelere mahallelerden çeşitli işlerde çalışmak üzere gidenler olduğunu ayrıca belirtmişti (Bkz. Tablo 21).

Tablo 45: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 1

<i>Siteler yapılınc/Sitelere taşınınca yaşadığımız yerde yeni iş imkânları oluştu.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	4	8	1	2
Katılıyorum	20	40	20	40
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	22	44	7	14
Katılmıyorum	4	8	20	40
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	2	4
TOPLAM	50	100	50	100

“Siteler yapıldıktan sonra/Sitelere taşındıktan sonra bu çevreden ev almaya bütçem uygundur.” ifadesi ekonomik yapı ile ilgili bir değişkendir. Site içinde yaşayanların ***“Sitelere taşındıktan sonra bu çevreden ev almaya bütçem uygundur.”*** ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 54’ü bu ifadeye katıldığını ifade etmiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 58’i ***“Siteler yapıldıktan sonra bu çevreden ev almaya bütçem uygundur.”*** ifadesine katılmadığını, % 32’si ise kesinlikle katılmadığını söylemiştir. Bu ifadeler iki grup arasındaki gelir farklılığının keskinliğini ve aynı zamanda çevrede ev fiyatlarında bir değişim olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 46: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 2

<i>Siteler yapıldıktan sonra/Sitelere taşındıktan sonra bu çevreden ev almaya bütçem uygundur.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	6	12	2	4
Katılıyorum	27	54	2	4
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	9	18	1	2
Katılmıyorum	8	16	29	58
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	16	32
TOPLAM	50	100	50	100

“Siteler yapılırken/Sitelere taşınırken alışveriş yapabileceğim mekânlar arttı.” ifadesi ekonomik yapı ile ilgili bir değişkendir. Site içinde yaşayanların ***“Sitelere taşınırken alışveriş yapabileceğim mekânlar arttı.”*** ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 36’sı bu ifadeye katıldığını, % 32’si ise katılmadığını ifade etmiştir. Katılmayanların büyük bir kısmı alışveriş için özel araçlarıyla semt dışındaki alışveriş merkezlerini kullanmayı tercih etmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 54’ü ***“Sitelere taşınırken alışveriş yapabileceğim mekânlar arttı.”*** ifadesine katılmadığını söylemiştir. Çünkü, büyük bir kesimi bütçesine uygun olan semtteki küçük marketlerden veya pazarlardan alışveriş yapmaktadır.

Tablo 47: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 3

<i>Siteler yapılanca/Sitelere taşınınca alışveriş yapabileceğim mekânlar arttı.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	2	4	3	6
Katılıyorum	18	36	4	8
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	14	28	5	10
Katılmıyorum	16	32	27	54
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	11	22
TOPLAM	50	100	50	100

“Siteler yapılanca/Sitelere taşınınca açılan yeni restoranlara gitmeye bütçem uygundur.” ifadesi de yukarıdaki ifade ile benzer bir şekilde değerlendirilmelidir. Çünkü ikisi de ekonomik yapı ile ilişkili değişkenlerdir. Site içinde yaşayanların *“Sitelere taşınınca açılan yeni restoranlara gitmeye bütçem uygundur.”* ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 50’si bu ifadeye katıldığını söylemiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 66’sı *“Siteler yapılanca açılan yeni restoranlara gitmeye bütçem uygundur.”* ifadesine katılmadığını söylemiştir. Beklenildiği gibi site içinde yaşayanlarla, site dışında yaşayanların bu değişken hakkındaki tutumları tam tersi olmuştur.

Tablo 48: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 4

<i>Siteler yapılanca/Sitelere taşınınca açılan yeni restoranlara gitmeye bütçem uygundur.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	6	12	2	4
Katılıyorum	25	50	1	2
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	14	28	3	6
Katılmıyorum	4	8	33	66
Kesinlikle Katılmıyorum	1	2	11	22
TOPLAM	50	100	50	100

“Siteler yapılanca/Sitelere taşınınca bu çevrenin güvenliği arttı.” ifadesi kişinin çevresi hakkındaki değerlendirmesi ile ilgili bir değişkendir. Site içinde yaşayanların *“Sitelere taşınınca bu çevrenin güvenliği arttı.”* ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 52’si bu ifadeye katıldığını; site dışındaki mahallede yaşayanların %

48'i "*Siteler yapılınc bu çevrenin güvenliği arttı.*" ifadesine katılmadığını söylemiştir.

Tablo 49: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 5

<i>Siteler yapılınc/Sitelere taşınınc bu çevrenin güvenliği arttı.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	9	18	4	8
Katılıyorum	26	52	3	6
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	15	30	16	32
Katılmıyorum	0	0	24	48
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	3	6
TOPLAM	50	100	50	100

"*Siteler yapıldıktan sonra/Sitelere taşındıktan sonra bu çevrenin belediye hizmetlerinden memnunum.*" ifadesi kişinin çevresi hakkındaki değerlendirmesi ile ilgili bir değişkendir. Site içinde yaşayanların "*Sitelere taşındıktan sonra bu çevrenin belediye hizmetlerinden memnunum.*" ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 46'sı ne katılıyorum ne de katılmıyorum; % 44'ü katılıyorum demiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 60'ı "*Siteler yapıldıktan sonra bu çevrenin belediye hizmetlerinden memnunum.*" ifadesine katıldığını söylemiştir.

Tablo 50: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 6

<i>Siteler yapıldıktan sonra/Sitelere taşındıktan sonra bu çevrenin belediye hizmetlerinden memnunum.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	2	4	4	8
Katılıyorum	22	44	30	60
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	23	46	2	4
Katılmıyorum	3	6	10	20
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	4	8
TOPLAM	50	100	50	100

"*Siteler yapılınc/Sitelere taşınınc yatırım amaçlı ev alanlar arttı.*" ifadesi de ekonomik yapı ile ilişkili bir değişkendir. Site içinde yaşayanların "*Sitelere taşınınc yatırım amaçlı ev alanlar arttı.*" ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 48'i bu ifadeye katıldığını söylemiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 46'sı

“Siteler yapılıncaya yatırım amaçlı ev alanlar arttı.” ifadesine katıldığını söyleyerek, çevrede siteler yapıldıktan sonra emlak hareketliliğinin yaşadığını vurgulamıştır.

Tablo 51: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 7

Siteler yapılıncaya/Sitelere taşınıncaya yatırım amaçlı ev alanlar arttı.	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	12	24	5	10
Katılıyorum	24	48	23	46
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	9	18	19	38
Katılmıyorum	5	10	3	6
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	0	0
TOPLAM	50	100	50	100

“Siteler yapılıncaya/Sitelere taşınıncaya komşuluk ilişkileri güçlendi.” ifadesi sosyal yapı değişimi ile ilişkili bir değişkendir. Site içinde yaşayanların **“Sitelere taşınıncaya komşuluk ilişkileri güçlendi.”** ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 52’si bu ifadeye ne katıldığını ne de katılmadığını söyleyerek bu konu hakkında nötr kalmış; % 40’ı ise katılmadığını belirtmiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 60’ı **“Siteler yapılıncaya komşuluk ilişkileri güçlendi.”** ifadesine ne katıldığını ne de katılmadığını; % 36’sı ise katılmadığını ifade etmiştir. Site içinde yaşayanlar ile site dışındaki mahallede yaşayanlar arasında **“Siteler yapılıncaya/Sitelere taşınıncaya komşuluk ilişkileri güçlendi.”** ifadesi için paralel sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 52: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 8

Siteler yapılıncaya/Sitelere taşınıncaya komşuluk ilişkileri güçlendi.	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	0	0	0	0
Katılıyorum	1	2	1	2
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	26	52	30	60
Katılmıyorum	20	40	18	36
Kesinlikle Katılmıyorum	3	6	1	2
TOPLAM	50	100	50	100

“Siteler yapılıncaya/Sitelere taşınıncaya evde/site içinde daha çok vakit geçiriyorum.” ifadesi kişinin sosyal hayata katılma durumundaki değişim ile ilgili bir

değerlendirmedir. Site içinde yaşayanların “*Sitelere taşınınca site içinde daha çok vakit geçiriyorum.*” ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 38’si bu ifadeye katıldığını; site dışındaki mahallede yaşayanların % 42’si “*Siteler yapılınc evde daha çok vakit geçiriyorum.*” ifadesine katılmadığını ifade etmiştir. Site içinde yaşayanların, sitenin sosyal imkânlarından yararlandığı için günlük hayatlarında site dışına çıkma ihtiyacı hissetmemesi, site dışındaki mahallede yaşayanların ise ev dışında komşuları ile veya günlük ihtiyaçlarına ilişkin yaptıkları küçük alışverişlerle mahalleli ile iletişime geçmeleri onlar için en önemli sosyalleşme biçimi olması dolayısıyla, “*Siteler yapılınc/Sitelere taşınınca evde/site içinde daha çok vakit geçiriyorum.*” ifadesinin sosyal gruplar arasında birbirinden tamamen farklı olarak değerlendirilmesi beklenen bir cevaptır.

Tablo 53: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 9

<i>Siteler yapılınc/Sitelere taşınınca evde/site içinde daha çok vakit geçiriyorum.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	8	16	2	4
Katılıyorum	19	38	4	8
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	8	16	20	40
Katılmıyorum	13	26	21	42
Kesinlikle Katılmıyorum	2	4	3	6
TOPLAM	50	100	50	100

“*Siteler yapılınc/Sitelere taşınınca daha iyi bir çevrede yaşama imkânı arttı.*” ifadesi kişinin sosyal hayata katılma durumundaki değişim ile ilgili bir değerlendirmedir. Site içinde yaşayanların “*Sitelere taşınınca daha iyi bir çevrede yaşama imkânı arttı.*” ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 64’ü bu ifadeye katıldığını; site dışındaki mahallede yaşayanların % 54’ü “*Siteler yapılınc daha iyi bir çevrede yaşama imkânı arttı.*” ifadesine ne katılıyorum ne de katılmıyorum diyerek bu konuda nötr olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 54: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 10

<i>Siteler yapılırca/Sitelere taşınınca daha iyi bir çevrede yaşama imkânı arttı.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	7	14	0	0
Katılıyorum	32	64	4	8
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	9	18	27	54
Katılmıyorum	0	0	16	32
Kesinlikle Katılmıyorum	2	4	3	6
TOPLAM	50	100	50	100

“Siteler yapılırca/Sitelere taşınınca her ihtiyacımı bu çevreden karşılayabiliyorum.” ifadesi kişinin yaşadığı çevredeki sosyal ve ekonomik açılardan değişimi ile ilgili değerlendirmesi ölçülmüştür. Site içinde yaşayanların *“Sitelere taşınınca her ihtiyacımı bu çevreden karşılayabiliyorum.”* ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 32’si bu ifadeye katılıyorum; yine % 32’si ne katılıyorum ne de katılmıyorum diyerek nötr olduğunu ifade etmiştir. Yani site içinde yaşayanlar, bazı ihtiyaçları için bu çevreyi kullansalar da çoğunlukla semt dışındaki büyük alışveriş merkezlerinde ihtiyaçlarını gidermeyi tercih etmektedirler. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 34’ü *“Siteler yapılırca her ihtiyacımı bu çevreden karşılayabiliyorum.”* ifadesine katılmıyorum demiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların ihtiyaçlarını karşıladıkları yerler belirgin olduğu için bu konuda sitelerin yapılmasının herhangi bir değişiklik getirmediğini ifade etmişlerdir.

Tablo 55: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 11

<i>Siteler yapılırca/Sitelere taşınınca her ihtiyacımı bu çevreden karşılayabiliyorum.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	5	10	3	6
Katılıyorum	16	32	14	28
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	16	32	11	22
Katılmıyorum	10	20	17	34
Kesinlikle Katılmıyorum	3	6	5	10
TOPLAM	50	100	50	100

“İmkânım olursa/olunca bu mahalleden gitmeyi istiyorum.” ifadesi kişinin yaşadığı çevreyi nasıl değerlendirdiği ile ilgili bir değişkendir. Site içinde

yaşayanların “*İmkânım olursa/olunca bu mahalleden gitmeyi istiyorum.*” ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 34’ü bu ifadeye katılmıyorum; yine % 34’ü ne katılıyorum ne de katılmıyorum diyerek nötr olduğunu ifade etmiştir. Yani site içinde yaşayanlar genel olarak bu mahalleden taşınmayı düşünmemektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 60’ı “*İmkânım olursa/olunca bu mahalleden gitmeyi istiyorum.*” ifadesine katılmıyorum demiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların büyük bir kesimi mahallelerinden taşınmak istememektedir.

Tablo 56: Sitelerden sonraki değişimlere karşı tutumlar 12

<i>İmkânım olursa/olunca bu mahalleden gitmeyi istiyorum.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	6	12	5	10
Katılıyorum	5	10	5	10
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	17	34	5	10
Katılmıyorum	17	34	30	60
Kesinlikle Katılmıyorum	5	10	5	10
TOPLAM	50	100	50	100

3.2.5. Ankete Katılanlarda “Eşitsizlik” Kavramının Ölçülmesi

Ankete katılanlar içinde sitelerde yaşayanlar ve site yakınındaki mahallede yaşayanlar olarak bazı eşitsizlik ifadeleri ile ilgili tutumları, yaşadıkları semt ile ilgili düşünceleri, yaşadıkları semtin aile ilişkileri üzerine etkileri, hanenin gelir aralığı ile ilgili sorular yöneltilmiş ve sonuçları aşağıda analiz edilmiştir. Ankete katılan gruplara bu soruların yanı sıra bu bölümde çocuklarının geleceğine bakışları, grupların birbirlerini farklı gördüğü konular ve grupların birbirleri hakkında düşündüğü sorunlar gibi açık uçlu sorular da yöneltilmiştir.

(1) Eşitsizlik: ‘Zaman-Mekân Sıkışması’

Kentlerin değişen rol ve yapıları ile bunlara bağlı olarak yeni toplumsal eşitsizlik, dışlanma ve mekânsal ayrışma dinamikleri ortaya çıkmıştır. Bir yanda zenginlik ve gösterişin öte yanda yoksulluk ve dışlanmışlığın damgasını vurduğu toplumsal gruplar ve mekânlar kentlerde daha bir görünür ama bir o kadar da keskin sınırlarla ayrılmış bir topografya oluşturmaya başlamıştır. Toplumsal eşitsizlikler yeni kent politikaları ile mekânsal ayrışmalara dönüştürülmeye, yoksulluk artarken görünmez kılınmaya, kentin prestij alanlarından uzaklaştırılmaya başlanmıştır. Kentteki bu sürecin yansımalarının Samandıra örneğinde incelenebilmesi için gruplara çeşitli bakış açıları ile bazı eşitsizlik kavramları hakkındaki tutumları sorulmuştur.

Bahsedilen “eşitsizlik” kavramının bu çevrede varlığının anlaşılabilmesi için, ankete katılan gruplara eşitsizlik ilişkilerini tanımlayıcı ifadelerle ne kadar katıldıkları sorulmuş ve ifadelerle ilgili tüm yanıtlar ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Ankete katılan gruplara 8 farklı ifade sorulmuş ve her bir ifade için kişinin diğer gruptaki kişiler hakkındaki düşüncesi ve bakış açısı ölçülmek istenmiştir.

“İnsanın aynı mahallede yaşadığı kişilerle benzer restoranlarda yemek yiyememesi normaldir.” ifadesi kent yaşamında gruplar arası bu tür bir ekonomik farklılığın kişilerce kabul edilip edilmediğini belirlemek için sorulmuştur. Site içinde yaşayanların **“İnsanın aynı mahallede yaşadığı kişilerle benzer restoranlarda yemek yiyememesi normaldir.”** ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 42’si bu ifadeye katılıyorum demiştir. Yani site içine yaşayanlar site dışında yaşayanlar ile aralarında bu tür bir farklılık olmasını normal karşılamakta ve olması gerektiğini düşünmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 30’u **“İnsanın aynı mahallede yaşadığı kişilerle benzer restoranlarda yemek yiyememesi normaldir.”** ifadesine katılmadığını söylemiştir. Yani site dışındaki mahallede yaşayanlar böyle bir ayrımın olmaması gerektiğini düşünmektedir.

Tablo 57: Eşitsizliğe karşı tutumlar 1

<i>İnsanın aynı mahallede yaşadığı kişilerle benzer restoranlarda yemek yiyememesi normaldir.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	2	4	3	6
Katılıyorum	21	42	11	22
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	10	20	2	4
Katılmıyorum	13	26	30	60
Kesinlikle Katılmıyorum	4	8	4	8
TOPLAM	50	100	50	100

“İnsanın aynı mahallede yaşadığı kişilerle aynı alış-veriş merkezlerini kullanamaması normaldir.” ifadesi kent yaşamında gruplar arası bu tür bir ekonomik farklılığın kişilerce kabul edilip edilmediğini belirlemek için sorulmuştur. Site içinde yaşayanların ***“İnsanın aynı mahallede yaşadığı kişilerle aynı alış-veriş merkezlerini kullanamaması normaldir.”*** ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 46’sı bu ifadeye katılıyorum demiştir. Yani site içine yaşayanlar site dışında yaşayanlar ile aralarında bu tür bir farklılık olmasını normal karşılamakta ve olması gerektiğini düşünmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 34’ü ***“İnsanın aynı mahallede yaşadığı kişilerle aynı alış-veriş merkezlerini kullanamaması normaldir.”*** ifadesine katılmadığını söylemiştir. Yani site dışındaki mahallede yaşayanlar böyle bir ayrımın olmaması gerektiğini düşünmektedir.

Tablo 58: Eşitsizliğe karşı tutumlar 2

<i>İnsanın aynı mahallede yaşadığı kişilerle aynı alış-veriş merkezlerini kullanamaması normaldir.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	2	4	3	6
Katılıyorum	23	46	8	16
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	5	10	1	2
Katılmıyorum	18	36	34	68
Kesinlikle Katılmıyorum	2	4	4	8
TOPLAM	50	100	50	100

“Çocuklarının aynı mahallede yaşadığı kişilerle aynı okullarda eğitim alamamaları normaldir.” ifadesi kent yaşamında gruplar arası bu tür bir sosyal ve

ekonomik farklılığın kişilerce kabul edilip edilmediğini belirlemek için sorulmuştur. Site içinde yaşayanların **“Çocuklarının aynı mahallede yaşadığı kişilerle aynı okullarda eğitim alamamaları normaldir.”** ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 44’ü bu ifadeye katılıyorum demiştir. Yani site içine yaşayanlar site dışında yaşayanlar ile aralarında bu tür bir farklılık olmasını normal karşılamakta ve olması gerektiğini düşünmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 29’u **“Çocuklarının aynı mahallede yaşadığı kişilerle aynı okullarda eğitim alamamaları normaldir.”** ifadesine katılmadığını söylemiştir. Yani site dışındaki mahallede yaşayanlar böyle bir ayrımın olmaması gerektiğini düşünmektedir.

Tablo 59: Eşitsizliğe karşı tutumlar 3

<i>Çocuklarının aynı mahallede yaşadığı kişilerle aynı okullarda eğitim alamamaları normaldir.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	2	4	6	12
Katılıyorum	22	44	9	18
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	4	8	3	6
Katılmıyorum	19	38	29	58
Kesinlikle Katılmıyorum	3	6	3	6
TOPLAM	50	100	50	100

“Site içindekilerle site dışındakilerin siyasi kararlarının ortak bir noktada buluşması mümkün değildir.” ifadesi kent yaşamında gruplar arası bu tür bir sosyal farklılığın kişilerce kabul edilip edilmediğini belirlemek için sorulmuştur. Site içinde yaşayanların **“Site içindekilerle site dışındakilerin siyasi kararlarının ortak bir noktada buluşması mümkün değildir.”** ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 40’ı bu ifadeye ne katılıyorum ne de katılmıyorum derken; % 38’i katılıyorum demiştir. Yani site içine yaşayanlar site dışında yaşayanlar ile aralarında bu tür bir farklılık olması hakkında nötr kalmıştır. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 22’si de **“Site içindekilerle site dışındakilerin siyasi kararlarının ortak bir noktada buluşması mümkün değildir.”** ifadesine ne katılıyorum ne de katılmıyorum demiştir.

Tablo 60: Eşitsizliğe karşı tutumlar 4

<i>Site içindekilerle site dışındakilerin siyasi kararlarının ortak bir noktada buluşması mümkün değildir.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	2	4	6	12
Katılıyorum	19	38	14	28
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	20	40	22	44
Katılmıyorum	8	16	2	4
Kesinlikle Katılmıyorum	1	2	6	12
TOPLAM	50	100	50	100

“Site içindekilerle site dışındakilerin, örneğin muhtar seçimleri için, ortak bir karar almaları çok zordur.” ifadesi kent yaşamında gruplar arası bu tür bir sosyal farklılığın kişilerce kabul edilip edilmediğini belirlemek için sorulmuştur. Site içinde yaşayanların “Site içindekilerle site dışındakilerin, örneğin muhtar seçimleri için, ortak bir karar almaları çok zordur.” ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 40’ı bu ifadeye ne katılıyorum ne de katılmıyorum derken; % 36’sı katılıyorum demiştir. Yani site içine yaşayanlar site dışında yaşayanlar ile aralarında bu tür bir kararda ortak noktada bulunamayacaklarını bir önceki ifade ile benzer tutum içinde olduklarını belirtmişlerdir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 30’u “Site içindekilerle site dışındakilerin, örneğin muhtar seçimleri için, ortak bir karar almaları çok zordur.” ifadesine katıldığını söylemiştir. Yani site dışındaki mahallede yaşayanlar da site içinde yaşayanlarla bu tür kararlarda ortak noktada buluşamayacaklarını söylemişlerdir.

Tablo 61: Eşitsizliğe karşı tutumlar 5

<i>Site içindekilerle site dışındakilerin, örneğin muhtar seçimleri için, ortak bir karar almaları çok zordur.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	4	8	2	4
Katılıyorum	18	36	30	60
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	20	40	10	20
Katılmıyorum	8	16	5	10
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	3	6
TOPLAM	50	100	50	100

“Aynı çevrede yaşayan insanlar, yaşadıkları mekân hakkında eşit söz hakkına sahip olmalıdır.” ifadesi kent yaşamında gruplar arası bu tür bir sosyal farklılığın kişilerce kabul edilip edilmediğini belirlemek için sorulmuştur. Site içinde yaşayanların *“Aynı çevrede yaşayan insanlar, yaşadıkları mekân hakkında eşit söz hakkına sahip olmalıdır.”* ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 52 gibi bir oranla bu ifadeye katılıyorum; % 38 gibi bir oranla ise kesinlikle katılıyorum denilmiştir. Yani site içine yaşayanların yaklaşık % 90’ı, site dışında yaşayanlar ile aralarında bu tür bir farklılığın olmaması gerektiğini düşünmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 48’i *“Aynı çevrede yaşayan insanlar, yaşadıkları mekân hakkında eşit söz hakkına sahip olmalıdır.”* ifadesine katıldığını; % 36’sı kesinlikle katıldığını söylemiştir. Yani her iki grup da bu tür bir eşitsizliği kabul etmemektedir.

Tablo 62: Eşitsizliğe karşı tutumlar 6

<i>Aynı çevrede yaşayan insanlar, yaşadıkları mekân hakkında eşit söz hakkına sahip olmalıdır.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	19	38	18	36
Katılıyorum	26	52	24	48
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	2	4	5	10
Katılmıyorum	3	6	0	0
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	3	6
TOPLAM	50	100	50	100

“Yaşam biçimlerimizin çok farklı olduğunu düşünüyorum.” ifadesi kent yaşamında grupların kendilerini karşılarındaki gruba göre nasıl gördüğünü ifade etmeleri için sorulmuştur. Site içinde yaşayanların *“Yaşam biçimlerimizin çok farklı olduğunu düşünüyorum.”* ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 38’i katılıyorum; % 32’si ne katılıyorum ne de katılmıyorum demiştir. Yani site içine yaşayanlar site dışında yaşayanlar ile aralarında sosyal ve ekonomik farklar olduğunu kabul etmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 36’sı *“Yaşam biçimlerimizin çok farklı olduğunu düşünüyorum.”* ifadesine katıldığını; % 36’sı kesinlikle katıldığını söylemiştir. Yani site dışındaki mahallede yaşayanların yaklaşık % 72’si sitede yaşayanlar ile aralarında sosyal ve ekonomik farklar olduğunu kabul etmektedir.

Tablo 63: Eşitsizliğe karşı tutumlar 7

<i>Yaşam biçimlerimizin çok farklı olduğunu düşünüyorum.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	11	22	18	36
Katılıyorum	19	38	18	36
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	16	32	6	12
Katılmıyorum	4	8	2	4
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	6	12
TOPLAM	50	100	50	100

“*Site hayatı insanları dış dünyadan ayırıyor.*” ifadesi kent içinde kapalı sitelerin farklı gruplar için ayrıcalıklı yaşam biçimi sunup sunmadığı konusunda ne düşündüklerini anlamak için sorulmuştur. Site içinde yaşayanların “*Site hayatı insanları dış dünyadan ayırıyor.*” ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 28’i katılıyorum; yine % 28’i kesinlikle katılıyorum demıştır. Yani site içine yaşayanların yaklaşık % 56’sı sitelerin insanları dış dünyadan ayırdığı konusunda hem fikirdir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 52’si “*Site hayatı insanları dış dünyadan ayırıyor.*” ifadesine katıldığını; % 34’ü kesinlikle katıldığını söylemiştir. Yani site dışındaki mahallede yaşayanların yaklaşık % 86’sı site hayatının insanları kent yaşamından, ketileşmekten ayırdığını düşünmektedir.

Tablo 64: Eşitsizliğe karşı tutumlar 8

<i>Site hayatı insanları dış dünyadan ayırıyor.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	14	28	17	34
Katılıyorum	14	28	26	52
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	13	26	2	4
Katılmıyorum	9	18	1	2
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	4	8
TOPLAM	50	100	50	100

Site içinde yaşayanlara *Kendinizi site dışındaki mahallede yaşayanlardan en fazla hangi konularda farklı hissediyorsunuz?*; site dışındaki mahallede yaşayanlara *Kendinizi sitelerde yaşayanlardan en fazla hangi konularda farklı hissediyorsunuz?*

şeklinde açık uçlu soru yöneltilmiştir. Bu soru için katılanların verdiği yanıtlar çeşitli anahtar kelimeler belirlenerek sınıflandırılmış ve anahtar kelimelere göre grupların verdiği yanıtlar tablo haline getirilmiştir. Bu soruya site içinde yaşayanlar kendilerini, site dışındaki mahallede yaşayanlardan en fazla ekonomik koşullar, eğitim düzeyi ve yaşam biçimleri açılarından farklı görmektedirler. Bu konu hakkında sitedekilerin içinden verilen yanıtlar içinde *“Ekonomiye, gelire bağlı olarak farklılıklar oluşuyor. Ekonomik şartlar insanın yaşam yerlerini belirliyor.”* şeklinde ifadeler edinilmiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanlar kendilerini, site içinde yaşayanlardan en fazla ekonomik koşullar ve komşuluk ilişkileri geliştirme açılarından farklı görmektedirler. *“Mahalle içi arkadaşlıklar daha samimi ve güvenli oluyor. Ama buralarda geçim sıkıntısı var, maddi problemler var.”* ifadesi ile site dışındaki mahallede yaşayanların konu hakkındaki fikri ortaya çıkmaktadır. Bu konuda site dışındaki mahallede yaşayanlar içinde herhangi bir fikir beyan etmeyenler de mevcuttur, bu da mahalledekilerin site içinde yaşayanların yaşam biçimleri hakkında herhangi bir bilgisi olmadığını göstermektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanlar arasında bu soru için verilen *“Sitede yaşayanlardan daha şanslıyım. Çünkü siteler açık cezaevidir.”* yanıtı çok dikkat çekicidir.

Tablo 65: Bireylerin kendini diğer guruptan farklı gördüğü konular

Anketin Yapıldığı Yer			
SİTE		MAHALLE	
Anahtar Kelime	Sayı	Anahtar Kelime	Sayı
Ekonomi	34	Ekonomik	31
Eğitim	12	Komşuluk	8
Yaşam biçimi	11	Fikri yok	6
Güvenlik	7	İlişki kurma	5
Yaşam kalitesi	7	Meslek	4
Kültür	5	Hizmet yetersizliği	3
Sosyal faaliyet imkânı	3	Güvenlik	2
Çocuk oyun alanı	2	Farklı hissetmiyor	1
Göç	2	Çocuk oyun alanı	1
Mekân kalitesi	2		
Yeşil alan	2		
Temizlik	2		
Sosyal Statü	1		

Diğer grubun problemleri hakkındaki fikirler açık uçlu sorusuna grupların verdiği yanıtlar çeşitli anahtar kelimeler belirlenerek sınıflandırılmış ve anahtar kelimelere göre grupların verdiği yanıtlar tablo haline getirilmiştir. Site içinde yaşayanlara göre, site dışındaki mahallede yaşayanların problemleri ekonomik koşullar/yetersizlik, eğitim yetersizliği ve sosyal yaşam farklılıklarıdır. Site dışındaki mahallede yaşayanlara göre ise site içinde yaşayanların problemleri yalnız olmaları, huzursuz olmaları ve komşuluk ilişkileri geliştirmemiş olmalarıdır. *“Yabaniler. Komşuluk yok. Huzurlu olduklarını sanmıyorum. Bence çok yalnızlar.”* ifadesi bunu açıkça ortaya koymaktadır. Aslında her iki grup da birbirine kendi yaşam alanları, kendi alışkanlıkları bakış açılarından bakmışlardır. Site içinde yaşayanların belirttiği *“Yol ve bakım, çevre düzenleme eksikliği, sosyal yaşam alanlarının azlığı, otopark eksikliği, ışıklıandırma yetersizliği, eğitim öğretim yerlerinin azlığı, güvenlik eksikliği, ısınma ve yakıt problemi”* şeklinde sıralanan problemler kendilerinin sahip olduğu ancak diğer grubun sahip olamadığı durumlardır. Site dışındaki mahallede konu hakkında fikri olmayan kişilere de rastlanmıştır, bu durum *“Duvarın ötesini hiç görmediğim için, bilmiyorum.”* olarak ifade edilmiştir.

Tablo 66: Bireylerin diğer grubun sorunları hakkındaki düşünceleri

Anketin Yapıldığı Yer			
SİTE		MAHALLE	
Anahtar Kelime	Sayı	Anahtar Kelime	Sayı
Ekonomik	40	Yalnızlık	32
Eğitim	13	Huzursuzluk	11
Sosyal yaşam	10	Fikri yok	7
Güvenlik	9	Komşuluk yok	3
Çevre bakımı	9	Yabancılaşma	2
Otopark	4		
Kültür	3		
Göç	2		
Hane kalabalıklığı	2		
Sağlık	2		
Kalitesiz konutlar	1		

(2) Aile İlişkileri: Bireyin Yaşadığı Çevreye Göre Değişimler

Değişim bütün toplumlarda insanla ilgili her konuda gözlenebilmektedir. Aile, toplumun ayrılmaz bir parçasıdır ve dolayısıyla içinde bulunduğu çevreye göre değişimleri barındırması ve yansıtmaları doğal karşılanmaktadır.

Ankete katılanlara, yaşadıkları semt olan Samandıra'da yaşamının aile ilişkilerine yansıması hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Site içinde yaşayanları % 80'i, site dışındaki mahallede yaşayanların % 56'sı bu semtte yaşamının aile ilişkileri için herhangi bir değişikliğe yol açmadığını belirtmiştir.

Tablo 67: Bu semtte yaşamının aile ilişkilerine etkisi

Bu semtte yaşamının aile ilişkilerine etkisi		Anketin yapıldığı yer		Toplam
		SİTE	MAHALLE	
Çok olumlu	Sayı	0	2	2
	%	0	4	2
Olumlu	Sayı	8	18	26
	%	16	36	26
Farketmedi	Sayı	40	28	68
	%	80	56	68
Olumsuz	Sayı	2	2	4
	%	4	4	4
Çok olumsuz	Sayı	0	0	0
	%	0	0	0
Toplam	Sayı	50	50	100
	%	100	100	100

“Eşitsizlik” kavramının bu çevrede aile ilişkilerine yansımalarının anlaşılabilmesi için, ankete katılan gruplara aile ilişkilerindeki olası değişimleri tanımlayıcı ifadelerle ne kadar katıldıkları sorulmuş ve ifadelerle ilgili tüm yanıtlar ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Ankete katılan gruplara 4 farklı ifade sorulmuş ve her bir ifade için kişinin aile ilişkileri hakkındaki düşüncesi ve değişim biçimleri ölçülmek istenmiştir.

“Aileme daha fazla vakit ayırabiliyorum.” ifadesi bu semtte yaşamak ile aile ilişkilerindeki değişimi ölçebilmek için sorulmuştur. Site içinde yaşayanların *“Aileme daha fazla vakit ayırabiliyorum.”* ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 48’i bu ifadeye ne katılıyorum ne de katılmıyorum diyerek nötr bir tavır takınmıştır. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 50’si *“Aileme daha fazla vakit ayırabiliyorum.”* ifadesine ne katılıyorum ne de katılmıyorum demiştir. Yani her iki grup da bu ifade için kesin bir tutum sergileyememiştir.

Tablo 68: Aile ilişkileri hakkında tutumlar 1

<i>Aileme daha fazla vakit ayırabiliyorum.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	4	8	7	14
Katılıyorum	17	34	15	30
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	24	48	25	50
Katılmıyorum	5	10	3	6
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	0	0
TOPLAM	50	100	50	100

“Yolda çok fazla vakit geçirdiğim için, yeterli vakit ayıramıyorum.” ifadesi bu semtte yaşamak ile aile ilişkilerindeki değişimi ölçebilmek için sorulmuştur. Site içinde yaşayanların *“Yolda çok fazla vakit geçirdiğim için, yeterli vakit ayıramıyorum.”* ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 44’ü bu ifadeye katılmıyorum demiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 38’i *“Yolda çok fazla vakit geçirdiğim için, yeterli vakit ayıramıyorum.”* ifadesine katılmıyorum demiştir. Yani her iki grup da yolda ortalama olarak 40 ila 60 dakika harcamalarına rağmen, bu ifadeye katılmadıklarını söylemiştir.

Tablo 69: Aile ilişkileri hakkında tutumlar 2

<i>Yolda çok fazla vakit geçirdiğim için, yeterli vakit ayıramıyorum.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	2	4	0	0
Katılıyorum	9	18	13	26
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	14	28	6	12
Katılmıyorum	22	44	19	38
Kesinlikle Katılmıyorum	3	6	3	6
TOPLAM	50	100	41	82

“İşe çok fazla vakit ayırdığım için, yeterli vakit ayıramıyorum.” ifadesi bu semtte yaşamak ile aile ilişkilerindeki değişimi ölçebilmek için sorulmuştur. Site içinde yaşayanların “İşe çok fazla vakit ayırdığım için, yeterli vakit ayıramıyorum.” ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 40’ı bu ifadeye ne katılıyorum ne de katılmıyorum demiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanların % 46’sı “İşe çok fazla vakit ayırdığım için, yeterli vakit ayıramıyorum.” ifadesine katılıyorum demiştir. Site dışına yaşayanların genel olarak meslek yerine işleri olduğu ve belirgin bir mesai saati tanımı olmayan serbest işlerde çalıştıklarından işe çok fazla vakit ayırmaları normaldir ve bu aile hayatlarını etkilemektedir.

Tablo 70: Aile ilişkileri hakkında tutumlar 3

<i>İşe çok fazla vakit ayırdığım için, yeterli vakit ayıramıyorum.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	2	4	1	2
Katılıyorum	17	34	23	46
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	20	40	6	12
Katılmıyorum	11	22	9	18
Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	2	4
TOPLAM	50	100	41	82

“Çevrede ailemle birlikte yapabileceğim pek çok aktivite var.” ifadesi bu semtte yaşamak ile aile ilişkilerindeki değişimi ölçebilmek için sorulmuştur. Site içinde yaşayanların “Çevrede ailemle birlikte yapabileceğim pek çok aktivite var.” ifadesi hakkındaki tutumu ölçüldüğünde % 50’si bu ifadeye katılıyorum demiştir. Site

dışındaki mahallede yaşayanların % 52'si “*Çevrede ailemle birlikte yapabileceğim pek çok aktivite var.*” ifadesine ne katılıyorum ne de katılmıyorum diyerek nötr bir ifade sergilemiştir.

Tablo 71: Aile ilişkileri hakkında tutumlar 4

<i>Çevrede ailemle birlikte yapabileceğim pek çok aktivite var.</i>	Anketin yapıldığı yer			
	SİTE		MAHALLE	
	Sayı	%	Sayı	%
Kesinlikle Katılıyorum	0	0	2	4
Katılıyorum	25	50	3	6
Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum	16	32	26	52
Katılmıyorum	4	8	14	28
Kesinlikle Katılmıyorum	5	10	5	10
TOPLAM	50	100	50	100

(3) Çocukların Geleceğine Bakış: Hiyerarşi

Kavramsal bölümde belirtildiği gibi toplumsal ayrışmanın bağlı olduğu üç ana değişkenden biri eğitimde eşitsizliktir. Çünkü eğitim seviyesindeki yükseliş, eşitsizlikleri giderebilecek toplumsal bir avantajdır. Dolayısıyla çocukların geleceğine bakış açısı açık uçlu sorusunda, her iki grubun da eğitimi birinci sıraya koymalarında öne çıkan etmendir. Site dışındaki mahallede yaşayanlar için çocuklarının okuyup bir meslek sahibi olmalarını istemeleri yani kendileri gibi bir iş yerine bir *meslek* edinmelerini beklemeleri, yaşadıkları toplumdaki eşitsizliklerle baş etmeleri için en kuvvetli araç olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır.

Ankete katılanlara çocuklarının geleceğine bakışları nedir, onlardan beklentileri nelerdir şeklinde yöneltilen soruya verdiği yanıtlar çeşitli anahtar kelimeler belirlenerek sınıflandırılmış ve anahtar kelimelere göre grupların verdiği yanıtlar tablo haline getirilmiştir. Bu soruya site içinde yaşayanlar çocuklarının gelecekte istedikleri, sevdikleri bir mesleği yapmalarını beklediklerini söylemişlerdir. Site dışındaki mahallede yaşayanlar ise çocukları için gelecekte eğitimlerini tamamlayıp bir meslek sahibi olmalarını beklemektedirler. Her iki grup için en keskin ayrım bir tarafta istenilen, sevilen mesleğin yapılmasını isteme, diğer tarafta ise kendilerinin

sahip olamadığı mesleği çocuklarının sahip olmasını beklemedir. Site içinde yaşayanların bu soru için verdiği ilginç yanıtlardan biri de “Çocuğumun eğitimi için ve sosyal olup merkezi yerlere kolay ulaşması için daha merkezi bir semte yerleşmek istiyorum.” cevabıdır. Site içinde yaşayanlar çocukları için gelecek beklentisinde kararları çocuğuna bırakmayı tercih etmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanlar içinde “Okuyup kendi ayakları üzerinde durabilsinler, eğitilmiş bireyler olsunlar.” cevabı ve “Okusun mesleğini eline alsın.” cevabı mahalle geneli için ortak bir beklentidir.

Tablo 72: Çocukların geleceğine bakış

Anketin Yapıldığı Yer			
SİTE		MAHALLE	
Anahtar Kelime	Sayı	Anahtar Kelime	Sayı
İstediği meslek	22	Meslek sahibi	41
Çocuk yok/büyük	22	Eğitimini tamamlaması	15
Eğitimini tamamlaması	16	Kazanç	4
Sosyal birey	7	Topluma yararlı birey	3
Merkeze taşınmak	3	Çocuk yok/büyük	2
		Başarı	1

SONUÇ

Günümüz kentleri toplumsal eşitsizliklerin en yoğun ve en çarpıcı biçimlerde yaşandığı mekânlardır. Toplumsal sınıflar gelir ve güç dağılımı gibi eşitsizlikler kadar, mekânsal farklılaşmalara bağlı eşitsizliklerle de kristalize olurlar. Bu çalışmada birbirine yakın yaşayan iki farklı gelir gurubunun kenti yaşama ve kullanma biçimleri ile birbirlerine bakış açıları üzerinden, kentsel mekândaki ‘Güç Geometrisi’ kavramının varlığına ilişkin ipuçları yakalanmaya çalışılmıştır. Çalışma süresince mekân, eşitsizlik, toplumsal gruplar göz önünde bulundurulana anahtar kelimelerdir. Artık coğrafyanın, bulunulan yerin, yaşanan mekânın insandaki izdüşümleri toplumda belirgin bir hal almaya başlamıştır.

Ele alınan konu, insanlarda “alışkanlık mekânları”nı kurumsalcılıkla açıklayan yaklaşım çerçevesinde, kurumsallaşan eşitsizliği aramaktadır. Kurumsalcı yaklaşım toplumdaki dengesizlikler üzerine yoğunlaşmakta, eşitsizliğin kurumsallaştığı coğrafyalara değinmektedir. Kentsel mekân kullanımında oluşan görünür veya görünmez sınırlar, sosyal gruplar arasında “alışkanlık mekânları” doğurmaktadır. Bu da sosyal gruplar arası hiyerarşiyi meydana getirmekte, kentte eşitsizliğin kurumsallaşmasına yol açmaktadır. Bu olgunun bir gereğidir ki, ‘öteki’ tarafından kuşatıldığını düşünenler farklılıklarını korumaya çalışmakta, ayırmakta, kendi gibi insanlarla bir arada yaşayabileceği mekânları oluşturmakta, yeni yaşam çevrelerine kapanmaktadır. Bu kesimin dışındakiler ise, kentte kendilerine başkaları tarafından ayrılmış mekânlarda soluk alıp vermeye devam etmekte, ‘görünmez sınır’lara denk geldiği vakit aşma girişiminde dahi bulunamamaktadır. Çeşitli ekonomik eşitsizlikler hakkında site içinde yaşayanlar gruplar arasında bu tür eşitsizliklerin olması hakkında olumlu görüş belirtirken, site dışındaki mahallede yaşayanların ekonomik eşitsizlikleri referans alan ifadelere karşı olan tutumu olumsuz olmuştur. Site hayatının gruplar arasında çeşitli ayrımlara sebep olduğu şeklindeki ifadelere her iki grup da katıldığını belirterek, örneklem mahallesinde bu tür eşitsizliklerin örneğinin yaşandığını kanıtlamıştır.

Saha çalışması için örnek alan seçilen Samandıra'da ve İstanbul'un pek çok semtinde görülen site içinde yaşayanlar ile site dışında fakat yakınında yaşayanlar ayrımı, ikiliği gözlenebilmektedir. Geleneksel mahalleler yerini sınıfsal temellere dayalı, her yönüyle homojen insan gruplarını barındıran yeni mahalle anlayışına bırakmıştır. Kentte böylesine örülmüş ilişkiler ağı, insanlar arası hiyerarşi, Murat Güvenç tarafından söylendiği şekliyle "aynı dünyada ayrı dünyalarda"¹³⁶ yaşayan gruplar olarak ifadelendirildiğinde derin bir anlam kazanmaktadır. İnsanlar homojen gruplar halinde, homojen yaşam mekânlarında, homojen tüketim alanları oluşturarak kentte kendilerinden farklı olan grupları dışlayarak yaşamayı tercih etmiş; görünmez duvarlar aşıldığı vakit başka gruplarla karşılaşmaktan korkmuş, kendi dünyasına dönmeyi tercih etmiştir. Harvey'in, mekânsal yapı ile toplumsal yapı arasındaki bağa vurgu yaparak "benzer insanların birbirlerine yakın yaşamaktan hoşlandıkları ya da yalnızca birbirine yakın yaşadıkları" tezi saha çalışmasının yapıldığı alanın genel profiline işaret etmekte, site-mahalle ikiliğine vurgu yapmaktadır.

Toplumsal sınıfların arasında keskinleşen çizgiler, kentlerde benzer süreçleri yaratmıştır. Bir grup kendini, kentin içinde çevresinden yalıtılmış, dışarıya kapalı ve korumalı sitelere kapatırken; diğer toplumsal gruplar kentin içinde kendilerine ayrılmış mekânlarda yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bourdieu'nun da belirttiği gibi kültürel ve ekonomik sermaye bakımından birbirlerine yakın olan gruplar sosyal mekânda birbirlerine daha yakın bulunmaktadır. Saha çalışmasının yapıldığı alanların bizatihi kendileri, kendi içlerinde birer homojen grupturlar. Araştırma sonuçları ile beraber "site içinde yaşayanlar" ile "dışında fakat yakınında yaşayanlar" yani site dışındaki mahallede yaşayanlar arasında sosyal ve demografik özellikler açısından pek fazla ortaklık bulunmadığı gibi, sosyal grupların kendi içlerinde benzerlik taşıdıkları görülmektedir. Dolayısıyla, iki farklı homojen grubun olduğu ve bu iki farklı grubun birbirine çok yakın ama ayrılmış olarak yaşadıkları sonucuna varılabilir. Yani anket çalışmasının yapıldığı bu alan, Samandıra, sosyal ve mekânsal ayrışmanın görüldüğü bir alanı örneklemektedir.

¹³⁶ Murat Güvenç, "Beş Büyükşehirde Satatü-Gelir Temelinde Mekânsal Farklılaşma: İlişkisel Çözümler", 75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık İçinde, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 1998 aktaran Köksal Alver, Siteril Hayatlar Kentsel Mekânsal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler, Ankara, Hece Yayınları, 2007, s.110-111.

Yukarıda ana hatları ile tariflenen site içinde yaşayanlar ve site dışındaki mahallede yaşayanların sosyal ve ekonomik konum açısından birbirinden oldukça farklı olanaklar içinde bulundukları görülmektedir. Sitede yaşayanlar avantajlı kesime işaret ederken, site çevresinde yaşayanların büyük oranda dezavantajlı konumda oldukları görülmektedir. Samandıra örneğinde çarpıcı olan noktalardan biri, sitelerin dışında komşuluk ilişkilerinin yüksek düzeyde devam etmesine rağmen sitelerde bu ortamın bulunmamasıdır. 2000'li yıllarda bu bölgede yoğunlaşmaya başlayan siteler aslında mahalleyi sosyal ve mekânsal ayırmaya sürüklemiştir. Diğer önemli noktalardan biri de, site içinde yaşayanlar kentin başka noktalarındaki kişilerle de iletişim kurmaya devam ederken, site dışındaki mahallede yaşayanlar kendi mahalleleri içinde her türlü ihtiyaçlarını görmeye devam etmektedir. Sitelerin inşa edilmesinin ardından gözlenen bir takım değişikliklerin gruplar arasında nasıl algılandığı ve yaşam biçimlerinde nasıl etkiler bıraktığı ile ilgili soru ekonomik, sosyal ve mekânsal açılardan değerlendirildiğinde, site içinde yaşayanlar için tüm ekonomik, sosyal ve mekânsal yapılara ilişkin değişkenler hakkındaki tutumu olumlu yani değişimleri karşılayabilir şeklinde okunurken; site dışındaki mahallede yaşayanlar tarafından ekonomik, sosyal ve mekânsal değişimlere ilişkin tutumlar olumsuz yani karşılanamaz, değişimden memnun olmama şeklinde ortaya çıkmıştır. Sitelerin inşasından sonra çevrede meydana gelen ekonomik ve sosyal yapıya ilişkin ve fiziksel mekânla ilgili değişimlere ilişkin tutumlar site içinde ve dışında yaşayanlar tarafından birbirinin tam aksi şeklinde yorumlanmıştır.

Anket yapılan alandaki siteler, tezin ikinci bölümünde İstanbul'da Toplumsal açıdan Farklı Nitelikteki Konut Alanları başlığında sözü edilen ve kapalı siteleri sınıflayarak ifade eden Tablo 2'ye göre ikinci tip kapalı yerleşim örneğine uygundur. Yani araştırmaya konu olan siteler İstanbul'da en üst gelir grubunun yaşadığı prestij sitelerinden değildir; bu siteler tek aile evlerinden oluşan, güvenlik ve ortak kullanım alanlarına ilişkin ayrıcalıklar sunan, mekânsal bir aidiyet oluşumunun görülmediği, maddi sermaye vasıtasıyla gösterişçi tüketimi destekleyecek kültürel sermaye kaynaklı talebe cevap veren, okul, hastane gibi kamusal hizmetleri dışarıdan sağlayan orta sınıf sitelerini örneklemektedir. Bu mahalleyi tercih sebepleri arasında sorulan site içi güvenlik gerekçesi, site içinde ankete katılanların hemen hemen hepsi

için önemli ve çok önemli olarak değerlendirilmiştir. Sitelerde yaşayanlar çevrede yaşayanlar ile ilişki kurmamaktadırlar. Daha önce, birbirleri hakkındaki tutumlarını ölçmek amacıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlardan da anlaşılabilceği üzere, bazı site sakinleri site dışındaki mahallede yaşayanları komşu olarak görmemekte ve iş ilişkileri dışında herhangi bir ilişki kurmayı tercih etmemektedir. Bu durum, Samandıra'da mekânsal parçalanma ile birlikte sosyal ayrışmanın da olduğunu göstermektedir.

Site dışındaki mahalle ise tek katlı gecekondulardan zamanla "aile apartmanları"na dönüşmüş, çeşitli imar izinleri ile yeni katlar eklenmiş kimi iki, kimi dört katlı apart-kondu denilebilecek yapılardan oluşmaktadır. Sakinlerinin büyük bir çoğunluğu memleketlerinden bu mahalleye hemşehrilik, akrabalık ilişkileri sayesinde buraya yerleşmiş ve neredeyse mahalle yeni yeni kurulurken göç etmişlerdir. Aynı mahalleyi paylaşıp da bir duvar veya bir yol gibi yapay eşiklerle sitelerden fiziksel olarak ayrılmaktadır. Saha çalışmasının gerçekleştirildiği alandaki site dışındaki mahallede yaşayanlar arasında hemşehrilik ilişkilerine sıkça rastlanmıştır. Toplumsal ağlar arasında yer alan hemşehrilik ilişkileri, grupları içinde bulundukları toplumdan yalıtmakta ve grubu ya da insanı kentte kendine benzer gruplar içinde yaşamaya itmektedir. Hemşehriliğe dayalı informal ilişki ağlarında görülen, göç sürecinde göç edilecek yeri seçmekten, barınacak ev ve çalışacak iş bulmaya kadar her alanda birincil sayılan ilişkiler türü, mahallede de görülen bir olgu olmuştur. Kente yeni göç edenler, ilk olarak genellikle bu sürece daha önce girmiş akraba ve hemşehrilerinin oturduğu bölgelere yerleşmekte, böylece içinden çıktıkları geleneksel topluluktan, özellikle kır koşullarından kent yaşamına geçişte 'tampon' görevi üstlenen böyle bir gruplaşma onlar için kent hayatına uyum sağlamada sorunlarını çözmede kolaylaştırıcı olmaktadır. Gerçekten de anket çalışmasının yapıldığı mahallede 'yerleşmek için bu mahalleyi tercih sebepleri' arasında yer alan 'hemşehrilik/akrabalık' seçeneği, ankete katılanların % 66'sı için önemli ve çok önemli olarak nitelendirilmiştir.

Tezin kavramsal çerçevesinin oturtulduğu ve birbiriyle ilişkili konuların bir diğeri ise ‘zaman-mekan sıkışması’na referans veren ‘Güç Geometrisi’dir. Zaman-mekân sıkışması aynı mekânda yaşayan veya aynı mekânı kullanan sosyal gruplar arasındaki hiyerarşi ve eşitsizlik kaynaklı güç ilişkisine referans vermektedir. Güç Geometrisi olarak tanımlanabilen ‘zaman-mekân sıkışması’ sosyal farklılaşmaya ihtiyaç duymaktadır. Güç geometrisi, toplumda oluşan eşitsizliklerin mekândaki ifadesidir. Kentle, kentlilerle ilişki kurmak amaçlı ve kentsel ihtiyaçlarını giderebilmelerine yönelik çeşitli faaliyetler ve bunları gerçekleştirirken kullanılan araç ilişkisinde site ve mahalle ayrışması göze çarpmıştır. Özellikle spor ve kültürel faaliyetlerin site dışındaki mahallede yaşayanlarca yapılmayan aktiviteler oluşu, iki grubun keskin bir şekilde ayrıştığı aktivitelerdir. İki grup tarafından da ortak olarak yapılan aktivitelerde ise kullanılan ulaşım aracı farkı belirlemektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanlar mümkün olduğunca yürümeyi tercih etmekte, yoksa toplu taşıma araçlarını (otobüs, minibüs gibi) kullanmakta; site içinde yaşayanlar ise çoğunlukla özel araçlarını kullanmayı tercih etmektedirler.

Grupların birbirini hangi konularda farklı gördüğüne ilişkin açık uçlu sorulara verilen yanıtlara göre site içinde yaşayanlar kendilerini, site dışındaki mahallede yaşayanlardan en fazla ekonomik koşullar, eğitim düzeyi ve yaşam biçimleri açılarından farklı görmektedirler. Bu konu hakkında sitedekilerin içinden verilen yanıtlar içinde *“Ekonomiye, gelire bağlı olarak farklılıklar oluşuyor. Ekonomik şartlar insanın yaşam yerlerini belirliyor.”* şeklinde ifadeler edinilmiştir. Site dışındaki mahallede yaşayanlar kendilerini, site içinde yaşayanlardan en fazla ekonomik koşullar ve komşuluk ilişkileri geliştirme açılarından farklı görmektedirler. *“Mahalle içi arkadaşlıklar daha samimi ve güvenli oluyor. Ama buralarda geçim sıkıntısı var, maddi problemler var.”* ifadesi ile site dışındaki mahallede yaşayanların konu hakkındaki fikri ortaya çıkmaktadır. Bu konuda site dışındaki mahallede yaşayanlar içinde herhangi bir fikir beyan etmeyenler de mevcuttur, bu da mahalledekilerin site içinde yaşayanların yaşam biçimleri hakkında herhangi bir bilgisi olmadığını göstermektedir. Sitelerde yaşayanların “dışarı”yı dışlamayı hedeflerken, gerçekte kendini “içeri”ye “hapsettiği” gerçeği *“Sitede yaşayanlardan daha şanslıyım. Çünkü siteler açık cezaevidir.”* yanıtı ile pekişmektedir.

Toplumsal ve kültürel bir gösterge olarak mekân, toplumsal olanın tüm boyutlarına işaret etmektedir. Toplumsal yapının aynası şeklinde değerlendirilmesi gereken mekân, hem bir kimlik unsuru hem de bir kültürel gösterge oluşuyla sosyolojik analiz için önemli bir araştırma sahasıdır. Bu bağlamda toplum zaman aynasında olduğu gibi mekân aynasında da yansımaktadır. Mekân toplumsal değişmeyi gösteren bir ‘ayna’dır. Ankete katılan gruplara en sık görüştüğü kişinin nerede oturduğu sorulmuş ve bu soru ile insanların yakından görüştüğü kişi ile iletişim kurarken kentte ne kadar hareket ettiği sorgulanmak istenmiştir. Buna göre site içinde yaşayanlar en sık görüştükleri kişinin % 66 ile “*İstanbul’da başka bir ilçede*” olduğunu; site dışındaki mahallede yaşayanlar ise en sık görüştükleri kişinin % 54 ile “*Site dışındaki mahallede*” olduğunu yani *kendi mahallelerinde* olduğunu söylemiştir. Buradan da anlaşılabileceği gibi site içi ve dışı birbiriyle arkadaşlık kurmamaktadır. Site içinde yaşayanlar kentin başka noktalarındaki kişilerle de iletişim kurmaya devam etmekte, ancak site dışındaki mahallede yaşayanlar sosyal ve ekonomik kapasitelerinin düşük olması nedeniyle ev-mahalle-semt odaklı bir yaşam sürdürmekte, kendi mahalleleri içinde her türlü ihtiyaçlarını görmeye devam etmektedir. Site dışındaki mahallede yaşayanlar yakınlardaki sitelerle ilişki kurmadıkları gibi kentin merkezi alanlarını da yüksek oranda kullanamamaktadırlar. Burada içe kapalı bir yaşam görülmektedir. Site içindekilerin de en sık görüştükleri kişilerin site dışından hatta ilçe dışından olması, site içinde ilişkilerin gelişmediğini, birbirlerini pek görmediklerini, resmi ilişkiler olduğunu, mahalledeki gibi canlı bir komşuluk ilişkisinin olmadığını göstermektedir.

Diğer grubun problemleri hakkındaki fikirler açık uçlu sorusuna site içinde yaşayanlar, site dışındaki mahallede yaşayanların problemleri olarak ekonomik koşullar/yetersizlik, eğitim yetersizliği ve sosyal yaşam farklılıkları olarak belirtmişlerdir. Site dışındaki mahallede yaşayanlara göre ise site içinde yaşayanların problemleri yalnız olmaları, huzursuz olmaları ve komşuluk ilişkileri geliştirmemiş olmalarıdır. “*Yabaniler. Komşuluk yok. Huzurlu olduklarını sanmıyorum. Bence çok yalnızlar.*” ifadesi bunu açıkça ortaya koymaktadır. Aslında her iki grup da birbirine kendi yaşam alanları, kendi alışkanlıkları bakış açılarından bakmışlardır. Site içinde yaşayanların belirttiği “*Yol ve bakım, çevre düzenleme eksikliği, sosyal yaşam*

alanlarının azlığı, otopark eksikliği, ışıklandırma yetersizliği, eğitim öğretim yerlerinin azlığı, güvenlik eksikliği, ısınma ve yakıt problemi” şeklinde sıralanan problemler, kendilerinin sahip olduğu ancak diğer grubun sahip olamadığı durumlardır. Site dışındaki mahallede konu hakkında fikri olmayan kişilere de rastlanmıştır, bu durum “Duvarın ötesini hiç görmediğim için, bilmiyorum.” olarak ifade edilmiştir.

Saha araştırmasından elde edilen bulgular, literatür araştırmasının işaret ettiği neden ve sonuçlarla büyük oranda örtüşmektedir. Samandıra örneğinde de görüldüğü gibi, sosyal ayrışma mekânsal parçalanma yoluyla, nüfusun homojen, birbirine benzer yapıda birimlere bölünmesine yol açmaktadır. Tezin kavramsal çerçevesi içinde bu sonuçlar değerlendirildiğinde; kapalı sitelerin Türkiye’de belli bir kesim için ithal edilen bir yaşam biçimi sunması, bu arzın denetimsiz, kentlerin plansız ve üst ölçekte yeniden dağıtım mekanizmalarının zayıf olması gibi etkenlerin bir araya gelmesiyle, sosyal ve mekânsal parçalanmanın kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Korunaklı konut yerleşimleri, korunaklı alışveriş ve eğlence merkezleri, rekreasyon alanları, ayrılmış ulaşım talepleri ve kimi noktalarda bunları destekleyen kentsel politikalar, mekanda ayrışımın sınırlarını netleştiren unsurları oluşturmakta, farklılaşan her bir hizmet için de farklılaşmış ve ayrılmış sunumları geliştirmektedir. “İçeridekiler” ve “dışarıdakiler”i tanımlayan sınırlar ise, mekânı çevreleyen duvarlar değil, gerçekte, duyulan “korku”nun hâkim olduğu sosyal tedirginlikler, yani görünmeyen toplumsal sınırlardır.

Tezin üçüncü bölümünde varılan sonuçların, şehir planlama ve sosyoloji disiplinleri açısından yorumlanması önem taşımaktadır. Çünkü burada asıl sorun, kapalı sitelerin inşa ediliyor ve satılıyor olması değil, kentin giderek artan eşitsizliğe, sosyal mekânsal ayrışmaya sahne olmasıdır. Sosyal ayrışmaya, dışlamaya yol açmaları madalyonun bir yüzünü oluştururken, diğer tarafta piyasanın sunduğu çeşitlilik içinde değerlendirilmektedirler. Bu durum, eşitlikçi politikaların, yeniden dağıtım mekanizmalarının zayıflaması, refah devletinin çözülmesi ile tetiklenmektedir.

Bu sonuçlardan da anlaşılacağı üzere “site içinde yaşayanlar” ile “dışında fakat yakınında yaşayanlar” arasında sosyal ve demografik özellikler açısından ortaklık bulunmadığı gibi, bunlar kendi içlerinde benzerlik taşımaktadırlar. Kentteki sosyal ve mekânsal ayrışmanın küçük bir ölçeğinin sergilendiği Samandıra örneğinde de görüldüğü gibi, kentte insanlar arası bir hiyerarşi bulunmakta ve sosyal ve ekonomik eşitsizlik söz konusudur. Farklı sosyal grupların kentteki yaşama-çalışma-eğlenme-alışveriş gibi alışkanlık mekânları ile bağlantı kurma biçimleri birbirlerinden oldukça farklıdır. Yani yaşadığımız şehirde de olduğu gibi Samandıra’da da “kalemle çizilmemiş, görünmez bir sınır” insanları birbirinden ayırmaktadır. Sahada ‘zaman-mekân sıkışması’nın ihtiyaç duyduğu sosyal farklılaşma mevcuttur.

KAYNAKÇA

- Akgün, Asiye: “La Zona (Yasak Bölge): İktidarın Güç alanı Olarak Mekân”, (Çevrimiçi) www.mekanar.com/.../La-Zona-Yasak-BAlge-AektidarAen-GAA-AlanAe-Olarak-Mekan-Asiye-AkgAn.html, 01 Ekim 2009.
- Adaman, Fikret, Keyder, Çağlar: “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma” (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf, 22 Aralık 2007.
- Alver, Köksal: **Siteril Hayatlar Kentsel Mekânsal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler**, Ankara, Hece Yayınları, 2007.
- Aydınlı, Semra: ““Mekân”dan “Mekansal”a: Mekânın Zamansallığı/Zamanın Mekânsallığı”, **Zaman Mekân**, İstanbul, YEM Yayınları, 2008.
- Babbie, Earl R.: **The Basics of Social Research**, 2008.
- Çağlayan, Savaş: “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 17, Güz 2006.
- Çavuşoğlu, Erbatur: “Küresel Mekânın-Ekonomi Politikası: Küreselleşme Döneminde Mekân Kavramına Kentbilimsel Bir Bakış” **3. Bin yılda Şehirler: Küreselleşme Mekân-Planlama Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu**, 1999.

- Çavuşoğlu, Erbatur: "Hegemonik Bir Süreç Olarak Türkiye Kentleşmesi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 2004.
- Çavuşoğlu, Erbatur: "Küresel Kent Bağlamında İstanbul Metropolünün İrdelenmesi Ve Küresel Potansiyellerinin Analizi Üzerine Bir Araştırma", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Çekiç, Tuba İnal, Gezici, Ferhan: "İstanbul Metropolitan Kent Çeperindeki Yeni Kullanıcılar: Lüks Konut Alanları", **Kent Gündemi Dergisi**, TMMOB ŞPO Yayını, s. 99–106, Ocak 2004.
- Enlil, Zeynep Merey: "İstanbul'un Kültürel Peyzajı: Uzlaşma ve Çatışma Mekânları", **3. Bin yılda Şehirler: Küreselleşme Mekân-Planlama Dünya Şhircilik Günü Kolokyum**, 1999.
- Engel, Rafael J., Schutt, Russell K.: **Fundamentals of Social Work Research**, 2010.
- Eraydın, Ayda: **Mekânsal Süreçlere Toplu Bakış, Değişen Mekân Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923–2003**, İstanbul, Dost Kitabevi, 2006.
- Es, Muharrem, Ateş, Hamza: "Kent Yönetimi, Kentlileşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", (Çevrimiçi) <http://www.isguc.org/ssk/kitap48/07.pdf>, 22 Aralık 2007, s. 205-248.

- Evcil, Nilay, Dökmeci,
Vedia
- “Türkiye’de Göç Eğilimlerinin Mekânsal, Demografik ve Zaman Açısından Analizi”, **12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi Bölge Bilimine Yeni Yaklaşımlar Bildiriler Kitabı**, İstanbul 2007.
- Evren, Yiğit:
- “İstanbul Merkez Bölge’de Bütünleşme ve Ayrışma: 15. ISOCARP Genç Profesyonel Plancılar Çalıştayı’nın Düşündürdükleri”, **YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi** Cilt 2 Sayı 1, 2007, s.11-21.
- Gülümser, Aliye Ahu:
- "A New Trend In Urbanization: Gated Communities In İstanbul (Kentleşmede yeni bir eğilim: İstanbul'daki korumalı yerleşmeler)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2005.
- Güvenç, Murat:
- “Beş Büyükşehirde Satatü-Gelir Temelinde Mekânsal Farklılaşma: İlişkisel Çözümler”, **75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık**, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 1998.
- Harvey, David:
- Postmodernliğin Durumu**, İstanbul, Metis Yayınları, 2006.
- Işık, Oğuz, Pınarcıoğlu, M.
Melih:
- Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.
- İTO:
- “Dünden Bugüne İstanbul’un Nüfus ve Demografik Yapısı”, İstanbul 2006.
- Kahvecioğlu, Hüseyin:
- “Mekânın Üreticisi veya Tüketicisi Olarak Zaman”, **Zaman Mekân**, İstanbul, YEM Yayınları, 2008.

- Karakurt, Elif: “Bilgi Toplumu Sürecinde Yeniden Yapılanan Kentsel Mekânı Okumak”, (Çevrimiçi) <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/02-03.pdf>, 22 Aralık 2008.
- Kaval, Başak: “Siyaset Bilimi ve Planlama-Kentleşme İlişkisi: Burhan Özfatura Dönemi, İzmir Örneği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2005.
- Kayasü, Serap: “Yeni Planlama Paradigması ve Kurumsallaşma Üzerine”, **Planlama Dergisi**, 2002/4.
- Keeling, David J.: “Transportation geography: local challenges, global contexts”, (Çevrimiçi) <http://phg.sagepub.com>, 04 Ağustos 2009.
- Kurtoğlu, Ayça: “Mekânsal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler” (Çevrimiçi) <http://www.ejts.org/document375.html>, 22 Aralık 2008.
- Kurtuluş, Hatice: **İstanbul’da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2005.
- Lange, Oscar: **Ekonomi Politik**, İstanbul, May Yayınları, 1975.
- Lefebvre, Henri: **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, İstanbul, Metis, 1996.

- Massey, Doren: "A Global Sense of Place", **Space, Place and Gender**, University of Minnesota Pres, 1994.
- Massey, Doren: "Power-Geometry and A Progressive Sense of Place", **Mapping The Futures: Local Cultures, Global Change (Futures, New Perspectives for Cultural Analysis)**, yayına hazırlayan Jon Bird, Barry Curtis, Tim Putnam, George Robertson ve Lisa Tickner, 1993.
- Özgür, Ebru Firidin: "Sosyal ve Mekânsal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği" **Planlama Dergisi**, TMMOB ŞPO Yayını, 2006/4.
- Özkan, Evrim, Kozaman, Senem: "Gated Communities As Efficient Force In The Fragmentation Process Of İstanbul", Paper Presented at 42. ISoCaRP Congress, Cities Between Integratiğon And Disintegration, 14-18 September 2006, YTU, İstanbul.
- Şengül, H. Tarık: "Sosyal Adalet Kent Mekânı ve Küreselleşme" **3. Binyılda Şehirler: Küreselleşme Mekân-Planlama Dünya Şehircilik Günü Kolokyonu**, 1999.
- Şengül, H. Tarık: "Kapitalist Kentleşme Dinamikleri ve Türkiye Kentleri" **Evrensel Kültür Dergisi**, Sayı 128.
- Şentürer, Ayşe: "Zaman ve Mekânın Genişleme Aralığı Olarak "Sınır – Boyları"", **Zaman Mekân**, İstanbul, YEM

- Yayınları, 2008.
- Ter, Ümmügülsüm,
Özbek, Oğuz
“Kent Merkezlerinin Oluşumunda Alansal
Gömülülük: Konya Tarihi Kent Merkezi” **Gazi Üniv.
Müh. Mim. Fak. Dergisi**, Cilt 20, No 4, s. 527–536,
2005.
- Tirkeş, Güliz Korkmaz:
“Orta Sınıfın Kent Mekânıyla İlişkisi: Kültürel
Yaklaşımlara Yönelik Bir Yöntem Önerisi”,
Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası
Yayını, 2008/4.
- TUİK
İç Göç İstatistikleri.
- TUSİAD
Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar, Eylül
2008.
- Üşür, İşaya:
“Ekonomi Politik: Zarif Mezar Taşları?”, **Pragsis**,
Sayı 10, Yaz Güz 2003.
- Yılmaz, Ali Sırrı:
“İnformel İlişki Şekillerinin Kurumsal Yapılara
Yansımaları (Elazığ’daki Kamu Görevlileri Üzerine
Sosyolojik Bir Araştırma)”, (Yayımlanmamış Doktora
Tezi), 2007.
- Yılmaz, Gaye:
“Kapitalizmde Zaman-Mekân Sıkışması” (Çevrimiçi)
<http://www.calismatoplum.org/sayi17/yilmaz.pdf>,
Erişim Tarihi 25 Mart 2009.
- Yırtıcı, Hakkı:
Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi,
İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

EK: Çalışmada Kullanılan Anket Formu

Tarih

1. Anketin yapıldığı yer neresidir?

a) Site b) Mahalle Mahalle adı:

2. Anket yapılan kişinin cinsiyeti nedir?

a) Kadın b) Erkek

3. Anket yapılan kişinin yaş aralığı nedir?

a) 20-25 b) 26-30 c) 31-35 d) 36-40 e) 41-45 f) 46-50 g) 51-55 h) 56-60

4. Eğitim dereceniz nedir?

a) Hiç okula gitmemiş ama okuma yazması var b) Hiç okula gitmemiş ve okuma yazması yok c) İlkokul
d) Ortaokul e) Lise f) Üniversite g) Yüksek Lisans

5. Kaç yıldır İstanbul'da yaşıyorsunuz?

6. Hanede kaç kişi yaşıyor?

a) 1 b) 2 c) 3 d) 4 e) 5 f) 6 g) 7 h) Diğer

7. Yaşadığınız evin mülkiyet durumu nedir?

a) Kira b) Kendisinin c) Aile fertlerinden birinin

8. Bu mahalleye ne zaman geldiniz?

a) 1 yıl önce b) 2-5 yıl arası c) 6-10 yıl arası d) 11 yıldan fazla

9. Bu mahalleye nereden geldiniz?

a) İstanbul içi Anadolu yakasında başka bir ilçe b) İstanbul içi Avrupa yakasında bir ilçe
c) İstanbul dışı (memleket) d) İstanbul dışı (memleket harici)

10. Bu mahalleyi tercih sebepleriniz nelerdir?

	Çok önemli	Önemli	Fark etmez	Önemli değil	Hiç önemli değil
Hemşehrilik / Akrabalık					
Depreme karşı dayanıklı olması					
Ucuz kira/ev					
Tavsiye					
Evlilik sonrası					
Komşuluk ilişkilerinin iyi olması					

Güvenlik (site içi)					
Güvenlik (mahalle içi)					
Müstakil olması					
Saygın bir muhit olması					
Çevrenin temiz, düzenli ve bakımlı olması					
İş sebebiyle					

11. İşiniz / Mesleğiniz nedir?

12. Çalışıyorsanız ne zamandır çalışıyorsunuz?

- a) 1 yıl b) 2-5 yıl arası c) 6-10 yıl arası d) 11 yıldan fazla

13. Nerede çalışıyorsunuz?

- a) Mahalle içi b) İlçe içi c) Anadolu yakası d) Avrupa yakası

14. Çalıştığınız yere nasıl ulaşıyorsunuz?

- a) Yürüyerek b) Toplu Taşıma ile c) Kendi aracımlla d) İşyeri servisi ile

15. Çalıştığınız yere giderken yolda geçirdiğiniz süre ne kadardır?

- a) 5-10 dakika b) 10-20 dakika c) 20-40 dakika d) 40-60 dakika e) 1 saatten fazla

16. Gelir aralığınızı nasıl tanımlasınız?

- a) Zorunlu ihtiyaçlarımıza bile yetecek kazanca sahip değiliz b) Zorunlu ihtiyaçlarımızı ancak karşılayabiliyoruz c) Kimseye muhtaç değiliz d) Her ihtiyacımızı rahatça karşılayabiliyoruz e) Tasarruf yapabiliyoruz

17. Kendi aracınız var mı?

- a) Evet b) Hayır

18. Kazancınızı en çok ne için harcarsınız? (Birden fazla cevap olabilir, sıralama yapılacak)

- a) Eğitim harcamaları () b) Gıda Maddeleri () c) Kira () d) Sağlık ()
e) Giyim-Kuşam () f) Ulaşım () g) Sosyal Faaliyetler () h) Diğer ()

19. Kentte en çok hangi ulaşım araçlarını kullanıyorsunuz?

(en sık kullanılanıdan en az kullanılanına doğru sıralama olacak)

- a) Kendi Aracı () b) Otobüs () c) Minibüs () d) Dolmuş () e) Tren ()

f) Metro ()

g) Metrobüs ()

h) Vapur ()

i) Yürümek ()

j) İlçe belediyesi halk
otobüsleri ()k) İşyeri
servisi ()**20. Aşağıdaki faaliyetleri yaparken hangi araçları kullanırsınız?**

(Araçlar sayılmayacak, faaliyetler için kişinin belirttiği araç sınıflandırılacak.)

	Kıyafet Alışverişi	Gıda Alışverişi	Spor	Çocuğun eğitimine bağlı faaliyetler	Kültürel faaliyetler	Komşu ziyareti	Akraba ziyareti	Hastane vs. gitme
Kendi aracımla								
Toplu taşıma araçları ile								
Yürüyerek								

21. Şu sayacağım ulaşım araçları ile ilgili düşünceleriniz nedir?

	Otobüs	Minibüs	Metro	Metrobüs	Vapur
Bütçeme uygun değil.					
Gideceğim yerlerin güzergahında değil.					
Kalabalık olduğu için tercih etmiyorum.					
Bu çevrede yetersiz. / Mevcut değil.					
Kullanma alışkanlığım yok.					
İhtiyacım yok.					
Bilğim yok.					

Kullanmıyorum, çünkü özel aracım var.

22. Sayacağım faaliyetler için nerelere, ne sıklıkla gidersiniz?

	Semt içi	Semt dışı (Yer veya mekân belirtilecek)	Hergün	Haftada 1 kez	Ayda 1 kez	Ara sıra
Eğitim harcamaları						
Gıda harcamaları						
Sağlık						

Giyim-Kuşam						
Sosyal Faaliyetler						
Akraba ziyareti						
Diğer						

23. En sık görüştüğünüz kişi nerede oturuyor?

a) Site içinde	b) Site dışındaki mahallede	c)Samandıra içinde başka bir sitede	d)Samandıra içinde başka bir mahallede	e) İstanbul'da başka bir ilçede
----------------	-----------------------------	-------------------------------------	--	---------------------------------

24. Sitelere çevre yerleşimlerden aşağıdaki işlerde çalışmak için gelen/giden kişiler var mı?

a) Güvenlik elemanı	b) Çevre bakımı	c) Ev bakımı	d) Çocuk bakımı	e) Yok	f) Diğer
---------------------	-----------------	--------------	-----------------	--------	----------

25. Site dışındaki mahallede yaşayanlar/Sitelere yaşayanlar ile olan ilişkilerinizi hangisi daha iyi ifade eder?

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Ne katılıyorum ne de katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
İçlerinde yakın arkadaşlarım var.	1	2	3	4	5
Onları komşu olarak görüyorum.	1	2	3	4	5
Karşılaştığımda onlarla konuşurum.	1	2	3	4	5
İş ilişkileri dışında fazla bir ilişkim yok.	1	2	3	4	5
Sadece yolda karşılaştığımda selamlaşırım.	1	2	3	4	5
Hemen hemen hiç karşılaşmıyorum.	1	2	3	4	5
Onlarla biraraya gelecek bir fırsat çıkmadı.	1	2	3	4	5
Onlarla hiçbir ilişkim yok.	1	2	3	4	5
Çocuklarımla site dışındaki mahallerde yaşayanların/sitelere yaşayanların çocukları ile oynamasına izin veririm.	1	2	3	4	5
Onlarla biraraya gelecek bir vaktim yok.	1	2	3	4	5

26. Site dışındaki mahallede yaşayanlar/Sitelere yaşayanlar ile ilişkileriniz nasıl?

a) Çok memnunum	b) Memnunum	c) Kararsızım	d) Memnun değilim	e) Hiç memnun değilim
-----------------	-------------	---------------	-------------------	-----------------------

27. Bu semte siteler inşa edildikten sonrasında/sitelere taşındıktan sonrasında düşünerek sayılacak ifadeler ne kadar katıldığınızı belirtiniz.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Ne katılıyorum ne de katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
--	------------------------	-------------	-----------------------------------	--------------	-------------------------

Siteler yapılınc/Sitelere taşınınca yaşadığımız yerde yeni iş imkanları oluştu.	1	2	3	4	5
Siteler yapıldıktan sonra/Sitelere taşındıktan sonra bu çevreden ev almaya bütçem uygundur.	1	2	3	4	5
Siteler yapılınc/Sitelere taşınınca alışveriş yapabileceğim mekanlar arttı.	1	2	3	4	5
Siteler yapılınc/Sitelere taşınınca açılan yeni restoranlara gitmeye bütçem uygundur.	1	2	3	4	5
Siteler yapılınc/Sitelere taşınınca bu çevrenin güvenliği arttı.	1	2	3	4	5
Siteler yapıldıktan sonra/Sitelere taşındıktan sonra bu çevrenin belediye hizmetlerinden memnunum.	1	2	3	4	5
Siteler yapılınc/Sitelere taşınınca yatırım amaçlı ev alanlar arttı.	1	2	3	4	5
Siteler yapılınc/Sitelere taşınınca komşuluk ilişkileri güçlendi.	1	2	3	4	5
Siteler yapılınc/Sitelere taşınınca evde/site içinde daha çok vakit geçiriyorum.	1	2	3	4	5
Siteler yapılınc/Sitelere taşınınca daha iyi bir çevrede yaşama imkanı arttı.	1	2	3	4	5
Siteler yapılınc/Sitelere taşınınca her ihtiyacımı bu çevreden karşılayabiliyorum.	1	2	3	4	5
İmkanım olursa/olunca bu mahalleden gitmeyi istiyorum	1	2	3	4	5

28. Site dışındaki mahallede yaşayanlardan/Sitelere yaşayanlardan herhangi bir sorununuz olduğu zaman yardım göreceğinize inanıyor musunuz?

a) Kesinlikle inanıyorum	b) İnanıyorum	c) Kararsızım	d) İnanmıyorum	e) Kesinlikle inanmıyorum
--------------------------	---------------	---------------	----------------	---------------------------

29. Sorunlarınızın çözümü için kime başvurmayı tercih edersiniz?

a) Ailem	b) Akrabalarım	c) Site içindeki komşularım	d) Site dışındaki komşularım	e) Arkadaşlarım
----------	----------------	-----------------------------	------------------------------	-----------------

30. Site dışındaki mahallede yaşayanların/Sitelere yaşayanların herhangi bir sorununu çözdünüz mü?

- a) Evet b) Hayır

31. Evetse, nasıl bir sorun?

32. Bu semtte yaşarken, sayacağım durumlar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Ne katılıyorum ne de katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
İnsanın aynı mahallede yaşadığı kişilerle benzer restoranlarda yemek yiyememesi normaldir.	1	2	3	4	5
İnsanın aynı mahallede yaşadığı kişilerle aynı alış-veriş merkezlerini kullanamaması normaldir.	1	2	3	4	5
Çocuklarının aynı mahallede yaşadığı kişilerle aynı okullarda eğitim alamamaları normaldir.	1	2	3	4	5
Site içindekilerle site dışındakilerin siyasi kararlarının ortak bir noktada buluşması mümkün değildir.	1	2	3	4	5
Site içindekilerle site dışındakilerin, örneğin muhtar seçimleri için, ortak bir karar almaları çok zordur.	1	2	3	4	5
Aynı çevrede yaşayan insanlar, yaşadıkları mekan hakkında eşit söz hakkına sahip olmalıdır.	1	2	3	4	5
Yaşam biçimlerimizin çok farklı olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
Site hayatı insanları dış dünyadan ayırıyor.	1	2	3	4	5

33. Yaşadığınız semt ile ilgili düşünceniz nedir?

- a) Çok memnunum b) Memnunum c) Kararsızım d) Memnun değilim e) Hiç memnun değilim

34. Bu semtte yaşamak aile ilişkilerinizi nasıl etkiledi?

- a) Çok olumlu b) Olumlu c) Farketmedi d) Olumsuz e) Çok olumsuz

35. Bu semtte yaşarken, aile ilişkilerinizle ilgili olarak sayacağım durumlar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Ne katılıyorum ne de katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
Aileme daha fazla vakit ayırabiliyorum.					

Yolda çok fazla vakit geçirdiğim için, yeterli vakit ayıramıyorum.					
İşe çok fazla vakit ayırdığım için, yeterli vakit ayıramıyorum.					
Çevrede ailemle birlikte yapabileceğim pek çok aktivite var.					
36. Çocuğunuzun geleceğine bakışınız nedir?					

37. Hanenin toplam gelir aralığı nedir?					
a) 0 - 500 arası	b) 501 - 1000 arası	c) 1001 - 1500 arası	d) 1500 - 2500 arası		
e) 2501 - 5000 arası	f) 5001 - 10.000 arası	g) 10.001 üstü			
38. Kendinizi site dışındaki mahallede yaşayanlardan/Sitelerde yaşayanlardan en fazla hangi konularda farklı hissediyorsunuz?					

39. Size göre duvarın öbür tarafında yaşayanların problemleri nelerdir?
--